

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

XXI. ÉVFOLYAM.

1906. Március

III. FÜZET.

TANÍTÓKÉPZÉS.

A tanítóképző-intézeti tanárok képzésének és képesítésének rendje.

A jelen században a tanítóképzésről kiadott intézkedések közül kettő magaslik ki értékére és hatására nézve. Az egyik az új tanítóképző-intézeti tanterv (1902), amely a tanítóképzés színvonalának emelésére, a tanítóképző-intézetnek a közoktatásunk rendszerébe való szorosabb kapcsolására s a kiképzésben való szakszerűsége törekszik. Ezeken kívül az új tanterv két új pedagógiai irányt, a művészi és a technikai nevelést igyekezett a körülményekhez képest minél inkább előbbrevinni. Az új tanterv elég magas műveltségi színvonalon járó, minden ízében modern iskolává alakította át a tanítóképző-intézetet, egyelőre azonban inkább csak elméletileg, mert ma még hiányzanak az eszmék teljes gyakorlati keresztülviteléhez, a való életben megszerzendő diadalához az eszközök egy része: a kellő elhelyezés, épület, felszerelés, a tanárok kellő létszáma s az alkalmas tanulóanyag.

Az új tanterv érdekeihez fűződik a másik kimagasló kormányzati intézkedés, a tanítóképző-intézeti tanárképzés és képesítés szabályozása, illetőleg életbeléptetése. Habár a tanítóképző tanárképzés és képesítés körül kifejlődött mozgalom már meglehetősen régi, közel két évtizedes, mindamellett az életbe léptető szabályzat kiadása most fölötté időszerű volt: azzá tette az új tanterv megjelenése. Az új tanterv céljainak keresztülvitelére a jelen tanári nemzedékben is teljesen megvan a képesség, a buzgalom, mégis szükséges a tanárképzés berendezésével is a tanterv szellemének és követelményeinek keresztülvitelét a jövőre nézve is biztosítani. Ez a két intézkedés tehát, t. i. az új tanterv és a tanárképesítés életbeléptetése, egymást kiegészíti és támogatja s a kettő együtt fogja a mai rendszerű tanítóképzést a virágzás magasabb fokára juttatni.

A tanárképzésről és képesítésről most kiadott szabályzat a tanítóképző tanárság két évtizedes küzdelmének határköve, de nem befejezése. Ugyanis, ha elmondhatjuk az új képzőintézeti tantervről, hogy a tanítóképző tanárság kiforrott közvéleményének megtestesítője, ugyanezt nem állíthatjuk egészen a tanítóképző-intézeti tanárképzés és képesítés most

életbe lépett rendjéről. E ponton bizonyos fokig szemben áll a közóhaj és a kormányzati intézkedés. A kormányzati felfogás és intézkedés kezdettől (1887-től) fogva a polgáriskolai tanítóképzést vette a tanítóképző tanárképzés alapjául és a polgári képzőket a tanárképzés színhelyéül s eszközéül s a képzés vezető elvéül a mesterséges kiválogatás elvét fogadta el. Ezzel szemben a tanítóképző-intézeti tanárok egyesülete 1894-ben, 1896-ban, 1898-ban és utoljára 1904-ben nem kívánt ugyan a polgári képzőkön keresztül felmenő rendszerrel teljesen szakítani, de a képzés súlypontját az egyetemre kívánta helyezni s a képzésben a szabad érvényesülés elvét diadalra juttatni. Az előbbi felfogás fő erőssége volt, hogy a jelen viszonyok között csakis az úton volt keresztülvihető, hogy a népiskolai tanítók a tanítóképző tanári pályához jussanak. A tanítóképző tanárság kívánsága mellett pedig az egyetemi képzés magasabb színvonala és szabadsága szólt s az a fontos szándék, hogy talán sikerülni fog ez úton az egyetem kapuit az elemi iskolai tanítók számára megnyitni.

Az eleinte éles ellentéteket s heves vitákat egy miniszteri intézkedés enyhítette, amely 1899-ben következett be. Ez elrendelte, hogy azok a polgáriskolai tanítók, akiknek megengedik azt, hogy a tanítóképző tanári pályára készüljenek, kötelesek elméleti tanulmányaikat két évig az egyetemen folytatni. Ezzel az intézkedéssel legalább némi részben megvalósultak a tanítóképző tanárok kívánságai s a képzés színvonala tetemesen emelkedett.

A most kiadott szabályzat pedig még közelebb hozta a képzést a tanítóképző tanárok kívánságához. A legfontosabb újítása ez irányban, hogy *elrendelte a tanítóképző tanárképesítő vizsgálatot s a tanári oklevelek kiszolgáltatását*, amely feladatokat egyetemi tanárokból kinevezett országos tanárképesítő vizsgáló bizottságra bízta. Ezzel a rendelkezéssel a miniszter igen nagy szolgálatot tett a tanítóképzés s különösen a tanítóképző tanárság érdekeinek. A vizsgálat köre szűk, de mélyreható lesz. A jelöltekől nem sokféle tudás fog kívántatni, hanem egyetlen tudományból fog alapos készültsége és tudományos felfogása próba alá vétetni. Ez a magas színvonalú, de teljesen modern berendezésű vizsgálat alkalmas a tanítóképző tanárok tudományos készültségének és oklevelük külső értékének felfokozására s egyúttal e rendszer méltó arra, hogy mintájául szolgáljon minden hasonló foku vizsgálat reformjának.

A képzés régi rendje megmarad. Tehát azok, akik a polgáriskolai tanítói oklevelet megszerezték, két évig az egyetemre járnak s a szabadon választott szakcsoportjuk tárgyaiból elméleti tanulmányokat folytatnak, kollokválnak s ugyanez idő alatt valamely kijelölt tanítóképzőben tanári gyakorlatot is szereznek s végül tanári vizsgálatot tesznek. Azonban a diplomához való jutásnak más módja is lehetséges. Azok, akik a középiskolai tanári oklevelet megszerezték, szintén letehetik a tanítóképző tanári vizsgálatot anélkül, hogy tőlök újabb egyetemi tanulmányokat kívánnának. A vizsgálatra bocsátás feltétele csupán az, hogy elemi népiskolai és tanítóképző-intézeti gyakorlatot mutassanak ki. Vizsgálatuk köre is szűk, amennyiben az csak a nevelés történetét s a népoktatás szervezettanát öleli fel.

Ebből az intézkedésből kitűnik, hogy a tanítóképző-intézeti tanárképzés és képesítés tanárképzésünknek már meglevő két tagozatára

támaszkodik, u. m. a polgáriskolai és középiskolai tanárképzésre és képesítésre. Ezzel az intézkedéssel a Paedagogium és az Erzsébetnőiskola megszűntek a tanítóképző-intézeti tanárképzés kizárólagos előkészítő iskolái lenni s bizonyos nagyon megkötött formában eleget tettek a tanítóképző tanárok azon óhajtatásának, hogy a tanítóképző tanári pályára való előkészület az egyetemen is végbemehessen.

El kell ismerni, hogy van azon intézkedésben logika, hogy míg egyoldalról a polgáriskolai tanítói diplomát szabják meg a tanítóképző tanári képesítő vizsgálat feltételeül, ugyanakkor a másik feltételül a kész középiskolai oklevelet jelölik meg. De még több ez intézkedésben a gyakorlati könnyű kivihetőség szándéka. Ez kétségtelenül fontos szempont. De ezzel szembe helyezhető az a szemrehányás, hogy a szabályzat a tanítóképző-intézeti tanárképzés *önálló* természetét a minimumra zsugorította össze, amikor a polgáriskolai tanítóképzés folytatásaként a két évi egyetemi tanfolyamban állapította meg. Ez az oka annak, hogy a tanítóképző tanárok egyesületének választmánya az előbbi mellett oly módját is javasolta a tanítóképző tanárképzésnek, amely az előbbinél nem kevésbé észszerű. A választmány javaslata, amelyet a februári ülésen készített, azokra nézve, akik kezdettől fogva az egyetemen készülnek a tanítóképző tanári pályára, a középiskolai tanári alapvizsgálatot egyenlő értékűnek veszi a polgáriskolai tanítói képesítő vizsgálattal. Ennek letevése után a tanítóképző tanári pályára készülők még legfeljebb egy évet töltenének az egyetemen, mint a középiskolai tanárképző-intézet tagja, az utolsó két évben azonban szintén az egyetemen a tanítóképző tanári tanfolyamba belépve, képzésüket pusztán a tanítóképző-intézeti tanárképzés céljai szerint rendeznék be s vizsgálatuk teljesen azonos lenne a többi tanítóképző tanárjelöltekével. A választmány javasolta mód lényegesen enyhítené a szabályzatban foglalt kétféle képzés és képesítés közti ellentétet s legalább a betetőző évfolyamokban és a képesítésben egységet teremtené, aminek várható jó eredménye nyilvánvaló.

A választmány javaslatának elfogadása növelte volna a tanítóképző tanárképzés és képesítés jellegének önállóságát. Ha a tanítóképző-intézeti tanárképzés jellegének önállósításában nem is megyünk túlzásokba, például egy önálló tanítóképző-intézeti tanárképző akadémia felállításáig, ez a szempont mégis figyelmet érdemel. Szükségünk van ugyanis olyan tanítóképző-intézeti tanárképzésre, amelyben a tanítóképző-intézetnek, mint par excellence pedagógiai iskolának, s mint népoktatási intézetnek jellege s a tanítóképző tanárképzésnek saját tantárgycsoportosítása kellő méltánylásban részesüljön. Mindezeket az érdekeket nem elégíti ki a polgáriskolai tanítóképzés és semmibe sem veszi a középiskolai tanárképzés. S ha szükséges volt az, hogy a polgáriskolai tanítóképzés keretén kívül — pedig ez a képzés több rokonvonást mutat a tanítóképző tanárképzés természetével — önálló tanítóképző-tanárképzést letesítsenek, mennyivel inkább szükséges, hogy a meg nem alkuvó középiskolai tanárképzéssel a mi céljaink szempontjából meg ne elégedjünk. Hogy a viszonyok a szabályzattal szentesített módon fejlődtek, nincs is más oka, minthogy a polgári képző tényezőinél hajlékonyságot és jóindulatot, de az egyetemi tanároknál annál több kicsinylést, vaskalaposságot találtunk.

A tanítóképző-intézeti tanárképzés szervezete önállóságának fokmérője a tanítóképző-intézeti tanárképző kollégium szervezete, amelyet a szabályzat szerint fel fognak állítani. Ebben a kérdésben a szabályzat álláspontja igen bizonytalan. Maga az a tény, hogy a tanítóképző tanári kollégium fölállítását kimondja a szabályzat, elismerést érdemel, mert minden egyebet leszámítva, egymagában is nevezetes haladást jelent a tanítóképző-intézeti tanárképzés terén. A kollégium a rendelkezésére álló anyagi és tanulmányi eszközökkel hasznosan biztosítani és kiegészíteni fogja az egyetemi képzés tartalmát s gondoskodni fog a gyakorlati képzésről. Elvi fontossága pedig abban áll, hogy a tanárképző-intézet megszünt a polgáriskolai tanítóképző egyszerű függeléke lenni, önálló szervezettel s önálló kormányzattal bíró intézménnyé válik. Egyszóval a kollégium felállítása hozzájárul a tanítóképző tanárképzés intézményi és eszmei önállósításához. Azonban a kollégium szervezetének kérdését sem az önállóság elve, sem a tanárképzés célja szempontjából nem oldja meg határozottan és egészen.

A szabályzat ugyanis a tanárképző kollégiumot *a polgári iskolai tanító-(nő-)képző vagy elemi iskolai tanító-(nő-)képző mellé* kívánja szervezni. A szabályzat ezen pontja elvtelenségre vall. Azt látszik mondani: ott fogom szervezni a kollégiumot, ahol a kivitel gyakorlatilag könnyebb lesz, ahol kevesebb pénzbe kerül. Nem lehet azt elvi okokkal támogatni, hogy a kollégium a polgáriskolai tanító-(nő-)képző mellett, illetőleg annak szervezete keretében állíttassék fel. A polgáriskolai tanítóképző más célt szolgál, mint a tanítóképző tanári kollégium; a kettő között elvi kapcsolat nincs. S ha a jelöltek az ő polgáriskolai tanítóképzői három évük után tovább is a polgári képző benső hatása alatt maradnak, hol tanuljanak meg a tanítóképző-intézeti szolgálatért lelkesedni? A lelkesedést pedig a tanítóképző-intézeti oktatás nagy célja és súlyos szolgálati következményei nagyon szükségessé teszik.

Ha már a kollégiumot nem önállóan, hanem valamely meglevő intézménnyel kapcsolatosan szervezzük, úgy a dolog természete szerint ez az intézet *csak az elemi tanítóképző lehet*. Kivánatos ugyanis, hogy a tanárjelöltek utolsó két évüket olyan hatások alatt töltsék el, amelyeket az elemi képző nyújthat. Legyen szemlélője, néha-néha részvevője is annak a munkának, amelyet az elemi képző tanártestülete végez. Ha az a tanári testület, amellyel a jelölt minduntalan érintkezik, erős közszellemmel van megáldva, akkor oly hatást fejthet ki reá, amely egész életpályájára irányadó lehet. Igaz ugyan, hogyha a kollégiumot az elemi képző mellett állítjuk fel, akkor talán az első befektetés, a szemináriumi gyakorlatokhoz szükséges első felszerelés több költséget okoz. Ezzel szemben azonban azt hozhatjuk fel, hogy a nagyobb befektetés minden körülmények között meglesz; mert felfogásunk szerint, ha a kollégium önálló tanári testülettel és kormányzattal lesz ellátva, úgy önálló helyiségekkel, könyvtárral és felszereléssel is rendelkeznek. Nézetünk az, hogy a kollégium, ha az elemi képző mellett állíttatik is fel, ne legyen annak alárendelt, pótintézménye, hanem birjon annyi önállósággal, amennyit a kollégium szabad működése, fejlődése s magasabb fokú természete megkíván.

Ki kell még emelnünk a tanítóképző tanárképzés és képesítés szervezésében megnyilvánuló *liberalizmust*. A szervezetben az eddig uralkodó önkényes kiválasztás elve a liberalizmus mellett az őt megillető szűkebb, alárendelt körre szorúlt. Minden polgáriskolai tanítónak joga van, aki a jeles diplomát megszerezte, aki a tanítóképző tanári két évfolyamot elvégezte, a tanítóképző tanári vizsgálatra jelentkezni. S ez a jog minden kikötés nélkül, szabadon fennáll az okleveles középiskolai tanárookra nézve. Magának a kollégiumnak a szervezete is szabadelvűbb az eddigi tanítóképző tanári tanfolyaménál; mert a szabályzat szerint fel fognak vétetni a belső (bennlakó, kedvezményes) tagokon kívül külső (künnlakó, esetleg kedvezmény nélküli) tagok is s az utóbbiaknak létszáma bizonyára nem lesz szigorúan korlátozott.

A tanítóképző tanárképzésnek és képesítésnek az előbbi képzésnél szabadabb alapon szervezése azért is igen fontos, mert ezzel a képzésnek és képesítésnek *országos* jellege megadatott. Ez a szervezet a felekezeteknek lehetővé teszi, hogy ennek keretében gondoskodjanak a tanítóképző tanárok kiképzetéséről. De kívánatos is, hogy a felekezetek ezen szervezethez csatlakozzanak. Mert az a felfogás, hogy a tanítóképző tanári állás betöltéséhez semminemű határozott képesítés nem szükséges, a mai kor fejlettebb kulturájában már egyáltalán nem állja meg helyét. Ma már oly magas követelményeket támasztunk a tanítóképző-intézeti oktatással szemben, hogy azoknak egy mindenünnen összeszedett tanári testület nem felelhet meg. De még azon felekezeti hatóságok is, akik képző tanáraiktól magasabb, középiskolai tanári képesítést kívánnak, jól teszik, ha elfogadják e szabályzat rendelkezéseit, mert az ezekben kívánt tanítóképző tanári képzés és képesítés a középiskolaival egyenlő színvonalú, de annál szakszerűbb. Az országos vizsgáló-bizottság mellett külön felekezeti tanítóképző tanári vizsgáló-bizottságok létesítése nem használna sem az országos, sem a felekezeti ügynek. Mert nagy kérdés, a külön képesítés képes lenne-e színvonalra nézve az országossal szemben versenyezni s a különválással vétenének a tanítóképzés országosan egységes fejlesztésének elve ellen. Hisszük is, hogy a felekezeti fenntartó hatóságok ezentúl főleg az egység kedvéért a tanítóképző tanári vizsgáló-bizottság által képesített tanárokat fogják alkalmazni. Hiszen a képzés felekezeti érdekei internátusokkal teljesen kielégíthetők.

Összefoglalva a mondottakat, a tanítóképző-intézeti tanár képzésnek az a módja, amelyet a kiadott szabályzat megállapít, sem a tudományos, sem a gyakorlati képzés szempontjából, sem a képzés és képesítés önálló céljait és szabadelvű követelményeit tekintve nem elégíti ki az ideális követelményeket. Mindazáltal a tanítóképzés és a népoktatás érdekében korszakos fontosságúnak tartjuk e szabályzat kiadását, mert *ez az első biztos lépés a tanítóképző-intézeti tanárképzés országos és törvényes rendezése felé*. A közoktatási kormány e szabályzattal oly kiváló kulturális intézmény megteremtéséhez fogott, amellyel bizonyos mértékben megelőztük a külföldet. Lesz tehát bizonyos határok között önálló tanítóképző-intézeti tanárképzésünk és képesítésünk; lesz egységesen képzett és képesített s a tanítóképzés céljai szerint egységesen működő tanári testülete az állami képzőknek és talán a felekezetiékné is, amiből

végző eredményében a népiskolai oktatás magasabb színvonalú és egységes kulturája fog kifejlődni.

Fontos következményekkel fog járni azon tény is, hogy a tanítóképző tanárképzésnek a szabályzatban tervezett módja szerint bizonyos érintkezés jön létre a közoktatásnak két végző ága, a népiskolai és az egyetemi oktatás között. Az egyetemi tudományosság a tanítóképző-intézeti tanárképzés fokozatainak csatornáján át utat fog találni a közművelődés alapjához, a népoktatáshoz, másrészt a népiskolai oktatás fölfelé menő rendszere a maga sajátosságos s nézetünk szerint a középiskolai oktatásnál modernebb és jobb tartalmával helyet találni és érvényesülni fog az egyetemen. E kölcsönös érintkezésnek közoktatásunkra való átalakító hatása elmaradni nem fog. A tanítóképző-intézeti tanárképzésnek még a jelen szűkkörű és fejletlen formája is, az egész közoktatásunkat és közművelődésünket érintő természettel bír. Méltó tehát az ügy arra, hogy a közoktatási kormány nagy elvi szempontok szerint és széles alapon fogjon a szabályzat végrehajtásához s méltó az intézmény arra, hogy ha majd alkalmas politikai viszonyok beállanak, a közoktatási kormány beható figyelemmel kísérje és törvényhozás útján is mozdítsa elő a tanítóképző-intézeti tanárképzés és képesítés ügyét.

Nagy László.

A gyakorlati képzésről.

Úgy látszik, hogy a folyó tanév a magyar tanítóképzés fejlődésének útján határjelző oszlop lesz, egy gyorsabb menetű s mégis határozottabb irányú haladás kezdetét fogja jelezni. Az ország tanítóképzésének vezetésében biztos, határozott és egészséges irányt lehet észlelni, sőt érezni. Egymásután jelennek meg oly nagyfontosságú rendeletek, melyek a tanítóképzés mélyére hatolnak s amelyek mindenike egy-egy erőteljes lökéssel segít a cél felé. Legnevezetesebb közöttük a gyakorlati képzéssel foglalkozó, mely azáltal, hogy a gyakorlati képzésbe az összes tanárokat bevonja, a tanítóképző szakiskolai jellegét feltűnően kidomborítja s a gyakorlati képzést határozottan többoldalúvá, intenzívebbé fogja tenni. Nem szándékozom itt e rendeletet részletesen méltatni, csupán annak a konstataálására szorítkozom, hogy a tanítóképző tanárság a rendelet általában örömmel fogadta s intencióit átértve, megvalósításához lelkes buzgalommal fogott hozzá. Mint a 76.096—1905. számú miniszteri rendelet 8. pontja is megállapítja, a folyó tanév próbaévvül tekintendő, amely idő alatt az újításnak a gyakorlatban való keresztülvitele körül szerzendő tapasztalatok felhasználásával lesz az ügy véglegesen elintézendő. A tanítóképző tanárság érdeklődése már ezen oknál fogva is a folyó tanévben fokozott mértékben irányul a gyakorlati képzés ügye felé. Általános lett a kívánság, hogy kölcsönös értesülést szerezzünk arról, hogy az egyes intézetek miképen fogták fel és mi módon hajtották végre a rendelet intézkedéseit. Ezt a célt szolgálva, ismertetni akarom röviden a

kiskunfélegyházi áll. tanítóképző intézetben a gyakorlati képzés módját és egyúttal felhasználom az alkalmat arra is, hogy a gyakorlati képzés módjára nézve saját nézeteimet is kifejtsem.

*

Intézetünk az elmúlt tanévben új épületbe költözött. Helyi viszonyai így megváltozván, e változás hatással volt a gyakorlati képzés módjára és intenzitására is. Az új épületben a gyakorlóiskola két tantermet kapott, de gyakorlóiskolai tanító most is csak egy van. Tudtommal újabban több állami tanítóképzőbe lett a gyakorló elemi iskola ezen újabb típusa (egy tanító, két tanterem) bevezetve. Nem óhajtok most annak a fejtegetésébe bocsátkozni, vajjon a gyakorlati képzés szempontjából ez a típus megfelelő-e, vagy sem — ez a kérdés különben is eldöntöttnek tekinthető az után az igen érdekes és tanulságos vita után, mely a gyakorlati képzés módja körül a Magyar Tanítóképző hasábjain lefolyt — csupán annak a megállapítására szorítkozom, hogy bár a gyakorlóiskolának ez a típusa távolról sem lehet ideálunk, mégis a korábbi állapotokkal szemben jelentékeny haladásnak tekinthető. A tanári testület ugyan lépéseket tett az iránt, hogy még egy második gyakorlóiskolai tanító is neveztessek ki intézetünkhöz, mely esetben a gyakorlati képzést összehasonlíthatatlanul jobban lehetne megoldani; miután azonban e kérés egyelőre nem teljesítettett, kénytelen volt a testület az adott körülményeket venni alapul a gyakorlati képzés új szervezetének megállapításánál.

Intézetünkben a gyakorlati képzés menete röviden a következő: A II. osztály tanulóit naponként felváltva jelen vannak a gyakorlóiskolában, megfigyelik az oktatást és megfigyeléseikről jegyzeteket készítenek.

A III. osztály tanulói szintén hospitálnak, úgy mint a II. osztályosok; azonkívül hetenként 2 órán a módszertan tanárának, a gyakorlóiskola tanítójának és lehetőleg az illető szaktanárnak is a jelenlétében próbatanításokat végeznek, mely tanításokra a gyakorlóiskola tanítójának utasításai szerint részletes tanítási tervzet kidolgozásával előkészülnek. A próbatanításokat ugyanazon tanárok vezetése alatt mindenoldalúan megbírálják.

A IV. osztály tanulói hasonlóképen, de hetenként 6 órán át (a jövő évtől kezdve, amikor az új tanterv a IV. osztályra nézve is érvénybe lép) végeznek próbatanításokat, azonkívül minden tanuló a gyakorlóiskola vezetőjének utasításai szerint és felügyelete mellett egész napos és félhetes tanítást is végez.

A IV. évesek ezen egész napos és félhetes tanítási gyakorlatai a második tanteremben történnek. A gyakorlóiskola tanítója a tanév elején néhány hónapon át hetenként felváltva más-más egyes osztályt helyez át a második tanterembe s a IV. osztály tanulói naponként felváltva tanítanak itt, tehát osztott iskolában, mindaddig, míg mindenik növendék 3 egyes napon volt napos-tanító. A beosztásnál figyelemmel van a gyakorlóiskola vezetője arra, hogy egy és ugyanazon növendék mindig más-más osztályban tanítson. Ezután félhetes tanítások következnek, de ekkor már három osztály van a második tanteremben elhelyezve.

Természetes, hogy ezen egész napos és félhetes tanításokat a kijelölt növendékek részletesen írásban nem dolgozzák ki, hanem a

kapott utasítások szerint elkészülnek s írásban csak az egyes tanítások vázlatait készítik el.

A folyó tanév elején a tanári kar a gyakorlati képzésre vonatkozó miniszteri rendelet végrehajtására nézve azt a határozatot hozta, hogy minden szaktanár minden héten legalább egy rendes gyakorlati tanításon jelen legyen. Ezenkívül minden szaktanár számára részint a III. osztály-, részben a IV. osztály órarendjébe egy-egy külön óra vétetik fel, melyet az illető szaktanár egyes kítűzött tételek előkészítésére, a gyakorlóiskolában való kivitelére és bírálatára használja fel. Ugyanezen órát használják fel a szaktanárok arra is, hogy időnként a gyakorlóiskolában az illető osztály jelenlétében mintatanításokat tartsanak.

A tanári kar ezen határozata egyelőre csak a folyó tanévre szól. Megállapodás szerint a következő tanév elején újból tárgyalni fogja a testület e kérdést s a jelen tanév alatt szerzett tapasztalatok felhasználásával lehetőleg végleges megállapodásra igyekszik jutni.

Miután két tantermünk van, a gyakorlati tanításra kijelölt órán egyszerre két növendék tanít, egyik a gyakorlóiskolai tanító előtt az egyik teremben, a másik a szaktanár előtt a másik teremben. A mód-szer tanára maga állapítja meg, hogy melyiken legyen jelen. A gyakorlati tanításokat rögtön követi a bírálat a következő félórán.

Most pedig leszek bátor a gyakorlati képzés szervezetére nézve saját nézeteimet is kifejtteni. Nem akarok a gyakorlati képzés egész körére, különösen az apróbb részletekre is kiterjeszkedni, hanem csupán a miniszteri rendelet végrehajtásának módjára és a képzés némely eszközeire vonatkozólag mondom el észrevételeimet.

a) *A gyakorlati képzés célja.* Mindenekelőtt szükségesnek tartom a gyakorlati képzés céljának lehetőleg szabatos, világos meghatározását. Igen fontos dolog ez, mert sok tévedés származik abból, ha az eszközök megállapításánál nem tartjuk állandóan szem előtt, vagy egyáltalán nem látjuk tisztán a célt.

Az új tanterv szerint a cél: „A pedagógiai elvek alkalmazásának szemléltetése a gyakorlóiskolában s ez alapon a tanítási gyakorlat által a szükséges methodikai jártasság megszerzése.” Ezt a meghatározást azonban nem tartom elég szabatosnak. A pedagógiai elvek alkalmazásának szemlélete nem cél, hanem csak eszköz a cél eléréséhez. A cél volna tehát a szükséges methodikai jártasság megszerzése. Ez a meghatározás pedig szerintem szűk. Mi a leendő tanítót arra akarjuk képesíteni, hogy néptanítói magasztos hivatását becsületesen betölthesse, ez a hivatás pedig abban áll, hogy a népet nevelje, oktassa, úgy erkölcsi mint anyagi előmenetelüket előmozdítsa. A gyakorlati képzésnek is ezen általános cél szolgálatában kell állania, tehát úgy a nevelői és oktatói, valamint a felnőtt nép erkölcsi és anyagi javait előmozdító társadalmi működésben is gyakorolni kell növendékeinket.

Azt hiszem, mindnyájan egyetértünk abban, hogy a tanítóképző intézetekben a gyakorlati képzés célja az, *hogy a tanítójelöltek az intézetben nyert és leendő hivatásuk (nevelés, oktatás, társadalmi tevékenység) teljesíthetése céljából szükséges elméleti ismereteiknek tervszerű, tudatos gyakorlati alkalmazásában annyi jártasságot szerezzenek, hogy pályájukat önállóan*

megkezdhessék és amelynek alapján majd az életben önmunkásság által magukat kitűnő néptanítókká képezhessék. Tehát az elmélet tervszerű, tudatos alkalmazásának kellő gyakorlása, nem pedig az a cél, hogy a jelöltek a népiskolai tárgyak módszerét talán utánzás alapján sok gyakorlással gépiesen elsajátítsák. Bizonyos értelemben ugyan a gépiesség értékes is lehet, akkor t. i. ha az a teljesen tudatos cselekvés gyakori ismétléséből származott; sőt az ilyen gépiesség kifejlődése kívánatos is, nem is lehet megakadályozni, mert természetes lelki folyamat; ez esetben azonban bármikor képesek vagyunk gépies eljárásunkat újból tudatossá tenni, bármikor okát tudjuk adni annak, hogy miért csináljuk ezt vagy azt így és nem másképen. Azt hiszem azonban, hogy az ilyen természetű gépiesség elsajátíttatására időnk nincs s így azt a gyakorlati képzés céljául kitűzni nem lehet; az utánzáson alapuló gépiesség pedig, amely soha tudatos eljárás nem volt, értéktelen.

Két év óta járok be a gyakorlóiskolába, figyelem a gyakorlati képzés módját és eredményét, sőt a képzésben cselekvőleg is részt veszek s ez alatt azt tapasztaltam, hogy amikor a gyakorlati képzés célját a szerzett elméleti ismeretek *tudatos* gyakorlati alkalmazásának elsajátításában állapítjuk meg, akkor ez a cél nincs olyan alacsonyra kitűzve, hogy azt igen könnyen elérni lehetne, sőt inkább azt állíthatjuk, hogy idáig csakis megfeszített munkával és csakis a gyakorlati képzésnek tökéletes szervezete mellett lehet eljutni.

Az így kitűzött cél szempontjából kívánok foglalkozni úgy a miniszteri rendeletekkel, valamint a tanítóképző intézetekben a gyakorlati képzés céljaira mindenütt használatos módokkal és eszközökkel.

b) A miniszteri rendelet a cél szempontjából. Ami a miniszteri rendeleteket illeti, azokat a megállapított cél szempontjából határozottan üdvöseknek tartom. Bármilyen kitűnő tanító legyen is a gyakorlóiskola vezetője, mégis csak *egy* ember, még pedig egy rendkívül elfoglalt ember, aki már ezért is képtelen minden tárggyal és módszerrel egészen behatóan foglalkozni, egyik-másik tárgyat talán páratlanul kitűnően ért és tanít, míg a másokban gyengébb lehet, ha tehát a tanítójelöltek mindig csak őt látják, könnyen egyoldalúakká lesznek. Amikor tehát a rendelet az összes szaktanárokat kötelezi résztvenni a jelöltek gyakorlati kiképzésében, biztosítja azt, hogy a gyakorlati képzés egyoldalúvá ne lehessen s elérj, — mint maga a rendelet kifejezi — „a tanítói eljárásban magasabb nézőpontok nyiljanak meg a növendékek előtt” s így a célt, a tanítói eljárás tudatosabbá tételét jelentékenyen előmozdítja.

Tagadhatatlan azonban, hogy ezen intézkedéssel veszélyeztetve látszik lenni a gyakorlati képzés egységessége. A rendelet számol is ezzel a veszéllyel s azért megjegyzi, hogy „ezen feladatnak a megoldása csak úgy lehetséges, ha mindenik szaktanár szoros tanulmányi érintkezést tart fenn a gyakorlóiskola tanítójával és a pedagógiának, főképp pedig a módszertannak tanárával.” Ismét máshol: „Mindezen munkálatok az illető szaktanár, a módszertan illetőleg a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító együttes és egyetértő összműködését igénylik.” Amint ezen idézetekből világosan kitetszik, a rendelet a gyakorlati képzést amellett, hogy szakszerűvé óhajtja tenni, egyúttal megkívánja, hogy egységes is maradjon.

A gyakorlati képzésnek tehát az egyes tárgyakat illetőleg *szakszerűnek*, egészében mégis *egységesnek* kell lennie. Az a kérdés, lehet-e a gyakorlatban ezt a kettős kívánalmat együtt megvalósítani.

c) *A rendelet végrehajtásának különböző módjai.* Résztint szóbeli érintkezés útján, részint a gyakorlati képzésről eddig megjelent értekezéseknek alapján figyelemmel kísértem, hogy az állami tanítóképző intézetek a folyó tanévben miképpen próbálnak a rendelet ezen kettős kívánalmának eleget tenni. Azt vettem észre, hogy az intézetek különbözőképpen hajtják végre a rendeletet s hogy a különböző eljárási módokat három csoportba lehet sorolni.

Egyik csoportja az intézeteknek úgy oldotta meg a kérdést, hogy egy-két gyakorlati tanítási órán az összes tanárok a képzőintézet óra-rendje szerint szabadok s így mindnyájan együtt vannak jelen az illető óra alatt a tanításokon. Ez az eljárás az egységesség szempontjából nem kifogásolható, mert így a tanárok kölcsönösen és közvetlenül tájékozást szereznek egymásnak a felfogásáról és eljárási módjáról s ha még módszertani értekezleteket is tartanak, az összeegyeztetés könnyen keresztül-vihető. Azonban a szakszerűséget már kevés figyelemre méltatja, mert feltéve, hogy hetenként más-más tárgyból van választva ezen óra próbatanításának anyaga, egy-egy szaktanárra csak ritkán kerül sor, hogy saját tárgyából a próbatanításra előkészítsen, a tanítást meghallgassa és megbírálhassa.

A másik csoport eljárása az, hogy minden egyes szaktanár külön-külön végzi a saját tárgyából kitűzött tanítás előkészítését, az illető tanításon jelen van és azt megbírálja. Ez az eljárás a szakszerűség szempontjából jobb volna, azonban — különösen ha, mint azt a rendelet is kívánja, egyszerre két helyen tartanak gyakorlati tanítást s így a gyakorlóiskolai tanító nincs is jelen a szaktanár által előkészített tanításon — az egységességre nincs kellő tekintettel, mert a módszertani értekezletek, ha magukon a tanításokon, azok előkészítésén és megbírálásán a szaktanár, a módszertan tanára és a gyakorlóiskolai tanító együtt nincsenek jelen, csak gyenge biztosítékot szolgáltatnak az egységesség megóvására.

Vannak intézetek, melyekben a szaktanárok nincsenek jelen állandóan és rendszeresen a hét egy és ugyanazon tanítási óráján, hanem a tanításokra olyankor mennek be, amikor éppen az órarend szerint egyébként szabadok és az ő szaktárgyukból van kitűzve a tanítás anyaga. Ilyen módon azonban igen nehéz biztosítani azt, hogy a szaktanár az illető tanítás előkészítésében és megbeszélésében is részt vehessen.

Látni való, hogy ezen eljárási módok egyike sem felel meg kielégítő mértékben annak a kettős kívánalomnak, hogy a gyakorlati képzés az egyes tárgyakat illetőleg szakszerű, egészében mégis egységes legyen. Szerintem a kérdés helyes megoldása az első és második csoport eljárási módjának összeegyeztetésében áll. Ezt az összeegyeztetést a következőképen gondolom eszközölhetni:

A tanári testület tagjai három szakcsoportba osztassanak, (esetleg a helyi körülmények szerint négy csoportot is lehetne alkotni); nevezetesen a nyelv- és történettudományi szakra képesített és ezen tárgyakat tanító tanárok a pedagógia, illetőleg a módszertan tanárával és a gyakorló-

iskola tanítójával együtt alkossák az első csoportot (*a* csoport), a meny-nyiségtan-természettudományi szakra képesített és így az intézetben ezen tárgyakat tanító tanárok hasonlóképen a módszertan tanárával és a gyakorlóiskola tanítójával együtt alkossák a második csoportot (*b* csoport), végül a művészeti tárgyak tanárai, kikhez szintén csatlakoznak a módszertan tanára és a gyakorlóiskolai tanító, volnának a harmadik csoport (*c* csoport).

Az egy csoportba tartozók együtt vannak jelen úgy az előkészítésen valamint a tanításon és bírálaton is. Mindenik szakcsoportnak minden héten legyen beosztva egy gyakorlati tanítás, amelyet előkészít, meghallgat és megbírál.

Szerintem ez a megoldás úgy a szakszerűség mint az egységesség követelményeit egyaránt kielégíti. Kielégíti a szakszerűség elvét, mert így minden szakcsoportból minden héten lesz tanítás és ezen tanítás előkészítésében és megbírálásában is mindig cselekvő részt vesznek a szaktanárok; de kielégíti az egységesség elvét is, amennyiben egyrészt az egy szakcsoportba tartozó tárgyak szaktanárai együtt lévén jelen úgy a tanításon, mint annak előkészítésén és megbírálásán is, könnyen megállapodhatnak szakszempontból is egységes eljárásban, addig másrészt a minden egyes szakcsoporthoz beosztott módszertan-tanár és gyakorlóiskolai tanító összekötő kapcsolatot alkotnak a három szakcsoport között s teljesen biztosíthatják úgy a tanítás és nevelés általános elveinek alkalmazásában, mint a népiskolai módszer szempontjából is az egységességet.

Természetes, hogy ezen megoldás mellett épen úgy, mint a rendelet bármely más megoldása mellett is előfordulhat és elő is fog fordulni, hogy az egy szakcsoportba tartozó tanárok közt, vagy a szaktanárok és a módszertan tanára illetőleg a gyakorlóiskola tanítója közt bizonyos eljárásra nézve nézeteltérések merülhetnek fel; azonban a képezdei tanárság intelligenciájának színvonala elég biztosítékot nyújt arra nézve, hogy az ilyen nézeteltérésekből nem személyes összetűzések, hanem épen az ügyre nézve igen hasznos, élénk és egészséges pedagógiai életet teremtő eszmecserék fognak kifejlődni, melyeknek vége a tanári testület állásfoglalása alapján való megegyezés lesz.

Most csak az a kérdés merülhet még fel, hogy vajjon nem ütközik-e a javaslat megoldása legyőzhetetlen technikai nehézségekbe. Azt állítom, hogy ha merülnek is fel nehézségek, azok nem leküzdhetetlenek. Valamivel nehezebb így az órarend készítés, de azért elkészíthető.

A megoldás technikai részére nézve a következő tervet ajánlom: A *c* csoportba tartozó tárgyakból csak a IV. osztály növendékei, az *a* és *b* szakcsoport tárgyaiból pedig úgy a III. mint a IV. osztály tanulói végezzenek próbatanításokat.

A III. évesek számára a tantervben előírt két tanítási óra veendő fel az órarendbe s ezen órán, valamint a két tanítási óra körül az egyikén az *a* és *b* csoportok tanárai mind szabadok legyenek, hogy akármelyik csoport beosztható lehessen az illető előkészítési és gyakorlati tanítási órára. A *c* csoportba tartozó tanárok azonban a többi osztályokban [rendesen el lehetnek foglalva, mert ők a III. évesek gyakorlati képzettségével nem foglalkoznak. Az előkészítési órán két próba-

tanítást készítenek elő, az egyiken a szakcsoport *osztatlanul* lesz jelen, a másikon pedig csak a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító. A félórás tanítást közvetlenül követi a félórai bírálat.

A IV. osztály részére a tantervben előírt 6 óra közül 2 óra előkészítésre, 4 óra pedig tanításra fordítandó úgy, hogy minden tanítási óra első fele a tanítás meghallgatására, másik fele az illető tanítás meg-bírálására fordíttassék. A két előkészítési óra közül az egyiket két szak-csoport foglalja el (a *c* és vagy az *a* vagy a *b*, aszerint hogy melyik nincsen a héten a III. osztályban a gyakorlati képzéssel elfoglalva). Ezen az előkészítési órán négy tanítást készítenek elő, még pedig kettőt a *c* csoport és kettőt az *a* és *b* csoport közül az, amelyek a héten a IV. osztályba van beosztva. A négy tanítási óra közül egyet a *c* csoport foglal el, egy másikat az *a* vagy *b*, aszerint, hogy melyik készített elő. A csoportok a tanítási órán ketté oszlanak úgy, hogy a gyakorlóiskola tanítója és az egyik szaktanár az egyik teremben, a módszertan tanára és a másik szaktanár a másikban legyenek jelen a tanításon és végezzék a tanítás után következő félórában a bírálatot is. A másik előkészítési órán a pedagógia tanára és a gyakorlóiskolai tanító vannak jelen s előkészítik azt a négy tanítást, amely a még fennmaradt két tanítási órán már nem a szakcsoport előtt, hanem csakis előttük fog tartatni.

E szerint az összes nehézség abból állana, hogy be kell osztani a III. osztálynak két olyan órát, amelyen az *a* és *b* csoport tanárai szabadok legyenek; a IV. osztálynak pedig egy olyan órát, amelyen az összes tanárok szabadok legyenek, egyet, melyen az *a* és *b* csoport tanárai és egyet, amelyen a *c* csoport tanárai legyenek a gyakorlati képzéssel elfoglalhatók. Ezt pedig néhány napon a képzőintézet rendes óráinak délután 5 óráig való kitolásával könnyen el lehet érni.

Azt, hogy az összes tanítási és előkészítési órák mind a szakcsoportok előtt tartassanak meg, az órarendbe nem igen lehet beilleszteni.

Ezen tervezet szerint a III. osztály növendékei hetenként 2, a IV. osztály tanulói pedig hetenként 8 próbatanítást végeznének. A III. osztályban minden félórás tanítás előkészítésére is, megbírálására is egy-egy félóra fordíttatnék, a szakcsoportok pedig nem oszlanának ketté; a IV. éveseknél minden félórás tanítás előkészítésére egy negyed óra, meg-bírálására pedig fél óra jutna, a szakcsoportok pedig a tanítás és bírálaton ketté oszlanának. A IV. éveseknél a tanév második felében azt is meg lehetne tenni, hogy az előkészítéseket elhagynók s ezen órákat is tanításra fordíthatnók, hogy ekkor már a jelöltek a kijelölt tétel fel-fogásában és kidolgozásában teljes önállósághoz szokjanak. A bírálat azonban ekkor se maradjon el, hogy a meghallgatott tanításból a tanul-ságok levonhatók legyenek.

A tervezet ellen azt a kifogást lehetne felhozni, hogy ilyenformán aránylag kevés idő jutna magára a tanításra és aránylag sok időt foglalna el az előkészítés és a bírálat. Ezen kifogásra a választ ott adom meg, hol a gyakorlati képzés eszközeit a kitűzött cél szempontjából bírálom.

Ami a rendeletnek azt az intézkedését illeti, hogy minden tanár hetenként egy mintatanítást tartson, erre nézve csatlakozom azokhoz, akik azt kívánják, hogy a mintatanítások tartása egyelőre ne legyen

kötelező, hanem csak az tanítson, aki erre önként vállalkozik. Miután azonban az új tanterv szerint minden tanár maga tanítja saját tárgyainak népiskolai módszerét is, ennél fogva ezen módszer gyakorlatára is különösen szüksége van, tehát igen fontos, hogy minél előbb minden tanár végezzen majd a gyakorlóiskolában mintatanításokat. Azonban felesleges, sőt — mint azt már többen ki is mutatták — nem is helyes, hogy minden héten minden tanár tartson mintatanítást; szerintem elég, ha hetenként felváltva más-más tanár tanít s így évente minden tanár körülbelül 5—6 mintatanítást nyújt.

d) *A gyakorlati képzés eszközei a cél szempontjából.* Most pedig áttérek a gyakorlati képzés általánosan használatos eszközeinek a kitűzött cél szempontjából való vizsgálatára. Ilyen általánosan használt eszközök: a hospitálás, próbatanítás, folytatólagos, egész napos és félhetes tanítás. Itt-ott, ahol a kedvezőbb körülmények lehetővé teszik, felhasználtatnak még az ismétlő iskolák, ifjúsági egyesületek, különböző könyvtárak is, melyeknek vezetésével illetőleg kezelésével a tanítójelölteknek szintén szükséges lehetőleg gyakorlatilag megismerkedni. Itt különösen csak az általánosan használatos eszközökkel kívánok foglalkozni.

Hospitálás. Hospitálás alatt közönségesen azt szoktuk érteni, hogy a tanítójelöltek rendszeren felváltva egyenként vagy párosan megjelennek a gyakorló iskolában, megfigyelik ott a tanító munkáját, esetleg egyben-másban segédkeznek is, megfigyeléseikről pedig jegyzeteket készítenek. A legtöbb intézetben a II. osztályban kezdik meg, néhol már az I. osztályosok is hospitálnak.

Őszintén megvallom, hogy ezeknek a hospitálásoknak úgy, ahogy azok a legtöbb intézetben divatosak, nem nagy értéket tulajdonítok. Ha helyesnek fogadjuk el a fentebbi célmeghatározást, úgy az I. és II. évesek ilyen hospitálásának ezen cél szempontjából alig van értékük. Hogy t. i. valaki a pedagógiai elvek tervszerű gyakorlati alkalmazását tudatosan szemlélhesse, ahhoz első sorban az szükséges, hogy ismerje is ezeket az elveket; már pedig sem az első évesek, akik még csak test-egészségtant tanulnak, sem a II. évesek, akik a pedagógiai tárgyak közül az év folyamán a lélektanral foglalkoznak, nem ismerhetik azokat. Aki ismeri az ily hospitálások eredményeit, a megfigyelési naplókat, tudhatja, hogy azok a növendékek nem igen tudják, mit is kell nekik a gyakorlóban látniok; csak néznek, de nem látnak. Több-kevesebb hűséggel feljegyzik a tanítás tárgyát, anyagát, a tanítónak néhány szavát vagy tettét, de a pedagógiai elvek alkalmazási módját nem veszik észre. Nem tagadom, hogy ezen hospitálások értékét kellő előkészítéssel, a megfigyelések tárgyainak előírásával fokozni lehet, miután azonban épen azokkal a árgyakkal nem foglalkoztak még rendszeresen, amelyeket pedig legfőképen alkalmazunk a tanításnál, igazi értékes tartalommal ezen látogatások ritkán bírnak.

Több intézetben használatos azonban a hospitálásnak egy másik fajtája is, t. i. az egész osztály együttes látogatása a pedagógia tanárának vezetésével. Amikor pl. a II. évesek a lélektan tanulása közben valamely általános neveléstani vagy didaktikai elvet ismernek meg, a lélektan tanára elvezeti őket a gyakorlóba s ott vagy maga, vagy előzetes megbeszélés

alapján a gyakorlóiskola tanítója alkalmas példán tanítás közben bemutatja nekik a megismert elv gyakorlati alkalmazását. Nem szükséges hosszasan bizonyítani, hogy az ilyen hospitálásnak a fent kitűzött cél szempontjából igen nagy jelentősége van. Ez hát kiváló eszköz a gyakorlati képzés szolgálatában. Épen ebből a szempontból lehet értéket tulajdonítani a szaktanárok mintatanításainak is, amelyek által a szaktanárok az egyes ismertetett módszertani elveknek a gyakorlatban való alkalmazási módját mutatván be, a tanítói eljárás tudatosságát fokozzák.

A hospitálással összefügg a gyermektanulmányozás is. Nem szándékozom itt a gyermektanulmányozással részletesen foglalkozni, csupán a gyakorlati képzés célja szempontjából kívánom jelentőségét méltatni. A tanító növendékek az I. osztályban megismerik általában az ember testének szerkezetét, szerveinek működését. Az emberét, de nem az egyes emberekét. Pedig hogy a különböző egyének teste és szerveinek működési módja nem egészen egyforma, sőt e tekintetben oly különbségek vannak az emberek közt, hogy ezeket a nevelés és oktatásnál is figyelembe kell venni, mindnyájan tudjuk. Hasonlóképpen a II. osztályban megismerik ugyan a tanulók az ember lelki működését általában, azonban az egyes emberek lelki élete nagyban különbözik egymástól. Az öröklött és szerzett sajátságoknak olyan végtelen sok variációja tapasztalható az emberekben, hogy bátran mondhatjuk, nincs két ember a földön, akik teljesen egyenlők volnának lelki életüket tekintve. Hogy ezeket a különbségeket a nevelésnél és oktatásnál figyelmen kívül hagyni nem szabad, hogy tehát a nevelésnek alkalmazkodnia kell a gyermek egyéniségéhez, ma már általánosan elfogadott pedagógiai elv. Ha pedig ezt elfogadjuk, úgy lehetetlen nem látni a gyermektanulmányozásnak főleg a tanítóképzés célja szempontjából rendkívül nagy jelentőségét. A gyermekek különböző egyéniségének, testi-lelki sajátos tulajdonságainak rendszeres tanulmányozása a tanítói működés tudatosságát különösen képes fokozni. Habár a gyermekmegfigyelés épen nem új dolog, mégis azok, kik a gyermektanulmányozásnak úgy tudományos szempontból, mint különösen épen a tanítóképzés szempontjából különös fontosságát belátták, azt fáradságtalan buzgalommal felkarolták, a pedagógusok figyelmét nagy jelentőségére felhívták, ez által maguknak valódi érdemeket szereztek. Ami a gyermektanulmányozás gyakorlati megoldását illeti, ez csak ott lehetséges, ahol a tanárok között van, aki ezzel szakszerűen, gyakorlatilag foglalkozik; s hogy minden tanítóképzőnél legyen ilyen tanár, felette kívánatos.

Próbatanítás. A próbatanítás a gyakorlati képzésnek nyilván legfontosabb eszköze. A próbatanításokat előkészíteni, a megtörtént tanítást pedig megbeszélni, megbírálni általánosan szokás. Ha figyelemmel kísérvük a különböző intézetekben a próbatanítások végzése körül használatos eljárási módot és tanulmányozzuk azokat az értekezéseket is, melyek az új tantervben a IV. osztály számára felvett 6 tanítási órának miként való felhasználását tárgyalják, azt a tapasztalatot szerezhetjük, hogy a legtöbb intézetben a főtörekvés arra irányul, hogy lehetőleg minél több időt fordítsanak magára a próbatanításra, hogy a növendékek mindenike lehetőleg sokszor taníthasson. Ez a törekvés egészen természetes, mert minél többször taníthat valamely növendék, annál nagyobb ügyességre

teszt szert a tanításban. Annak a fontosságát, hogy a növendékek lehetőleg minél többször tanítsanak, magam is elismerem és vallom. Azonban, ha a gyakorlati képzésre szánt időt olyan nagy mértékben foglaljuk le a tanítások tartására, hogy ezen tanítások kellő előkészítésére és megbeszélésére idő nem jut, ezt már a cél szempontjából határozottan károsnak kell tartanom. Ismét csak a két célt állítom magam elé. Ha igaz, hogy a gyakorlati képzéssel ezt akarjuk elérni, hogy a növendékek megtanulják elméleti pedagógiai ismereteiket tervszerűen, tudatosan alkalmazni a gyakorlatban, akkor ebből az következik, hogy az előkészítés és megbeszélés, bírálat nemcsak hogy felesleges, hanem sőt a cél szempontjából elsőrangú tényezők a gyakorlati képzés szolgálatában. Hiszen éppen az előkészítés az, mely első sorban van hivatva biztosítani a tanítói eljárás tudatosságát. És ha az előkészítés az egész osztály előtt történik, aminthogy helyesen csakis így történhetik, akkor az egész osztály is elő lévén készítve a tanításra, az összes tanulók tisztában lesznek azzal, hogy mely pedagógiai és didaktikai elvet és hogyan kell majd érvényesíteni s így előkészítve menvén a tanításra, annak szemlélete rájuk nézve sokkal tanulságosabb is lesz. Szerintem az egész osztály előtt alaposan előkészített és részletesen megbeszélte, megbírált tanításból igen sokat tanulnak a növendékek s egy ilyen tanításnak a javító hatása az utána következőkre nagyobb, mint akár tíz oly tanításé, melyek sem előkészítve, sem kellően megbírálvá nem voltak.

Az előkészítésnek és bírálatnak a cél szempontjából kiváló fontosságát tartottam szem előtt, amikor fenti tervezetemben a III. éveseknél minden félórás tanítás előkészítésére is, bírálatára is egy-egy félórát, a IV. éveseknél pedig a 8 tanítás előkészítésére 4 félórát, minden félórás tanítás megbeszélésére pedig szintén egy félórát vettem fel. Bizonyos, hogy így kevesebbszer fog egy növendék taníthatni, mintha a IV. évesek 6 órája közül talán csak egyet fordítanánk előkészítésre és egyet bírálatra, azonban azt hiszem, itt is úgy vagyunk, hogy a kevesebb többet ér a soknál. Ha csak egy órát veszünk fel előkészítésre, akkor ezen egy óra alatt, feltéve, hogy két helyen egyszerre történik a tanítás, 16 tanítást kell előkészíteni és ugyancsak egy óra alatt ugyanennyit megbírálni. Nem tudom elképzelni, hogy egy óra alatt 16 tanítást előkészíteni vagy megbírálni lehessen. Sőt éppen az alatt a két év alatt, mióta a gyakorlati képzéssel is foglalkozom, azt tapasztaltam, hogy kezdetben még a félóra is kevés egy tanítás alapos előkészítésére, bírálatra pedig mindig szükséges a félóra.

Természetes, hogy minél többször végeztek a növendékek részletesen előkészített és azután alaposan megbírált próbatanítást, fokozatosan mindig nagyobb és nagyobb önállóságra fognak szert tenni úgy a kiadott tétel helyes felfogásában, mint az alkalmazandó módszertani és neveléstani elveket illetően; éppen ezért később kevesebb idő is elég ugyan a tanítás előkészítésére, mégsem hiszem, hogy egy óra alatt 3—4 tanításnál többet kellően elő lehetne készíteni. Csakis a IV. éveseknél a tanév második felében lehetne elhagyni az előkészítést, hogy teljes önállósághoz szokjanak; teljesen önállóan kell ekkor már kidolgozniok a tételt s csak ezen írásban kidolgozott tanítási tervezet alapos átnézése és

kijavítása által igyekszünk biztosítani a tanítás sikerét. A bírálat azonban itt sem maradhat el.

Ami azt a kérdést illeti, hogy a kijelölt tételt minden növendék dolgozza-e ki, vagy csak az, aki tanítani fog, teljesen osztom azoknak a nézetét, akik lehetetlennek tartják azt, hogy minden tanítást minden növendék részletesen kidolgozzék. Nagyon helyesnek tartom azt a gondolatot, hogy havonta egy-két tanítást kelljen mindenkinek részletesen kidolgozni.

Egész napos és félhetes tanításokat csakis a IV. évesekkel és csak a második félévben végeztetnék, amikor már feltételezhető, hogy annyi részletesen előkészített és alaposan megbírált tanítás után ezen munkájuk is öntudatos tanítói működés lesz, nem pedig gépies utánzás.

Ezek azon észrevételeim, melyekkel a gyakorlati képzés bonyolult ügyének tisztázásához én is hozzájárulni óhajtottam.

Sztodolnik Fános.

Vélemény a gyakorlati kiképzés, az ismétlő-iskola és az ifjúsági egyesületek szervezése tárgyában kiadott miniszteri rendeletek végrehajtása módjáról.

(Második s befejező közlemény.)

B) Az ismétlő-iskola szervezése és vezetése tekintetében tanári testületünk Ligárt Mihály következő tervezetét fogadta el.

A pápai áll. tanítóképző-intézet gyakorló gazdasági ismétlő-iskolájának szervezete.

1. A gazdasági gyakorló ismétlő fiúiskola a tanítóképző-intézet gyakorló-iskolájának folytatása.

2. A gazdasági ismétlő-iskola intézetünkkel kapcsolatban kettős cél szolgálataiban áll. Célja egyrészt, hogy a 12—15 éves tanulókkal az okszerű gazdálkodást, szőlőművelést, gyümölcsstermelést, selyemhernyó- és méhtenyésztést megismertesse; másrészt pedig, hogy a tanítónövendékek megismerjék az enemű iskolát, hogy kint az életben annak szervezése és vezetése nekik nehézséget ne okozzon.

3. Az oktatás kétirányú: elméleti és gyakorlati. Az elméleti oktatás a tanítóképző-intézet gyakorló-iskolájában, a gyakorlati pedig részben az intézet udvartelkén, a gyakorló-iskolai tanító kertjében, részben pedig a nagy. kir. földműves-iskola gazdaságában folyik.

4. Az oktatás tárgyai mindazok, miket a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterium az 1902-ik év november 24-én 66,569. számú rendeletével kiadott „Gazdasági ismétlő-iskola szervezete és tantervé”-ben mint ilyenek föl vannak véve.

5. Az oktatásnál főleg a földműveléssel kapcsolatos állattenyésztés, szőlőművelés, gyümölcsstermelés, méh- és selyemhernyótenyésztés, zöldségstermelés gyakorlati irányú megismertetésére kiváló gond fordítatik.

6. A tanításokon a képző-intézeti tanári testület által megállapított

dőben a tanítónövendékek is részt vesznek. Az I-ső és II-od évesek passzív, a III-ad és IV-ed évesek pedig tevőlegesen munkát végeznek.

7. Az I-ső és II-od évesek heti 1—1 órán hallgatják a gyakorló-iskola tanítójának tanítását, a III-ad és IV-ed évesek pedig heti 1—1 órában egy-egy félórás tanítást tartanak az igazgató és a gyakorló-iskolai tanító jelenlétében.

8. Az ellenőrzést az intézet igazgatósága, illetve tanártestülete a szervezet 67. §-a értelmében gyakorolja.

9. A gazdasági ismétlő-iskolában az összes elméleti és gyakorlati irányú tárgyakat a gyakorló-iskola tanítója tanítja.

10. A gyakorló-iskolai tanítót ezirányú munkásságáért megfelelő tiszteletdíj illeti.

11. A tanulók sem beiratási, sem tanítási díjat nem fizetnek.

12. Heti óraszám szeptember, október, április, május és június hónapokban 2, — november, december, január, február és márciusban 5.

13. A gyakorló gazdasági ismétlő-iskolának az 1903/4. iskolai évben csupán az I-ső osztálya, a II-dik és III-dik osztály pedig fokozatosan az 1904/5, illetve az 1905/6. iskolai évben nyílik meg.

A gyakorló gazdasági ismétlő-iskolára egyébként a 4. pontban említett szervezeti szabályzatban foglalt határozmányok irányadók.¹⁾

Alapszabálytervezet a pápai állami tanítóképző-intézettel kapcsolatos ismétlő gyakorló iskolai növendékekből szervezett ifjúsági egyesület számára.

1. §. Az egyesület címe: A pápai állami tanítóképző-intézet ismétlő gyakorló-iskoláját látogató növendékek ifjúsági egyesülete.

2. §. Az egyesület célja: Az ismétlő gyakorló-iskolát látogató ifjúságnál a hazafias érületnek, vallásos, erkölcsös életnek ápolása; a hasznos ismereteknek terjesztése; az ifjúságnak illem- és tisztességre, mértékletes életmódra való szoktatása, a korcsmáktól és más ehhez hasonló helyiségek látogatásától való visszatartása. E végből felolvasásokat, előadásokat rendez, ifjúsági es népkönyvtárt létesít; nemesen szórakoztató multságokat rendez, daloskört szervez. A tavaszi, nyári és őszi hónapokban a helybeli tűzoltó-egyesület keretében gyakorolja az ifjúságot az okszerű tűzoltásban. Az ifjúsági egyesület működési köréből minden felekezeti avagy politikai kérdés szigorúan kizárandó.

3. §. Az egyesületnek vannak rendes, pártoló és alapító tagjai.

a) Rendes tag csak az ismétlő gyakorló-iskolát látogató növendék lehet. Az ismétlő-iskolát látogató növendék rendes tagja maradhat az egyesületnek élete 21. évéig, ha kifogástalan erkölcsi magaviseletet tanúsít.

b) Pártoló tag lehet minden tisztességes egyén, aki az egyesület céljaira három éven át évi egy korona tagsági díjat fizet.

c) Alapító tag lehet az a magyar honpolgár, aki az egyesület javára egyszer s mindenkorra 20 koronát befizet.

4. §. Az egyesület összejöveteleit és szórakozásait az állami tanítóképző helyiségében a tanítási időn kívül tartja és pedig téli időben november 1-től március 31-ig havonként kétszer, a június—szeptemberi hónapokat kivéve havonként egyszer, még pedig mindig vasárnap az erre

¹⁾ A 162., 163., 164. és 165. lapokon közölt táblázatok itt következnenek. E táblák technikai okokból kerültek a jelzett lapokra.

A pápai áll. tanítóképzőintézet gyakorló gazdasági ismétlő-

Hó	Írás és olvasás	Szám- és mértan	Történelem Alkotmánytan
Szeptember	A honfoglalás. Hazánk földrajza. A talaj.	Összeadás egész számokkal. Pont, vonal.	Az őshaza, az őshazá- ban való foglalkozás, életmód.
Október	A Duna. A levegő. Gyümölcsöskert.	Kivonás egész számokkal. Szögek. Párhuzamosak.	Vándorlás, érintkezés a szomszéd népekkel.
November	A meleg, mint munkás. A konyhakert.	Szorzás egész számokkal. A háromszögek.	Magyarország lakói a vándorlás idejében
December	A Kriván. Mérő-eszközök. Konyhakert.	Osztás egész számokkal. Négyszögek. Terület-mértékek.	Árpád, a hon elfoglalása. Országgyűlés. Állam.
Január	Lakóház, gazdasági épületek. A pusztá.	Tizedes törtek összeadása.. A háromszögek kerülete és területe.	Népvándorlás.
Február	A király, a királyság megalapítása. A víz.	Tizedes törtek kivonása. A négyzet területe, kerülete. Gyakorlati mérések.	Szent István. Királyság. Egyház.
Március	Testünk ápolása. A polgár. A piros bugyelláris. (Egy fiu naplójából.)	Tizedes törtek szorzása. A téglalap kerülete, területe. Gyakorlati mérések.	Keresztes hadjárat, annak indító okai
Április	A helyes táplálkozás. A növény élete és táplálkozása.	Tizedes törtek rövidített szorzása. A rhombus kerülete és területe.	Kálmán és a keresztes hadjárat.
Május	A hú szolga. (Történet a tatárjárás idejéből.) A parajdi sóhegy. Országgyűlés.	Tizedes törtek osztása. A rhomboid kerülete és területe.	II. Endre. Aranybulla. Országgyűlés. IV. Béla.
Junius	A magyar tengerpart. Az özvegyasszony buzája. (Elbeszélés.)	A pénznekem ismertetése.	Képviselőválasztás. Az Árpádház kihalta.

A fölvet olvasmányok a földmívelési miniszterium kiadásában megjelent
Az írást gyakorolják ütenyezés, másolás és tolibamondás alapján. Ké-

iskolájának részletes tanmenete az 1903—1904. tanévre.

Földrajz	Egészségtan	Talajmívelés Növénytermelés Állattenyésztés	Gyümölcsstermelés
Dél nyugati dombos vidék leírása.	Az egészség fontossága.	A talaj eredete. Felső-, alsótalaj. A talaj alkotó részei.	Talajelőkészítés a magvetéshez. Őszi magvetés. Gyümölcs-szedés.
Dél nyugati dombos vidék népei, állat-, és növényvilága. Éghajlat.	Tisztaság. Mosdás, fürdés.	A levegő, melegség és világosság befolyása a ta- lajra. Az eke, őszi szántás, vetőmag, vetés. Állatfajok	Gyümölcsfajok.
Észak nyugati felföld leírása.	Építkezési hely megválasztása.	Az éghajlat. Homokos, vályog- és agyagtalaj. Trágya. Az állat táplálása.	Almafélék.
Észak nyugati felföld népei, állat- és nö- vényvilága. Éghajlat.	A jó lakás feltételei.	A talaj téli trágyázása Szecska, dara. Sertéshizlalás.	Dió,ogyoró, gesztenye.
Az Alföld ismertetése.	A lakás berendezése.	Gumós és hulladék takarmány. Az állatok téli ápolása.	Védekezés a nyulak és fagy ellen.
Az Alföld népessége, életmódja, növény- és állatvilága.	A lakás szellőztetése, tisztogatása.	Takarmánysuly az etetésnél. Erdővágás	Ojtó-viasz. Ojtások közben.
Északkeleti felföld leírása.	Az ember teste s annak ápolása.	Tavaszi szántás. Eszközök. Vetés. Legelő, rétfeltörés.	Hernyózás. Gödörkészítés a faültetéshez.
Északkeleti felföld népessége, növény- és állatvilága.	Étkezés mértékletesség.	Állat-selejtezés. Legeltetés. Tavaszi vetés-ápolás.	Ojtás, nyelés. Ribiszke, málna, egres. Faültetés.
Délkeleti felföld leírása s általános ismertetése.	Érzékszervek ápolása.	Kapálás. Kaszálás. Gyomirtás.	Teendők a gyümöl- csösben.
Dráva—Száva köze. Fiume.	Nyugalom, alvás.	Ismétlés.	Ismétlés.

Benedek—Földes-féle olvasókönyvből vannak kijegyezve.
sőbb az olvasottak tartalmát röviden leírják.

Hó	Szőlőmivelés	Méhészkedés	Konyhakertészet
Szeptember	Szőlő-fajok. (Európai.) Csemege és borszőlő.	A telelésre szánt törzsek átvizsgálása. Betelelés.	Magszedés. Őszi ásás. Petrezselyem, répavetés.
Október	Boros edények. Szüretelés, szőlőeltetés.	Téli takarók alkalmazása. Elhelyezés.	Gyökknövények felszedése. Az ásás folytatása.
November	Szőlőfedés. Borkezelés. Seprűpálinka-főzés.	Mézfajok. Méz-értékesítés.	A kert őszi takarítása. Ásás rigolozás.
December	Faojtások. (Kézben.)	Kas és más méhészeti eszközök készítése.	Trágyázás. Ásás folytatása.
Január	Amerikai szőlőfajok.		A szabadban telelő gyökknövények ápolása.
Február	Talajmegválasztás. Homokos és kötött talaj.	Tisztító kiröpülés. Fenekdeszka vizsgálat.	A fagy által kiemelt plánták gondozása. Cukorborsó-vetés.
Március	Nyitás. Metszés.	A törzsek átvizsgálása. A lépek ismertetése.	Ásás, saláta- káposztavetés.
Április	Szőlő-ültetés, dugványozás.	Rablás. Spekulatív etetés.	Bab-, burgonya-, ugorkavetés.
Május	Szénkénegezés. Permetezés.	Kaptárak előkészítése. Műraj-készítés.	Gyomlálás, kapálás Karózás.
Junius	Zöldojtás.	Rajzás.	Bab-, borsóvetés, későbbi használatra.

A pápai áll. tanítóképző-intézet gazdasági ismétlő-iskolájának órarendje az 1903—4. tanévre.

Szeptember, október, április, május, június.

N a p	Ó r a			
	8— $\frac{1}{2}$ 9	$\frac{1}{2}$ 9—9	9— $\frac{1}{2}$ 10	$\frac{1}{2}$ 10—10
<i>Vasárnap</i>	Szám- és mértan.	Történelem. Alkotmánytan.	Földmiv. Állattenyészt. Növénytermelés.	Gyümölcsstermelés. Szőlőmivelés.
<i>Vasárnap</i>	Írás, olvasás.	Földrajz.	Egészségtan.	Méhtenyésztés. Selyemtenyésztés.
Szeptember—januárban az órák hetenként váltakoznak.				

November, december, január, február, március.

N a p	Ó r a			
	8— $\frac{1}{2}$ 9	$\frac{1}{2}$ 9—9	9— $\frac{1}{2}$ 10	$\frac{1}{2}$ 10—10
	3— $\frac{1}{2}$ 4	$\frac{1}{2}$ 4—4	4— $\frac{1}{2}$ 5	$\frac{1}{2}$ 5—5
<i>Vasárnap</i>	Írás, olvasás.	Szám- és mértan.	Egészségtan.	Történelem. Alkotmánytan.
<i>Szerda</i>	Földrajz.	Földmivelés. Állattenyésztés.	Gyümölcsstermelés.	Méhészkedés.
<i>Szombat</i>	Konyhakertészet.	Szőlőmivelés.		

meghatározott időben. Az egyesület kiegészítő része az ifjusági és népkönyvtár. Az ifjusági egyesület tagjai a könyveket haza viszik.

Az egyesület köréből mindennemű szerencse-játék, valamint a szesz italok élvezete szigorúan ki van zárva.

5. §. Az egyesület ügyeit a tanári testület által saját kebeléből választott igazgató vagy tanár intézi. Az egyesület tisztviselői egy igazgató, egy alelnök, egy jegyző egy pénztáros, egy könyvtáros. Az alelnököt, a jegyzőt, a pénztárost, a könyvtárost, az ifjusági egyesület életében résztvevő III. és IV. éves növendékek az igazgató vezetése alatt választják.

6. §. Az egyesületnek van egy 10 tagból álló választmánya is. A választmány tagjait a III. és IV. éves növendékek választják a maguk kebeléből, még pedig a III. éves növendékek 4 tagot, a IV. évesek pedig hatot.

7. §. Az egyesület minden iskolaév szeptember havában alakul. A tisztviselői kar és a választmány mandátuma csak egy iskolai évre szól.

8. §. Az összejöveleteket, valamint a választmányt és a közgyűlést az igazgató hívja össze; azokon maga, akadályoztatása esetén az alelnök elnököl és vezeti a tanácskozásokat, tartja fenn a rendet, mondja ki a határozatokat és ügyel azok foganatosítására; felolvasásokat, illetőleg előadásokat vagy maga tart, vagy arra más III. és IV. éves növendéket szólít fel. Az igazgató ügyel arra, hogy az egyesület céljának minél jobban megfeleljen. Kifelé ő képviseli az egyesületet.

9. §. A jegyző a választmány és közgyűlés határozatait, esetleg más iratokat megszerkeszti. A hitelesítést az igazgató és két választmányi tag végzi.

10. §. A pénztáros az egyesület pénztét felelősség mellett kezeli. Ő teljesíti az igazgató utalványozására a fizetéseket s ő helyezi el az egyesület által megjelölt pénztintézetbe a befolyt pénzt. Az év végén okmányolt számadást terjeszt a közgyűlés elé. A takarékpénztárba elhelyezett pénzről szóló takarékpénztári könyvecske a tanári testület ellenőrzése mellett az intézet pénzes-szekrényében őriztetik.

11. §. A könyvtáros az egyesület könyvtárát kezeli a megállapított ügyviteli szabályzat szerint.

12. §. A választmány a bejelentett panaszos ügyeket a panaszlott meghallgatása után bírálat alá veszi s ha a vétséget bebizonyítottak találja, ítéletet hoz. Ennek fokozatai: 1. megintés, dorgálás, az igazgató által, 2. megintés, dorgálás a választmány előtt, 3. az egyesület kötelékéből való kirekesztés. A választmány minden hónapban tart gyűlést. Ha az egyesület érdeke kívánja, az igazgató rendkívüli gyűlést is hívhat össze. A választmány állapítja meg az egyesület felolvasó, előadó és szórakozó összejöveleteinek a tárgysorozatát.

13. §. Az egyesület körében működésük által kitünt rendes tagokat a közgyűlés könyvjutalomban is részesítheti.

14. §. Az egyesület évenként, május utolsó vasárnapján közgyűlést tart. A közgyűlés tárgyai: *a)* Az igazgató megnyitó beszéde. *b)* A jegyző jelentése az egyesület évi működéséről. *c)* A pénztáros jelentése. *d)* A könyvtáros jelentése. *e)* Indítványok. *f)* Az igazgató záróbeszéde.

A közgyűlés tárgyait a választmány készíti elő.

A közgyűlésen csak a választmány által előkészített s elfogadott ügyek tárgyalhatók.

A közgyűlés határozatképes, ha a tagok $\frac{1}{4}$ -e jelen van. Az egyesület igazgatója abban az esetben, ha az először hirdetett közgyűlésen a tagok $\frac{1}{4}$ -e jelen nem volna, a következő vasárnapra új közgyűlést hív össze, amely a megjelent tagok számára való tekintet nélkül határoz.

15. §. A közgyűlésen a határozatokat szótöbbséggel hozzák, de ha valamely tag kizárása vagy az egyesület feloszlása felett határoznak, a határozat érvényességére a jelenlevők szavazatának $\frac{3}{4}$ része szükséges. Egyenlő szavazat esetén az igazgató szavazata dönt.

16. §. Azon esetre, ha az ifjúsági egyesület tartós részvétlenség miatt fenn nem állhatna, annak ideiglenes feloszlátása külön hirdetett közgyűlésen általános szótöbbséggel kimondható, de ezen az összes tagok $\frac{3}{4}$ -ének jelenléte szükséges. Ha a tagok $\frac{3}{4}$ -e meg nem jelennek, az igazgató egy hónapon belül új közgyűlést hív egybe, amely a tagok számára való tekintet nélkül határoz. Feloszlás esetén az egyesület minden vagyona a pápai állami tanítóképző gyakorló-iskoláját illeti. A pénzübeli vagyon ez esetben a gyakorló-iskola könyvtárára fordítandó.

17. §. Az egyesületigazgatója a havi tanártestületi gyűléseken jelenlést tesz az egyesület működéséről.

18. §. Az egyesület feloszlását s ez esetben vagyonának hovafordítását, valamint az alapszabályok megváltoztatását kimondó közgyűlési határozatok végrehajtás előtt a vallás- és közokt. m. kir. minisztériumhoz leendő felterjesztés végett a kir. tanfelügyelőségnek bemutatandók.

19. §. Az alapszabályok jóváhagyás végett három példányban a vármegyei kir. tanfelügyelőség útján a vall. és közokt. m. kir. miniszterhez felterjesztendő. Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást meg nem tartja, a vallás- és közokt. kormány által azonnal felosztható.

* * *

Igaz, benső egyszerűséggel bocsátom gondolatainkat a nyilvánosság elé. Emberek munkája kifogástalan nem lehet. A mi alkotásaink is sok kiegészítésre és javításra szorulnak. Csak egyet legyen szabad még megemlítenem. A gyakorlati kiképzést, amint leírtam és az ismétlő-iskolai kérdést az életben szerzett gyakorlati tapasztalatok alapján rendeztük. Ifjúsági egyesületünk most van alakulóban. Erre nézve is elmondjuk tapasztalatainkat annak idején. Nagyon kérem igen tisztelt pályatársaimat, fogadják tervezeteinket azzal a forró testvéri szeretettel, amely bennünket ügünk és önök iránt hevít.

Láng Mihály.

A Katholikus Tanügyi Tanács ülése.

Az „Országos Katholikus Tanügyi Tanács” február 27-én, a Sz.-István-Társulat kistermében fontos jelentőségű és látogatott gyűlést tartott dr. *Fordán* Károly apát egyházi s *Ember* Károly igazgató, világi elnök vezetésével. Jelen voltak:

Zundl Péter (Kalocsa), Döbrössy Alajos (Pécs), dr. Andor György (Esztergom), Baksay Sándor (Vác), dr. Matyaczkó Tivadar (Ungvár), egyházmegyei főtanfelügyelők; báró Jeszenák Gábor kanonok (Pozsony), Galler Kristóf (Szeged), Guzsvenitz Vilmos (Esztergom), Haller József (Győr), dr. Kovács Gyula (Szatmár), Számedl Ignác (Esztergom), képzőintézeti igazgatók; Keményfy K. Dániel (Esztergom), Bertalan Vince (Esztergom), Dreisziger Ferenc (Kalocsa), Obert Ágost (Esztergom), képzőintézeti tanárok; Barabás György (Sasvár), Fejes József (Szombathely), Bobory János (Monor), Gubicza Lajos (Veszprém), Győrffy János (Budapest), Rohn Nándor (Sopron), Tóth Géza (Jászó), Würth Benedek (Zirc) igazgató-tanítók. Távolaradásukat kimentették: dr. *Walter* Gyula prelátus, dr. *Kardcsón* Imre esperes-plébános és dr. *Bilinszky* Lajos képzőintézeti igazgató.

A Tanács ülését megelőzte a Tanács kebelében fennálló „*Tanítóképző Szakosztály*“ ülése *Ember* Károly elnöklésével. A jelenvolt 8 tag a Tanácsüléshez való terjesztésre két kérdést vitatott meg: A *tanító és tanítónőképzők vizsgálati szabályzatát* és a *tanítóképző tanárok képesítését*, kapcsolatban a legutóbb kiadott miniszteri rendelettel.

A Biboros-Hercegprimás leirata a püspöki kar határozatából folyólag, a *vizsgálati szabályzatra* nézve az állami szabályzatot kívánja tekintetbe venni; a vizsgáló elnök és miniszteri biztos hatáskörének pontos megállapítására nézve azonban utasítja a Tanácsot újabb javaslatételre. A Szakosztály azon véleményének adok kifejezést, hogy a püspöki kar ezen leirata egy régebbi felterjesztésre adott válasz, amire a Tanács memorandummal fordult a püspöki karhoz, de ez úgylátszik — közbejövén az elnök halála — nem jutott a püspöki kar elé. Tekintettel arra, hogy az egyöntetű vizsgálati szabályzat megállapítása nagyon szükséges és égető, a Szakosztály Haller József, Keményfy Kálmán, Dreissiger Ferenc hozzászólása után, *Ember* Károly indítványára következő határozati javaslatban állapodott meg: *a technikai eljárásra vonatkozólag a püspöki kar leirata értelmében fogadja el a Tanács az állami szabályzatot a magánvizsgák engedélyezésére vonatkozólag pedig az eddig követett módozat tartassék fenn.* Ezen javaslatnak a Tanács elé való terjesztésével a Szakosztály megbízta *Haller* Józsefet (Győr).

A képzőintézeti tanárképzés ügyében *Ember* Károly, Dreisziger Ferenc, Keményfy Kálmán, Bertalan Vince és Kovács Gyula hozzászólása után, a Szakosztály *Ember* Károly előterjesztésére következő határozati javaslatot fogadta el: *A tanárképzés emelését előben helyesli, de önálló tanárképzést óhajt, mert az állami képzés pl. apácáknak lehetetlenné teszi az egyetemen való megjelenést. Azért ellensúlyozni kell a katolikus egyháznak az állam törekvését, miért is megkeresendő a püspöki kar, hogy a tanárképzés fölött szabadon rendelkezve, állítsa fel Budapesten a „Katholikus Tanítóképző Tanári Vizsgálóbizottságot az állam ellenőrző jogának fenntartásával.*

A határozati javaslat előterjesztésével a Szakosztály dr. *Kovács* Gyulát (Szatmár) bízta meg. A felszólalók egyben kifejezték, hogy az állami képesítés módozata bürokratikus, az alaki képzés nem nevel olyan

tanárokat, akik egyben jó tanítók is. Kifejezésre jutott egy katolikus egyetem s egy katolikus polgári tanítóképző létesítése.

A Tanítóképző Szakosztály ezen előértekezlete után összegyűltek az összes tanácsstagok, mire dr. *Fordán* Károly elnök megnyitotta a *Tanügyi Tanács* ülését.

Az elnöki megnyitó fájdalmasan emlékezett meg azon sérelmes tényről, hogy a vallásoktatást a kereskedelmi iskolákból kiküszöbölik. A hazát nem a tudomány, hanem az erkölcs alapján lehet szeretni. Idézi Deák Ferencet, hogy a vallás a nép erkölcsiségének s egyben boldogságának is alapja. A tetszéssel fogadott beszéd után az elnöki előterjesztések következtek, majd bemutatták az új elnöki titkárt *Dobos* János fővárosi tanító személyében.

A tárgysorozat második pontja: „*A katolikus tanító s tanítónőképzők vizsgálati szabályzata*” javaslatának a püspöki kar határozata értelmében való módosítása volt. A tanítóképző szakosztály javaslatát *Haller* József (Győr) terjesztette elő. Ajánlja annak elfogadását annyival inkább, nehogy érdekbeli összeütközés támadjon a felekezeti hatóság és a miniszter között. — *Ember* Károly (Budapest) az eddigi szabályzatot az egyöntetűség szempontjából se tartja fentartandónak, azért a módosított formák a püspöki kar leirata szerint a sürgős életbeléptetés szempontjából elfogadni kéri. — *Guzsvenits* Vilmos (Esztergom). Csodálkozik a szakosztály javaslatán, mert az, a régebbi felterjesztéssel szemben ellentétes s így a tanács következtelenségbe esik. A püspöki kar leirata egy régebbi válasz; a tanács újabb felterjesztése úgylátszik nem került a püspöki kar elé, mert az idézett püspöki leirat arra még csak nem is utal. A vizsgálati szabályzatban elvi és technikai álláspontot kell megkülönböztetni. Elvi- és magánvizsgák engedélyezésének joga, technikai és vizsgálati ügyrend. Maga a Berzeviczy-féle törvényjavaslat is az osztályvizsgálatok engedélyezését a felekezetekhez utalja, a képesítés állami engedélyét viszont azért teszi már államivá, mert ez folyománya a képesítés államosításának. Elvi szempontból ragaszkodik tehát azon kimondott határozathoz, hogy a *vizsgálati engedélyezés joga az iskola-fentartó felekezeté*, amelyet a minisztériumnak pusztán tudomására hoznak. A vizsgálati szabályzat technikai részére azt vallja, hogy ne kövessük szolgai módon az államot. Eltérés a zene, kézimunka és a természettudományok között van. Túltérhelés, az amúgy is elég sok szóbeli tárgyat a természettudományok szóbeli vizsgálatával növelni. Maradjanak azok mint eddig, írásbéliék. Maguk az állami tanárok is érzik, hogy rossz a szabályzat ezen rendelkezése s a tanár-egyesületnél ép most fekszik egy konkrét indítvány, mely megváltoztatását kívánja. Semmi-fele javaslatot nem tárgyalt a tanács oly alaposan, mint ezen vizsgálati szabályzatot s ime most visszaesünk. Ami jó, azt az állammal szemben is tartjuk fenn s amit az állami tanárok is rossznak tartanak, azt mi se fogadjuk el. — Dr. *Matyacsó* Tivadar főtanfelügyelő (Ungvár), osztja előtte szólónak a vizsgálati szabályzat technikai részét illető megjegyzéseit. Az ungvári tanítóképző óhaját tolmácsolja, midőn a szóbeli képesítő tárgyaknak leszállítását kéri. Túltérhelés az állami szabályzat s ha az érettségénél is könnyítenek, miért szaporítsuk mi még jobban az

amúgy is elegendő tárgyhalmazt. Pl. a világtörténetből, mint az érettséginel, nálunk is fölsőlegesnek tartja a vizsgázást. — *Keményfy* Kálmán (Esztergom), kényesnek látja a Tanács helyzetét. Tényleg a magánvizsgálati engedélyezésnek a miniszter kezébe való átengedése jogfeladást jelent. A püspöki kar akarata előtt meg kell hajolnunk az igaz, de óhajtja, hogy a bizottság előző álláspontja egy memorandumban fentartassék. A technikai részben a természettudományi szóbelit törölni kéri. — *Döbrössy* Alajos főtanfelügyelő (Pécs), az államosítás ellen való küzdelemben helyesli Guzsvenitz előadását, de másrészt a felekezeti intézeteknek versenyezniök kell minden tekintetben az államiakkal, azért az állami képesítővizsga szóbelijéhez alkalmazkodni kíván. A versenyképesség szempontjából barátja az állami tanítási tervnek is, mert nem a tervezetben, hanem a tanmódban és a szellemben kell a katolikus felfogást érvényesíteni. — *Guzsvenitz* Vilmos (Esztergom), Döbrössy aggodalmaira megjegyzi, hogy természetesnek találja ő is, ha a felekezeti képzés az állammal versenyképes s nem is vagyunk az állami képzés mögött. De azért, ha mindenben nem is követjük az államot, abból még nem következik, hogy hátra maradunk s versenyképtelenek leszünk. — Dr. *Andor* György főtanfelügyelő (Esztergom), csatlakozik Guzsvenitz nézetéhez. Nem kell a dolgot elsietni; ha egy évvel később is lép a szabályzat életbe, az a lényegen nem változtat, mert legalább jobb munkát adunk. Tény, hogy a püspöki karhoz intézett memorandum a püspöki kar elé nem jutott s így ebben a kérdésben a püspöki kar még nem mondta ki az utolsó szót. Mindenki érzi, hogy az állami szabályzat túlterhelés, maguk a királyi tanfelügyelők is nehézkesnek találják. Tudja, hogy a püspöki kar több tagja a magánvizsgálati engedély megadásában is a Tanács álláspontján van s mert a szóbeli képesítő túlterhelésén az érettségi példájára könnyíteni kell, azt javasolja, hogy a Tanács újból írjon fel a püspöki karhoz s addig tartassék fenn az eddigi szokás. — *Számord* Ignác (Esztergom) jelenti, hogy az esztergomi óvónőképzőben nem a miniszter, hanem a hercegprimás adja a vizsgálati engedélyt. Utal a protestáns intézeteknél dívó gyakorlatra. (Közbeszólás: Autonómia.) *Galler* Kristóf (Szeged) hasonló értelmű felszólalása után a Tanács mellőzve a szakosztály javaslatát, dr. *Andor* György főtanfelügyelő javaslata értelmében határozott s újabb felterjesztéssel fordul a püspöki karhoz.

A tárgysorozat harmadik pontja, a *képzőintézeti tanárképzés* volt. A szakosztály javaslatát dr. *Kovács* Gyula (Szathmár) terjesztette elő, hangsúlyozva, hogy a katolikus tanárképzést az állam is elismerje s így a katolikus képzőtanár oklevele ne álljon alább az állami jellegű oklevélnél. — *Dreissiger* Ferenc (Kalocsa) szerint úgy, ahogy az állam akarja a tanárképzést keresztül vinni, az apáca-tanerők fölött meghúzták a lélekharangot, ép azért óhajtja, hogy minél előbb létesüljön a katolikus egyetem. (Közbeszólás: Polgári tanítóképző is!) A tanárképzés törvényben gyökeredző jog, azért, tiszteletben tartva az állam ellenőrzését, a joggal élni kell. A vizsgálóbizottság elé mindenki bocsátható, aki főiskolai, vagy tanítói oklevéllel s népiskolai gyakorlattal bír.

A Tanács hozzájárul a szakosztály javaslatához s hangsúlyozza,

hogy az állami tanárképzés új rendelkezése egy sarkalatos, a tanítóképző tanároktól nagyon is hangoztatott elvet nélkülöz; a *néptanítói gyakorlati működést*. A tanítón épül fel a tanár, a tervezetben megkívánt hospitálás jellegű gyakorlat, nem tanítói működés.¹⁾

Következett a tárgysorozat legfontosabb pontja, a *katholikus elemi népoktatási intézetek szervezésére s közigazgatására vonatkozó rendszabályok* tárgyalása. Ebben az ügyben a kész elaborátumot a Tanács megbízásából, Bertalan Vince esztergomi képzőtanár s főtanfelügyelőségi tollnok közreműködésével báró *Jessenák* Gábor pozsonyi kanonok készítette. Az elaboratum-tervezet előadója s bemutatója báró *Jessenák* volt, aki bevezető előadásában történeti visszapillantást vetett népiskolai közigazgatásunkra, melynek hibái s a törvényeinktől ránk mért csapások miatt sürgősen kell az iskolaügyet, első sorban a népoktatást reformálni. Tervezte öt részből áll: 1. A tanhatóságok szervezése. 2. Az iskolaszék. 3. A tanítók minősítése, szolgálati s rendtartási szabályzata. 4. A gazdasági ismétlő iskolák, óvódák, gyermekmenedék-házak. 5. Kir. hatósági segély igénybevétele. Előadó proposíciót tesz a tárgyalásra: először általánosságban, fejezetek szerint jelölje meg a Tanács a tenni valókat, a részleteket azután, időkimélés szempontjából egyes albizottságok tárgyalják le ma és holnap.

A széles mederben megindult tárgyalásban elsőnek *Döbrössy* Alajos (Pécs) főtanfelügyelő szólalt föl. Üdvözlí a javaslatot, melytől a katolikus iskolaügy iránti való érdeklődést várja, bár az 1877-iki szabályzatot most is jónak tartja, csak egy hibája van, hogy az egész vonalon máig se léptették életbe s hogy a főtanfelügyeletet nem állította be szervesen. A javaslatra szóló észrevételei következők: Kifogásolja, hogy a főtanfelügyelői hatáskör egy része a Szentszékekre szállna, a Szentszék ügyébe csak a fegyelmi ügyeket utalná. Az egyházmegyei tanfelügyelőségekre, tekintet nélkül arra, hogy egyházi vagy világi-e az illető, az igazi érdemes, buzgó szakembereket óhajtja. A segédtanfelügyelői intézmény mellett, még a tollnokok alkalmazása is szükséges. Az iskolaszéki intézményt mai alakjában kielégítőnek tartja, így is nehezen lehet sokszor megalakítani, mert a politikai hatóságok beavatkoznak s a jegyző útján nyomást szeretnek az iskolaszékre gyakorolni. A tanítói pragmatikát főbb vonásaiban körvonalazni szeretné már ezen a gyűlésen. A tanítói állásokat nagyon csereberéli a tanítók, az érdemesebbek sokszor nem jutnak előbbre, azért erre nézve határozott intézkedés kellene, jutalmazás, előléptetés szempontjából a kinevezési rendszert is elfogadná. A harangozói, sekrestyési teendőket, melyek a tanítói állás tekintélyével össze nem férnek, ki kellene a tervezetből hagyni. A szabályzat-tervezet nem szól az iskolakönyvek minőségéről. Hiányzik az ifjúsági egyesületekre és népkönyvtárakra vonatkozó rendelkezés. A tanító-egyesületek

¹⁾ Megjegyzendő, hogy a tanárképzésről szóló szabályzat nemcsak hospitálást, hanem egy hónapig tartó gyakorlati tanítást s a gyakorló iskolában való működést kíván. A szabályzatot kísérő miniszteri rendelet pedig hangsúlyozza, hogy a tanítóképző-intézetekhez kinevezett okleveles tanárok a szolgálat első évében, főképpen a gyakorló iskolában fognak foglalatoskodni. Nem lehet tehát állítani, hogy az új tanárképzés a gyakorlati működés elvét nélkülözi.

napjainkban meddőn működnek, nincs súlyuk. Végül, az autonomia létesítéséig, az 1877-iki elaboratum megtartását hangoztatja, ennek hiányait kellene pótolni, rendszeres utasításokkal ellátni, amit a Tanács, mint eddig, ezután is megteheti. — *Dreissiger* Ferenc szerint (Kalocsa) a Jeszenák—Bertalan-féle elaboratum az 1877. és 1896-iki munkálatok mintájára készült. Szeretné, ha nemcsak a népiskolákról — mint a jelen tervezet teszi, — hanem az összes népoktatási intézetekről elkészítenők a szabályzatokat s ehhez képest a munkálat címét is módosítaná. Tekintettel a munkálat horderejére és a Tanács felelősségére nézve s mert tényleg, sok tekintetben átdolgozásra szorúl a tervezet, indítványozza, hogy az alapos átdolgozásra s megvitatásra bizottságok küldessenek ki. melyek záros határidő alatt írásban adnák be észrevételeiket. Ilyen nagy jelentőségű munkát lehetetlen rövid időn belül letárgyalni. — *Ember* Károly (Budapest) ellene van a halasztásnak. Mindegyik tanácsstag megkapta a munkálatot, felkérettek észrevételeik megtevésére. Itt most érvényesülhetnek ezen észrevételek a vita folyamán, azért be kell menni a javaslatnak részletes tárgyalásába is. A püspöki kar maga is felhívta a Tanács figyelmét a régebbi szabályzatok mielőbbi reformálására. — Bárány *Jeszenák* Gábor (Pozsony) Döbbrössy fejtegetésére reflektálva, a régi rendszerhez, az 1877-iki elaborátumhoz való visszatérést visszaesésnek látja. Az autonómiára várni, mulasztásnak és fölöslegesnek tartja, mert ki tudja mikor lesz. — *Guzsvenitz* Vilmos (Esztergom), pártolja *Dreissiger* indítványát, hogy a tervezet átdolgozásra bizottságokhoz utasíttassék. Mivel a munkálat nemcsak pedagógiai, de jogi szempontból is fölülbírálásra szorúl, javasolja, hogy a tervezet adassék ki egy országos hírű katolikus jogtudósnak. Egy-egy tévedés is nagy kárral járhat. — Dr. *Andor* György főtanfelügyelő (Esztergom) helyesli, hogy a munkálatot egy katolikus jogász fölülbírálja. Egy püspök már ki is adta *Günther* Antalnak. A dolog annyira fontos, hogy azt itt ma letárgyalni lehetetlen. Időt kell adni az alapos áttanulmányozásra, szerinte legjobban a kérdés úgy lenne megoldható, ha minden tag záros határidőig a bizottságokhoz juttatná észrevételeit s javaslatait. — *Bertalan* Vince (Esztergom), nincs a halasztás mellett. A Tanácsot nem tartja arra illetékesnek, hogy jogásznak adja ki a javaslatot véleményezésre. Ez a püspöki kar hatáskörébe vág. A tervezetet készítőkből, de magában a Tanácsban is van annyi jogi érzék, hogy ilyen érdemben a javaslatot elbírálja. — *Zundl* Péter főtanfelügyelő (Kalocsa) szintén a halasztás mellett van. Annyi záros időt óhajt a bizottságok számára kikötni, hogy a munkálattal idejében elkészülhessenek. — *Keményfy* Kálmán (Esztergom), szintén ellenzi, hogy a javaslat a maga egészében 1—2 nap alatt letárgyaltassék. Legfőljebb az általános elveket állapítsa meg a Tanács mai ülésén, a részleteket azután a fejezetek szerint tárgyalják záros határidő betartásával az egyes kiküldendő bizottságok. Erre az eljárásra precedens is van. Mikor a tanítóképzők tanítási tervét tárgyalták, akkor is előbb megjelölték a követendő főbb eljárási elveket, a részletet azután az általános elvek betartásával, a kiküldött bizottság (*Ember*—*Guzsvenitz*—*Keményfy*) dolgozta ki. — *Ember* Károly (Budapest), osztja azon nézetét, hogy előbb az általános elveket kell megállapítani. — *Haller* József

(Győr), óhajtja, hogy a tervezettel a főtanfelügyelők, mint a Tanácsnak hivatalból tagjai, körülményesen foglalkozzanak s képviseljék püspökük véleményét.

Elnök ezek után összegezve az elhangzottakat, határozatilag kimondja: a Tanács a Jessenák—Bertalan-féle szabályzatot általánosságban elfogadja; a részletes tárgyalásra szakbizottságokat küld ki, melyek záros határidőn belül (2 hónap), munkálataikat kidolgozzák; minden tanácstag észrevételét írásban az elnökséghez (Budapest) beküldi, amely azokat az illető szakbizottságok elnökeihez juttatja; az átdolgozott munkát egy újabb tanács-ülés tárgyalja, hogy azt, mint kész munkát, a püspöki karhoz jóváhagyásra fölterjeszthesse.

Az egyes bizottságokat Dreisziger, Keményfy, báró Jeszenák, Würth, Ember tanácstagok felszólalása után az elnökség javaslatára következőképen alakították meg: I. A róm. kath. tanhatóság szervezete és a felügyelet. Elnök: Zundl Péter főtanfelügyelő, tagok: Döbrössy Alajos, Galler Kristóf, Petrovác József, Dreisziger Ferenc, Bertalan Vince. — II. Az iskolaszékek szervezete és hatásköre. Dr. Baksay Károly főtanfelügyelő elnökle mellett Matyaczkó Tivadar, Óberth Agoston, Bobory János, Fejes János, báró Jeszenák Gábor. — III. A tanítók minősítése, szolgálati pragmatika, rend- és fegyelmi szabályok. Dr. Andor György főtanfelügyelő elnökle alatt Ember Károly, Guzsvenitz Vilmos, Győrffy János, Számord Ignác, Keményfy K. Dániel, Gubicza Lajos. — IV. Gazdasági ismétlőiskolák és óvodák. Számord Ignác elnök, Haller József, Ujlaky Géza, Barabás György, Würth B. Gábor, Szőke Sándor. — V. Közhatósági segély igénybevétele. Elnök: dr. Zelliger Vilmos pápai káplán. Tagok: Gereley József, báró Jeszenák Gábor, Bertalan Vince.

A bizottságok megalakítása után kimondotta a Tanács, hogy julius első felében megtartja a „*Magyar Katholikus Tanítók*“ III. kongresszusát, amely a püspöki kar határozata szerint minden 5-ik évben kötelező. A kongresszust képviseleti alapon hívják össze s fölkérlik a Hercegpri-mást, hogy védnök-elnökül a püspöki kar egyik tagja delegáltassék. A kongresszusnak előkészítő bizottságát az Elnökség küldi ki s ez a fővárosi valamint a fővároshoz közelebb lakó tanácstagokból fog állani. Az előkészítő bizottság elnöke *Ember Károly* világi elnök. A kongresszuson tárgyalandó tételeket megküldik a tanító-egyesületeknek is, hogy a határozat hozatalánál érvényesülhessenek. A tételek következők:

1. A nevelés feladata kivándorlás megszüntetésére.
2. A katolikus tanító a szociális tevékenység terén.
3. A népiskolai ifjúsági egyesületek, népkönyvtárak, népszövetség létesítése.
4. Mik a tanító feladatai az öntudatos nemzeti fajszeretet fejlesztése és ápolásánál?
5. Nyugdíj.
6. Tanfolyamok.
7. Tanítóképzők.

Tárgyalták még mint indítványt a *katholikus tanítói segélyalap* ujjászervezését és a kántortanítók nyugdíjsérelmét. A tartalmas ülés este

6 órakor ért véget. Közben déli egy órakor a tanácstagok a *Pannonia* külön termében társasbédhez ültek, amelyen toasztot mondtak: Ember Károly, Dr. Andor György, Matyaczko Tivadar, Dreissiger Ferenc és Bertalan Vince.

K.

Az új tanterv egy nevezetes hibája.

A „Magyar Tanítóképző” ez évi januári füzetében részletesebben igyekeztem indokolni azon indítványomat, amelyet egyesületünk választmányi ülésén tettem s amelyet a választmány bizonyos módosítással el is fogadott. Érvekkel s kizárólag érvekkel minden személyi él nélkül, (hiszen ily szakkérdésekben nem is szabad s nem is lehet személyes jellegű támadással az érveket pótolni) igyekeztem feltárni, hogy mennyire helytelen az új tanterv amaz intézkedése, amely a módszertan egységes tárgyát annak szakavatott tanárján kívül a tanárok egész seregére bízta.

Nem lehet itt cikkem tartalmát és érveit ismételnem, de e lap igen tisztelt olvasói, akik soraimat elolvasásra méltatták, meggyőződhetek arról, hogy fejtegetéseim senkit sem támadtak, senki ellen sem irányultak, hanem csak egy fontos elvi és gyakorlati kérdést vitattak. Hangsúlyoznom kell ezt azon, hangjában valóban különös támadás miatt, amely engem cikkemért e lap februári füzetében ért. Mindenekelőtt feltűnő, hogy a támadás névtelenül jelent meg, holott én nevem aláírásával teljes nyíltsággal léptem kartársaim bíráló közvéleménye elé. Vajmi könnyűvé teszi magának a szellemi viadalt az, aki névtelenül támad valamely személyt és elvet, jól védett helyről intézvén nyilait olyan ellenfél ellen, aki minden tartózkodás nélkül nyíltan lépett ki a sorompóba. Ám álljon ki teljes nevével és egyénisége súlyával ismeretlen támadóm, hadd lássuk, valóban oly kiváló férfiú-e, hogy gúnyos, fölényes és kicsinylő hangon beszélhet hozzám, aki 25 évi írói pályám után mégis csak megérdemlek annyit, hogy elvi fejtegetéseimre ne személyemet érintő kicsinylést, hanem elvi cáfolatot kapjak válaszul. Számos vitában, sőt évekig tartó szellemi viadalban volt már részem és nemcsak tudományos vagy tanügyi szakfolyóiratokban, amelyeket már ebbeli jellegük is komoly érvelésre utal, hanem irodalmi és napi közlönyök egész sorozatában; de ki kell mondanom, hogy soha ily hangu válaszokat nem kaptam még oly ellenfelek részéről sem, akik pedig az irodalom vagy napi sajtó féktelenebb harcmódorához szoktak. S fölmerül lelkemben a kérdés, vajjon lehet-e még ily viszonyok közt barmely szónak, az általa igaznak vélt eszméért síkra szállani, ha még szakközlönyben is ki van téve annak, hogy cáfoló érvek helyett megtámadtatások jutnak osztályrészéül?

Nem is folytatnám tehát előbbi cikkem eszmemenetét és nem is válaszolnék ismeretlen ellenfelemnek, ha oly mérhetetlen fontos ügy nem forogna szóban, amely — ismétlem — az egész magyar tanítóképzést, vagyis az egész magyar népművelés ügyét érdekli. Kénytelen vagyok tehát ismét tollat ragadni, nem azért, hogy megtámadóm ellen fegyverül használjam, hanem azért, hogy a jelentős kérdés elhomályosítását, elsekelyesedését megakadályozzam.

Cikkem alapgondolata, amelyet bizonyítottam, az volt, hogy az új tanterv a tanítóképző legfőbb tantárgyát, a tanítási módszertant egy módszertani tanár mellett még az összes tanárookra is bízván, a módszer-tant a legkülönbözőbb irányoknak s kísérletezéseknek szolgáltatja ki, a munkafelosztás lehetetlen nemét létesíti a tanítójelölteket a legkülönbözőbb s egymással ellentmondó hatásoknak teszi ki, a gyakorló iskola rendjét megtámadja.

Mindezen részletesen előadott állításomra támadóm csak ennyit tud felelni:

„Lehetetlen, hogy az egyesület mintegy 14 év lepergése alatt, tehát különböző idők és kicserélődő emberek szempontjának feltételezhető birtokában kitartóan és szívósan ragaszkodott volna mint alapelvhez ama gondolathoz, melyet a feltartóztathatlanul közelgő végnek bizonytalanságaitól megfélemlített egy másik fél egyenesen végzetes tévedésnek deklarál. *Ki tévedhetett inkább? Mi a valószínűség?* Mert itt sok embernek, több testületnek sok idő alatt leszűrt, kiforrott olyan elve, melyet fő-főnek tartottak s melyet különös gonddal vizsgáltak, mondom, ez az elve áll szembe egy embernek *hirtelen abstrahált* ellenvetésével. Ki tévedhetett? Palágyi Lajos azt mondja, mindenki, de ő nem. Nem különös ez?... Ő azt véli, hogy e felette fontos elvnek minden következményét *egyedül csak ő* gondolta végig.“

Megtámadóm itt oly állításokat imputál nekem, amiket én nem tettem s amik nem is felelnek meg az igazságnak. Sohasem mondtam azt, hogy mindenki tévedhetett, csak én nem. Sohasem véltem azt, hogy a szóban forgó elvnek minden következményét csakis én gondoltam végig. Sőt alább példával igazolandom, hogy nemcsak az én egyéni véleményem, hanem elsőrangú szaktekintélyek véleménye ítélte és ítéli el az új tanterv említett elvét. De nem felel meg a valóságnak az sem, hogy az én ellenvetésem hirtelen abstrahált ötlet. Mert már akkor, midőn egyesületünk az új tanterv életbelépése előtt a tervezetet vitatta, felszólaltam a végzetes újítás ellen, amelyben már akkor a tanítóképzők nagy veszedelmét láttam.

S hiába hivatkozik a névtelen támadó arra, hogy kié a *valószínű* igazság. Itt nem valószínűségek eldöntéséről van szó. De különben is ha egyesületünk korábbi években éppen az általam elítélt elvi álláspontot foglalta el, ez nem azt bizonyítja, hogy egyesületünk akkori álláspontja csalahatatlanul igaz: hanem csak azt, hogy akkor azok voltak többségben, akik álláspontommal ellenkező nézetet vallottak. S vajmi különösen vélekedik valamely testület hivatásáról az, aki azt vallja, hogy mivel a testület korábbi években így vagy amúgy határozott, azért már többé más belátására nem térhet. Ez a konzervatizmus oly neme volna, amely kínai állapotokat teremtene minden országban. Ily felfogással soha reform nem létesülhetne, mert bárki állana elő azzal, hogy valamely régebbi intézkedésben fogyatkozás mutatkozik, rögtön azzal támadnának neki, hogy „ki tévedhetett inkább? Az úr, vagy az a sok ember? Mi a valószínűség? Az úr azt mondja, mindenki tévedett, csak az úr nem. Nem különös ez?“...

Hát bizony különös, hogy érvelés helyett a névtelen cikkíró csak

korábbi határozatokra tud hivatkozni. S még különösebb, midőn azt mondja, hogy *„egyesületi s választmányi tag ne akarjon mozgalmat indítani a saját maga által kért dolgok ellen.”* Ez az állítás már valóban megdöbbentő. Hiszen mint már jeleztem, éppen egyike voltam azoknak, akik amaz elv ellen kezdettől fogva állást foglaltak.

S vajjon ha mi — az egyesület — nyíltan kimondanók, hogy az új tanterv módszertani feldarabolása helytelen, mivel „szolgáltatnók ki magunkat a szívesen mosolygók s most mosolygásra igazán jogosultak táborának”? Hiszen országszerte már is felhangzik a sok bíráló észrevétel az új tantervre. Mindenki érzi annak fogyatkozásait. S a „mosolygók”-tól való álszemérmes tartózkodás feltartóztathat-e bennünket ama *lelkiismereti* köteleesség teljesítésében, hogy a hibák orvoslását sürgessük? Nem akkor érdemelnénk inkább *szánalmat*, mint mosolyt; ha régebbi határozatok miatt kitűnőnek mondanók azt, ami fogyatékos? S nem veszi észre a névtelen cikkíró, hogy az ő észjárása szerint választmányunk is mosolyt érdemel, mert legutóbb arra hívta fel az ország egész tanárságát, hogy az új tantervről való észrevételeit közölje? Hiszen ama maradi felfogás szerint választmányunknak egyszer s mindenkorra bele kellene nyugodnia a tantervbe!

Nem! Tisztelt cikkíró úr! Mosoly nem illetheti azt, aki intézményeket szakszerűen bírál, hogy azokat javítsa. S ha a cikkírónak az a véleménye, hogy az én „divinációval telt” indítványom és cikkem a Feltalálók Szaklapjába lett volna illő, én bátorodom figyelmét több más szaklapra irányítani, még pedig mindenekelőtt a „Pädagogische Blätter”-re.

Az 1901-ben kiadott *porosz* tanterv tartalmazza azt az intézkedést, hogy a tanítóképző minden tanára szakmája népiskolai módszertanát is tanítsa. Mivel pedig nekünk a porosz rendkívül imponált, nyomába lépünk s mi is hasonló intézkedést valószínűsítettünk meg. Ámde Németországban ezen intézkedés nyomán azonnal felhangzott a szakkörök bírálata. Így — mivel minálunk már csak idegen tekintély mérvadó — idézem a „Pädagogische Blätter” kiváló szerkesztőjének véleményét, amely egyuttal az elsőrangú folyóiratnak véleménye is. Láthatja ebből a cikkíró, hogy a híres német szaklap nem tartotta megmosolyogni valónak ama porosz intézkedés ellen való felszólalást, amelyet a magyar szaklapban a cikkíró védeni próbál.

„Félek — írta az említett elsőrangú német tanítóképző pedagógus — hogy az egység és összefüggés, a tantervben előírt intézkedésekkel nincs kellőkép biztosítva. *A pedagógiai gondolkör kiéptítésében nem kevesebben, mint a tanítóképző seminárium összes tanerői vesznek részt; az általános módszertan el van szakitva a részletes methodikától. . . Ez okvetlenül a methodika egységének szétdarabolására vezet. Még ha a legjobbat tételezzük is fel, t. i. azt, hogy a seminárium minden szaktanárja minden pedagógiai alapelvben egyetért egymással, valamint a didaktika tanárával: még sem kerülhető ki az egyes kérdésekben való szétkülönbözés.* Ámde a tanítóképző tanulója még nem képes a lényegest a lényegtelenről megkülönböztetni, ezért aggasztók a kezdőre a nézeteltérések még oly dolgokban is, amiket előha/adott pedagógiai műveltség birtokában mellé-

keseknek ismerünk fel, — aggasztók, mert lelkében ellentéteket támasztanak, amiket nem tud kiegyenlíteni. . .

„Még távol állunk attól, hogy általános érvényű tudományos didaktikánk lenne; — mily kevés szabály tekintetik általánosan kötelezőnek! Még ugyancsak hiányzik a közös álláspont, amelyen találkozhatnék mindenki, aki módszertanról ír vagy módszertant tanít. Különösen egyes kérdésekben az eltérő nézetek tarka egyvelege uralkodik. Ez annyira tudva van, hogy az állítás bizonyítására példa sem kell.

A tudományos módszertan e sajnálatos állapota éppenséggel aggasztóvá teszi azt, hogy az alapvető pedagógiai műveltség szétdaraboltságát. Eppen e sajnálatos állapot szolgálhatna okul arra, hogy a methodika egységét aggodalmas óvatossággal őrizsük s mindenképen megakadályozzuk, hogy a vélemények harmoniátlan sokfélesége zürzavarosan össze-vissza hangozzék.

A szükséges egység nélkülözhetetlen föltételének tartom, hogy az általános és a részletes módszertant egy tanár tanítsa, hogy tehát a pedagógiai oktatás ez ága egy tanerő főszakmája legyen. Mit mondanánk déldául, ha a jelölt vallási oktatását egyidejűleg 7—8 tanerő vezetné, az egyik az ó-testamentumban, a másik az új testamentumban, a harmadik egyháztörténelemben, a negyedik hit- és erkölcsstanban stb.? Nem mondanók-e ezt nyomban képtelenségnek? Nem mondanók-e, hogy az egyik tanerő lerombolja azt, amit a másik felépít? A hasonlat pontrólpontra alkalmazható a pedagógiai oktatásra is. . .“

...Ime így vélekedett Muthesius a porosz tantervről. S nem mosolygott meg.

Ha pedig magyar tanfőfira és íróra való hivatkozás kell a névtelen cikkírónak, főlemlítem a Bárczy—Weszely-féle „Népmívelőt“ amelyben Weszely Ödön, aki pedig elvi szempontból az új tanterv általam bírált intézkedését védelmezte és védelmezi, maga is elismeri, hogy *gyakorlati szempontból* nekem van igazam s az új tanterv csak elvben helyes. S itt nem hallgathatok el egy megjegyzést. *Tanterv* nem akadémiai értekezés, nem tudományos fejtegetés. *Tanterv* gyakorlati intézkedés, utasítás, amelyet követni kell. Szomorú dicséret valamely tantervre, hogy annak csak elméletben van igaza, de gyakorlatilag meg nem valósítható. Hiszen annak éppen olyannak kell lennie, hogy gyakorlatilag alkalmazható és üdvös eredményű legyen. Tantervet nem a jövőendő századok számára alkotnak, hanem a jelenkornak utasításul.

Sújtó ítéletet mond ki tehát Weszely az új tanterv szóban forgó intézkedéséről. De Weszely csak gyakorlatban mondja hibásnak azt, amit én elméletileg nem kevésbé hibásnak gondolok. Nem is jöhet soha oly idő, midőn helyes lehet az, hogy egy és ugyanazon levest tíz szakács főzzön, sőt ugyanazt az egy levest főzni tíz szakács tanítson, holott mind a tíznek saját főzési módja van s holott a tízen kívül még egy valamenyinek főzési módját egységesen egybefoglalni s mind a tíz munkáját is végezni tartozik.

S máris nyilatkozik ez ellen a tanári közvélemény. (? Szerk.) Így a székeleykeresztúri tanári testület, amely legelsőnek szólt hozzá a választ-

mány által módosítva elfogadott indítványomhoz, máris bírálatot gyakorol a módszertan feldarabolása ellen. S bizonyára következni fog a felszólalók egész sorozata.

Azzal végzem cikkemet, amivel előbbi felszólalásomat. Minisztériumi ügyosztályunk általánosan tisztelt és szeretett vezetője, dr. Neményi Imre — aki iránt csekélységem nemcsak mint ügyosztályunk főnöke, hanem mint író és ember iránt is, különös egyéni nagyrabecsüléssel viseltetem — bizonyára legjobban látja tantervünk fogyatkozását. Nem is azért szóltam fel, hogy az életbeléptetésre vonatkozó rendeletek ellen állást foglaljak, hisz a tanterv szükségszerű következménye az, hogy a minisztérium azt végre is hajtsa. Céлом csak az volt, az ma is, hogy az alapvető tantervnek véleményem szerinti hibájára a figyelmet felhívjam. Magától értetődik, hogy míg ez a tanterv van érvényben, addig azt kell végrehajtanunk s az annak alapján kiadott rendeleteket követni kötelességünk. Mint ahogy a törvényt addig tisztelnünk kell, amíg meg nem változtatják.

Palágyi Lajos.

Maradjunk a tárgynál!

Ha én is olyan gyors tempóban távoznám az eredeti tényektől, mint amiképpen Palágyi Lajos úr távozott az én álláspontomtól, akkor a *Magyar Tanítóképzőnek* júliusi számában egész bizonyosan az algezirászi konferenciáról vitatkoznánk. Lehet, hogy e távolodás igentisztelt ellenfelemre előnyös dolog volna, de rám nézve nem. Éppen ezen oknál fogva én a tárgynál maradok

Ez a tárgy pedig, most aztán jól jegyezzük meg, Palágyi Lajos úrnak az az *eljárása* volt, mellyel az új tantervnek egyik kardinális elvét támadta s hozzá, és ez a verbum regens, azt az elvét, melyet először az Egyesület vallott és óhajtott s amelynek megvalósulásában okvetetlenül diadalát kellett ünnepelnie. Ehhez az eljárashoz pedig Muthesiushnak, Weszelyinek semmi köze! Engem tehát, az én cikkemre nézve merőben új területekre elcipelni nem lehet. Én, hogy divatos kifejezéssel éljek, jól leszögezem a dolgokat.

Mivel pedig úgy látszik, hogy az első cikk különösségeit méltató megjegyzéseimből csak személyeskedést és kicsinylést olvasott ki Palágyi Lajos úr, kénytelen vagyok egy pár dolgot még jobban kidomborítani.

Én a Palágyi Lajos úr cikkének különlegességét méltattam. Ez tény! A különlegességek között pedig azt tartottam a superlativusnak, hogy igentisztelt ellenfelem „Az új tanterv egy nevezetes hibája”-nak orvoslására ugyanazon tanárságot hívja fel országos mozgalomra, amelyiknek együttesége a Tanítóképző-Tanárok Országos Egyesületét teszi. Ezt természetesen, ma különösebbnek tartom, mint valaha. Ezek meg a praemissák!

És itt térünk el egymástól! S erről a pontról nem akarok én eltávozni. De őt sem engedem el innen! S neki be kell látnia, hogy midőn

az országos mozgalomra gondolt, *nem volt tisztában a kérdés történetével. És ez a mulasztás, ez bosszulta meg magát!* Ez, mert ebből a bűnné növekedett mulasztásból folyik igentisztelt ellenlábasomnak minden hibája. Mert nemcsak maga a mozgalomra való felhívás abszurduma történt meg, hanem, a dolog természete szerint, történt más dolog is. Ez a „más dolog“ az, amire vonatkozólag fel kell világosítanom tisztelt ellenfelemet. S ez a „más dolog“ az, ami magyarázza cikkem izét, hangját.

Palágyi Lajos úr „Az új tanterv egy nevezetes hibája“ című cikkében végig lekicsinyli, gúnyolja s nevetségessé igyekszik tenni a tantervben foglaltakat, illetőleg az Egyesület álláspontját. Tehát, a többek közt, ezen fordul meg a dolog. S ne csodálkozzek tehát Palágyi Lajos úr, ha én az ő cikkét a *Feltalálók Szaklapjába* szántam, mert ő meg *szabadalmat* akar vétetni a tantervvel, illetőleg az Egyesülettel ama vívmányára, mely e nagy és országos erkölcsi testület hosszú munkájának nenezen kivívott eredménye. Ha van tehát kicsinylés és gúny az én cikkemben, az nem egyéb, mint igentisztelt ellenfelem tenorjának olyan gyenge visszhangja, mint amilyen a minőségi és mennyiségi viszony egy ember és egy testület között!

S ha azon a kesernyés hangon, melyet valóban bizonyos keserűség adott cikkemnek, megdöbbsent Palágyi Lajos úr, nagyon jól tette. Biztosíthatom, hogy megdöbbsentek, még pedig számosan, azon is, hogy közöttünk valaki az Egyesületnek nagyjelentőségű elvi álláspontját „egészen eredeti *műtétnek*“ minősítette. Ezen kérem szépen nem változtat sem a visszapattanó nyilak sebeitől eredő feljajdulás, sem Muthesius. S meg vagyok róla győződve, hogy az Egyesület régi határozatainak ismeretében, adandó alkalommal, Palágyi Lajos úr szerelte volna azt le, aki hozzá hasonlóan bánik el a mi legfőbb erkölcsi testületünkkel.

Hogy én az ismeretlenség biztos rejtekéből intéztem nyilaimat Palágyi Lajos úr ellen, valóban nem fontos dolog. Én ugyanis nem nyilakat intéző ismeretlen vagyok, hanem az Egyesület érintetlenségét védő paizsnak ama része, amelyikről a nyilak a lövöldözőre visszapatantak.

Ennyit a személyi vonatkozású részek magyarázatául! S csak egy megjegyzést az elvi részekre.

Ama tételt, hogy helyesebb-e, ha a különböző tárgyak módszerét a szaktanárok tanítják, vagy nem? — elméleti úton eldönteni nem lehet. Idézhetünk itt akármennyit s akárkitől, biztos álláspontra nem helyezkedhetünk. S aki azt hiszi, hogy elméleti úton eldöntötte a kérdést, az nagyon meg lehet önmagával elégedve. Várjuk hát végére a vásárt. A legközelebbi jövő megmutatja kinek lesz igaza s ha nem a tantervnek, akkor ama bizonyos *műtét* csakugyan időszerű lesz.

Egyébként béke velünk! Tartson össze bennünket a jó ügy s az Egyesület szeretete

ELMELET.

Zichy Mihály.

1827—1906.

A magyar géniusz ismét gyászol, gyászolja a legnagyobbak között is nagy fiát, Zichy Mihályt! Alig néhány év alatt sorra elszólítja a megmászhatatlan végzet világhírű festőművészeinket, kik hazájuknak mindenha dicsőséget, az egész emberiségnek pedig a legtisztább szellemi élvezetet és gyönyört nyújtották s fogják nyújtani mindaddig, míg csak az emberi lélek megőrzi fogékonyságát a lángész megnyilatkozásai iránt. Munkácsy, Lotz, Zichy a magyar festőművészet három nagy nestere, immár megtértek minden szép, jó és dicső örök forrásához és adójához, a Teremtőhöz, ki nemzetünknek jókedvében és különös kitüntetésképen adta kiválasztottait, hogy hirdessék a nagy világon a magyar név dicsőségét és vezessék a nemzetek olympi versenyében a Parnassusra.

A Jókai ragyogó tollával kellene birnom, hogy méltóképen emlékezhessem meg e nagy férfiuról, s ha számot tudnék kellőképen adni azon határról, azon tiszta élvezetről, melyet műveivel szerzett nekünk, kik elmerülve a lángész nyújtotta alkotásokban, éreztük, mint termékenyedik meg lelkünk, mint nyílik meg szemünk, tisztán látván azt is, amit idáig csak mint sejtést éreztünk; a lángész kiváltsága, hogy ilyen hatást legyen képes előidézni, s ezt érte el e három ragyogó csillag művészetünk egén, mindenik más és más irányban.

Mig Munkácsy a nagy drámai festő, ki az emberi lélek szenvedélyeit tudta visszaadni utólérhetlenül, a lélek kinyomatát az arcon tükrözte vissza megdöbbenő hűséggel s a távlat és árnyalat utól nem ért plaszticitásával helyezte el alakjait, míg Lotz az Olympus bájos, derűs, kecses lakóit festette meg, elringatván a nézőt a regék csodás világában, a könnyedén lebegő gráciák és ámorok tüneményesen szép alakjaival ragadja el: addig Zichy nagyobb festményeiben a kísérteties és szimboliztikus tárgyak merész megérzékítésével lep meg, s mint illusztrátor, mint rajzoló művész congeniális társként áll az író mellett, magyarázván, megvilágítván, megértetvén a költőt, legyen az Lermontow, Byron, Shakespeare, Petőfi vagy Arany. S ő a lángeszű művész, kit Teofil Gautier, a francia kritikusok egyik legkiválóbbika, monstre de geniének nevez egyik nagyobb tanulmányában, bár távol honától élte le életének legnagyobb részét, megmaradt mindenkor hazája hű fiának, büszkén vallotta magát magyarnak, bár nem várt, s nem is nyert semmit hazájától, sokszor még elismerést sem.

Bármit lát, érez, tapasztal, gondol, képpé elevenedik lelkében, sőt néha szinte átlépi a mesgyét, melyen túllépve az érthetőség szenvedne csorbát; de a kiválasztott biztos ösztönével megérzi, meddig lehet menni. Rendkívüli tehetsége felöleli a gyöngéd lírától kezdve a borzalmas költeszeteig, a tomboló szenvedélyekig, az emberi értelem és érzelem minden fokozatát, bir a humorral és a szatirikus vénával oly mértékben, mint más alig; szenvedélye, drámai, tragikai ereje, nemes páthosza, lélektani

jellemző képessége egyaránt megszólalnak úgy nagyobb festményein, mint kréta-, szén- és tollrajzain. Fantáziája óriási; ez tette lehetővé, hogy mint illusztráló művész oly tökéletesen tudja visszaadni az író gondolatát, s alkosson mesés, csodavilágú képeket, melyek hol elbájolják, hol pedig megborzzongatják a nézőt.

Jókai írta róla: „Zichy Mihály képeihez nem kell magyarázó szöveg, a kép magyarázza a szöveget. Zichy Mihály kezében az ecset beszél, dalol, világít.“ Szent igaz. Példát vehetnének róla önhittségökben az Aesopus békája sorsára jutó szimbolistáink, impresszionistáink és még Isten tudja miféle istáink e penészgombamódra tenyésző, vértelen, érthetetlen és életre képtelen efemer irányok képviselői, kik fogyatékos rajztudással, lehetetlen színekkel, nyomorék fantáziával, hol csecsemőhöz illő gagyogással, hol Zuboly-takács oroszán ordításával, kinlódva szűnek, harsona és nagydob-kíséret reklámjával neveltséges, szánalmas és értethetlen allegóriákat, szimbolizálásokat. Mindezek szerencsétlen eltévelyedések, erőtlen emberek nagyot mondani akarása, melyek rövid idő múlva, amint jöttek úgy el is fognak tűnni a változó divattal, míg a Zichy tiszta művészete örökké való, akkor is bámulat tárgya lesz, midőn a mostani irány szecessziós pocsolyája régen kiszáradt és elpusztult békáival egyetemben.

De lássuk, milyen volt e nagy ember élete folyása? 1827. október 25-én született Zalán, Somogy megyében. Atyja korán elhalván, szerény viszonyok közé jutott a család, édesanyja, Eperjessy Julia, nevelte a gyermekeket. Első művészi tudását nagyapja zichyfalvi könyvtárában talált 1800-ban megjelent képeskönyvből, „Versuch über die Kostüme der Völker“ szerezte Veszprémben, hol a piaristák gimnáziumába járt, szintén e könyv volt mindennapi társa, s bizony a tanulásban nem nagyon tüntette ki magát, hanem java idejét tanárai szerint mázolóssal töltötte; mégis átvergődött az osztályokon, talán áteresztették, hogy szabaduljanak a túlságosan eleven fiútól. Mikor Pestre került jogot tanulni, a tanulás még kevésbé volt kedvére 1842-ben megismerkedett Marasztónival s ettől kezdve nyughatott Kövy, por lephette a Tripartitumot, egész idejét a festészet foglalta el. Marasztóni felismerte benne a tehetséget, s mint maga mondja: „Élesztette benne a pislogó parazsot, melynek melege még most is, bár a hamu elijesztőleg felhalmozódott, éltetőleg hat rá.“ Családja nem szívesen látta e hajlamát, s hogy véget vessen neki, nemes emberhez illő pályára terelje, kényszeríteni akarta a jogra, felvitte Bécsbe, hogy a csorbát kiköszörülje. De itt került még csak igazán rossz helyre az ő felfogásuk szerint, mert Bécs épen ez időben volt az európai festészet egyik legnevezetesebb helye. Alighogy oda került, véglegesen szakított izzó művészlelkének meg nem felelő jogi tanulmányaival, még családiával is, s teljesen a festészetnek szentelte magát. Waldmüller tanár tanítványa lett, ő vezette be a természet megfigyelésébe és alapos tanulmányozásába. Nemsokára feltűnt »*A meggyógyult leány*« és »*A haldokló lovag*« című képeivel, melyek lefegyverezték a Waldmüller elveivel hadi lábon állókat. A *haldokló lovagot* megvette az Osztrák Műegyesület, s ez módot adott a fiatal művésznek a további munkálkodásra. Az »*Egy anya fájdalma*«-t és a »*Kereszt-*

ről levétel«-t a Nemzeti Múzeum vette meg. De a kritika kiméletlenül nekik ment, nagy keserűséget szerezvén ezáltal alkotójuknak. Fájdalom, nem utoljára. Ebből még akkor is kijutott neki, a dicső klikkrendszer jóvoltából, midőn már művészete tetőpontján állott.

Nemsokára ezután 1847-ben, Waldmüller ajánlatára I. Miklós cár unokahuga, Mária nagyhercegnő, Helena leánya mellé került rajztanítónak. Egy évig volt a hercegnő legközelebbi környezetében, de nem tudott beilleszkedni a földön csuszó udvaroncok körébe, s emiatt sok irigye volt, kik ellen nem tudta megvédelmezni őt a nagyhercegnő barátsága. Megvált állásától, de azért Péterváron maradt. Így élt függetlenül, de nélkülözések között egy évig, s hogy fenntarthassa magát, egy fényképésznél működött, mint retoucheur, míg néhány vázlata és képe újra feléje irányította a figyelmet.

Meghívást kapott a cári udvarba s megbízást a cártól, hogy az udvart rajzolja meg tréfás képekben. Ez az ugynevezett »*Gacsinaï krónika*« annyira megnyerte a nagy ur teszését, hogy valósággal beleszeretett Zichyibe; s hogy komoly dolgot is lásson tőle, megbízta az »*Oltenicai ütközet*« megfestésével, melynek elkészültével állandóan magánál tartotta. Miklós halála után utóda II. Sándor kegyeltje lett, de anyagilag még mindig nem állt szilárd talajon. Különösen a hires, 26 képből álló vadászalbum fokozta a cár becsülését; de mégis vagy három évig tartott, míg a cár elhatározta állandó alkalmazását. Csakhogy el ne hagyja az udvart s Voronzov herceghez ne menjen, ki 2000 rubel evi fizetést, palotájában lakást ajánlott fel neki, csupáncsak az elővételi jogot kötvén ki elkészülendő műveire, II. Sándor udvari festőjének nevezte ki 6000 rubel fizetéssel 1859-ben. Ettől kezdve 15 évig volt a cár udvarában s küzdött az udvaroncok cselszövéseivel, áskálódásaival, kiknek végre sikerült a cárt tőle elidegeníteni.

Midőn fizetésének 2000 rubellel javítását kérte, Adlerberg, az udvari miniszter, szerénytelennek nevezte kívánságát, melyre a művész felelete lemondás volt. A cárral elhitették, hogy a fizetésjavítás csak ürügy, a valóság pedig az, hogy Zichy a walesi herceg szolgálatába akar állani. A cárt ezt sértette, elfogadta lemondását.

Rövid ideig Párisban tartózkodott, ezután eleget tett a walesi herceg meghívásának a skóciai vadászatokra, de ez összeköttetés nem lett állandó, jöllehet a herceg a legfényesebb ajánlatokat tette neki, hogy magához csatolja, de Zichy halátlanságnak tartotta volna, más udvar szolgálatába állani, s a cár érzékenységet ezzel megsebezni. Visszatért Párisba és ott maradt hat esztendeig, egész sorát alkotván a szebbnél szebb műveknek, s mint a Magyar Egyesület elnöke, lelke lett az ottani magyarságnak.

Ő rendezte 1879-ben a szegedi árvizkárosultak javára a nagy operában azt az ünnepélyt, mely 250,000 frankot jövedelmezett a vésztől sujtottaknak. Ez időben készültek a »*Sirén*« ciklus a »*Hulló csillagok*«, a »*Halottak órája*«, fantasztikus alkotások, melyeken a tárgy bizarrsága, a rajz tökéletessége, színek kísértetiessége, a női alakok bája, egyaránt mély hatást gyakorolnak a szemlélőre. E nagy képektől mintegy átmenetek a rajzokhoz a *színes kartonok*. »*A bor hatalma*«, »*Autodafé*«,

»Tivornya III. Henrik udvarában«. Csodálatra méltó »*Akt tanulmányai*«, nemes felfogás, tökéletes technika, a vonalak bája teszik ezeket utólérhetetlen remekművekké. Történeti képei közül nevezeteseek: »*Luther a Wartburgon*«, »*Messias*«, »*Erzsébet királyné Deák Ferenc ravatalánál*« és a »*Pusztítás Demona*«. Ez utóbbi kép részben allegoria, az 1880-iki párisi világkiállítás számára készült, s jelenleg több más képpel együtt mint a „Hulló csillagok“, „Halottak órája“, stb. a magyar állam tulajdonát képezi. A kiállítás igazgatósága visszautasította, mert feszélyezték vonatkozásai a porosz-francia háború és a pápa világi uralmára. Helytelen felfogás, mert ily csodás művészi alkotással szemben meg kell szünnie egy nemzeti ség, mint a túlzott felekezeti érzékenykedésnek különösen, ha az irányzatosság oly nemes és annyira az egész emberiség érdekében jut kifejezésre, mint a jelen esetben.

Nem lesz érdektelen, ha ide iktatjuk Zichy erről szóló levelének egy részét, mely jellemzi alkotója gondolkodását, s bepillantást enged akkori lelkiállapotába.

„E kép tárgyát és mértékét, írja a művész, azért választottam, mert tudtam: milyen és miféle képek lesznek a magyar osztályba kiállítva. Csak a feltűnőket emlitem: Munkácsy Miltonja; Benczur Szent István keresztelése, Horovitz két arcképe, Székely, Thán, Meszölyi tájképei stb. Ugy láttam, csakis olyan Dorée-féle modorú kép hiányzik, mely nem hogy emelné, de kiegészítené a magyar művészeti kiállítást. Alig maradt hat hetem a nagyméretű kép kivitelére. Nagy erőmegfeszítéssel, mégis ezt a képet alla prima megfestettem.

Jutalomra nem számítottam, de még kevesebbet az ily kép eladására. Quod est demonstratum! Sem a contra, sem a pro ítéletek, ha megközelítették is, de teljesen meg nem értették eszméimet. A leg-humánusabb, legnagyobb eszmék, csakis az érettük kiöntött vérben, romlásban vernek gyökeret, hogy azután az emberiséget boldogítsák. A pillanatnyi diadal a pusztítás diadala. Ezt láttam a római katolikus vallásban, melyért Krisztus meggyőződött tanítványai és későbbi követői vérüket ontották. Itt Zichy kiter egyházi álláspontjának nem éppen tisztelettől és szeretettől sugalt taglalgatására.

Képeinek merész vonalaihoz mért merész vonásokkal, s képeit jellemző szimbolikával céloz az egyház nem mindig szelidlelkű képviselőire, kik a szent szeretet nevében sokszor nemcsak az ige hatalmával támadtak a hívőknek gyanus seregére.

Majd így folytatja: a kép baloldalán II. Sándort ábrázoltam, aki az ő vallású néprokonok felszabadítására, seregei élén, magasra emeli az ortodox hitvallás keresztjét. Megint új öldöklés az üdvözítő Krisztus nevében. A polgári életben a jelen század legnagyobb eszméje: a német fajok egyesülése és a német császárság megalapítása. De milyen tömérdek pusztításba, mennyi emberi élet feláldozásába került az eszme kivitele! Ott fekszenek a halottak és a sebesültek, francia és német, a hekatomba fölött áll Vilmos, az egyhangulag, ha nem is egyszívűleg megválasztott német császár, az új császári koronával fején; körötte térdelve hódolnak a német fejedelemnek. Vilmos rálép III. Napoleon tetemére, akit pallosával legyőzött. Vilmostal szemben áll

a Republique Rouge tehetetlen alakja, mellette a Commune, gyujtogató fáklájával kezében.

A családi életben — előre megmondották az evangelisták — jönni fog a gonosz asszony, aki az embereket megzavarja. Eljött már jó ideje, s uralkodik a hűségre képtelen férfiak fölött; a polgári társaságot összetartó házassági és családi kötelékek elveszítették szentségüket. Eszeveszetten tiporja lábai alá a férj nejét és gyermekét, rohan a csábító asszony után. A polgári és családi élet nagy mozgalmainak áldozatai: a harcban elesett férj özvegye gyermekével, s az elhagyott nő, gyermekével. Ezeket az alakokat én képem közepén közel egymáshoz helyeztem el. A csoportok fölött lebegnek a pusztítás géniuszának alakjai: a csábító nő és a vad arkifejezéssel diadalmaskodó vészes géniusz alakja, de a háttérből előtörő világosság ezeket, a sötét, füstös felhőkkel együtt, már hajtja tovább.

Első eszmém szerint én ebbe a világosodó háttérbe a Fehér köztársaság alakját tüntettem föl, körülötte az egymást testvéreileg átölelő néppel. De ettől a franciák (értem ezek közt jó barátaimat) nem lévén még hozzászokva és nem lévén meggyőződve köztársasági szervezetük maradandóságáról, elijedtek. Keveset változtatva alapeszmémen, én a csoportozat helyébe Krisztus alakját festettem. Ez volt az egyedüli változtatás képemen. Jobb testesülése — Isten adja! — jövődő világosságának nem is lehet, mint az, hogy az Üdvözítő igéje teljes magasztosságában megértessék és polgári társadalmi szerződésünkben alkalmaztassék. Akkor, a gonosz géniuszok hozzájárulása nélkül is az emberiséget boldogító eszmék diadalt fognak ülni.

Igy magyarázza Zichy egyik legnagyobbyszerű alkotását, amelynek történeti illusztrációját ha nem is fogadjuk el, számolnunk kell nagyszabású kompozíciójával. Aki látta ezt a képet, soha sem fogja elfelejteni azt a koloszális hatást, melyet gyakorol. A csábító női démon csodaszép alakja és arca, megdöbbenően gonosz nézésű szemeivel, melynél csodásabban kifejezést aligha adott még vissza valaki, mely kárhozatos varázssal teszi rabjává a boldogtalan halandót, ki bűvkörébe téved, a diadalmasan szárnyaló vészes géniusz, a küzdők szenvedélytől dult arcai borzadályal töltik el az embert, s azt az óhajtást kelti a nézőben, vajhá a föld hatalmas koronás urai mindennap maguk előtt látnák e képet, hogy kissé meggondolnák, mielőtt ily vészt zudítanak az emberiségre, mily borzasztó dolgokat idéznek fel a hatalom utáni mértéktelen vágyukban.

Mint nekünk, magyaroknak, a legkedvesebbet utoljára hagytam Zichyt, a magyar költők: *Petőfi, Arany, Madách illusztrátorát, s magyar tárgyú mitológiai rajzok alkotóját*. Petőfihez aránylag keveset rajzolt, legszébb a *»Föltámadt a tenger, a népek tengere«* című kép, mely a dicső 48-adiki idők apoteozisa. Madách *»Az ember tragédiájához«* husz képet rajzolt, az eredetiek a Szépművészeti Muzeumban vannak. Talán a legszébbek: *»Izaura búcsúja Tancredtól«*, ideális szépségű női alak, a zárda kapujánál az égre mutat. jelezvén a lovagi imádattal térdre boruló Tancred előtt, hogy egyesülésük csak ott lehetséges; *»Egy elkésett sugár«*

az éden kertjében», hol Ádám a phalansterben megvédi a reá boruló Évát a tőle elválasztani akaróktól; az a tiszta nőies odaadás, mellyel Éva átkarolja az erőset, a hatalmasat, eszményi szépen van kifejezve a rajzban; továbbá a két utolsó kép, melyen a fény és árny elosztása valóban mesteri, egyebekről nem is szólva.

A legszebbet mégis Arany balladáihoz rajzolt képeivel alkotta. Itt találkozunk a két lángész, méltó társai egymásnak »*Ha Arany a ballada Shakespeareja, úgy Zichy a rajzoló művészet Aranyja!*« Valóban, nem lehet eleget bámulni rajta, mennyire megértette, lelkének részévé tette a festő, a költő gondolatait, eszméit, mert különben lehetetlen lett volna, hogy ily tökéletesen fejezhesse ki vonalakkal, fénnel és árnnal, a hol tragikus, hol meg humoros tartalmat. Sorra kellene valamennyit vennem, ha kellőképen akarnám méltatni e remekműveket, de minthogy ez most lehetetlen, megemlékszem néhánynak kiemelésével, milyenek az: »*Ágnes asszony*« képe, mely a börtönben a lelkifurdalás keltette vízióktól való rémületet tünteti fel borzalmasan, szépen; a »*Tetemre hívás*«; »*Bor vitéz*« utolsó képe a csodaszép női alakkal, mely mint letört liliomszál holtan hever a romok között; »*Éjjeli párbaj*«, »*Szibinyanyi Jánk*« stb. A legtöbbön itt is a kísérteti és a tragikus elem domborodik ki. Páratlanok a magok nemében a »*Pázmán lovag*« illusztrációi, melyek az ok nélküli féltékenykedő öreg férj isteni humorral telt képei, jól eső ellentétet képeznek a sok komor, nagyszerű, megrázó előzőkhöz. Megemlítjük még »*Csaba útja*«, a »*Holt vitéz és menyasszonya*«, »*Tűzkeresztség*«, »*Istenítélet*«, »*Perdöntő párbaj*« mitológiai vagy történeti vonatkozású képeit, továbbá az »*Aradi vértanúk albumába*« rajzolt, a nagy idők gyászos epizódjait tárgyaló műveit.

Párizsi tartózkodása után haza jött, s itthon akart megtelepedni állandóan. Azt hitte, nemzetének fogja szentelhetni tehetségét, de keserű csalódások, fájdalmas mellőzések érték, melyek nagyon elkedvetlenítették. II. Sándor halála után, ki a nihilizták merényletének esett áldozatul, utóda, a Zichy művészetének mindig rajongó csodálattal adózó és iránta baráti érzelemmel viseltető III. Sándor újra meghívta Pétervárra udvari festőnek, 12,000 rubel fizetést és 2000 rubel lakáspénzt ajánlván neki, továbbá állandóan szabad bemenetet a cári termekbe, s mint különös kitüntetést, az udvari ünnepeken a magyar díszruha használatát. Elfogadta a fényes ajánlatot, mely kivételes állást biztosított neki, s egészen élte végéig ott is tartózkodott, mint a negyedik cárnak is, II. Miklósnak, udvari festője. Rajzai és képei legnagyobbbrészt a cári család és az orosz arisztokrácia, továbbá a welsi herceg és a magyar állam birtokában vannak. Temérdek ezeknek száma, hozzávetőleg több mint 20,000 darab. Élete utolsó éveit folytonos betegeskedés között töltötte, míg végre ez év március havában kilehelte nagy lelkét távol hazájától, melyet sohasem szünt meg szeretni.

Épen midőn e sorokat írjuk van útban porhüvelye hazafelé, hogy post festa lerójuk tartozásunk egy kis részét aziránt, kinek életében oly sokkal maradtunk adósai, amint halljuk, az állam lépéseket tett, hogy művészi hagyatékát a nemzet számára megszerezze, mely üdvös szándék sikerülését minden szépért lelkesülő ember a legmelegebben óhajtja.

Ideje is, hogy nagyjaink kultusza egyszer már valóra váljék; ne engedjük elkallódní az ily becses, világra szóló remekeket, hisz ezek fogják majdan táplálni a jövő művésznemzedékét, s büszkén fogunk a világ előtt e művekre hivatkozni, mint a magyar faj teremő erejének bámulatos dokumentumaira.

Budapesten, 1906. március havában.

Szente Pál.

Az „élettani és lélektani alap“ a pedagógiában.

A pedagógiának úgy tudománya, mint gyakorlata feltételezi a legkülönbözőbb ismereteket, amelyekből eddig a legtöbb sem elég. Ugyanis egyre halljuk, vagy állítjuk, hogy a pedagógia nem is tudomány, vagy hogy csak a kezdet kezdetén áll.

Már Diesterweg megkülönböztette a pedagógiában a régi és új iskolát, az újon természetesen a magáét értve, a régini a már elavultat.

Azóta is, ha valami új szempont felmerül a pedagógiában, akár arra hivatott, hogy új rendszerre nyújtson alapot, akár nem; akár csak valamely oldálnak, amely eddig is szerepelt az okoskodásban, bővebb, intenzívebb tárgyalása, — mindjárt készen van e kifejezéseknek használata: „Az újabb pedagógiában ez így van; régebben ezt nem alkalmazták, vagy nem tudták.“ Szóval egyetlen egy tudomány vagy gyakorlat terén sem tesznek annyira mindjárt újá egy gondolatot, egy rendszert, vagy egy szempontot s régivé mindent, ami az előbbinek ujságát tagadná, — mint a pedagógiában.

Pedig amint olvassuk vagy tárgyaljuk a régi pedagógusokat, igen gyakran akadunk gondolatokra, amelyeket a mai pedagógiában is érvényeseknek hirdetünk. S ha bővebben vizsgáljuk, alig találunk, vagy csak keveset, új gondolatot, értékeset, amely tökéletesen új volna; meg régi értékes gondolatot, amely akár a legújabb rendszerben is helyet ne foglalhatna.

Ha theológiai filozofálással alkotott valaki pedagógiai rendszert, az bizonyára más, mint amelyet természettudományi alapon építettek fel; s ha a spekulatív, vagy akár a tapasztalati lélektan alapján építettek, az megint más, mint amelyet a fiziológiai, sociológiai stb. építettek s építenek.

Csak az ember s az egészen fiatal ember: a gyermek volt és lesz ugyanaz, legalább lényegében.

S ennek a találynak megfejtése igen egyszerű.

Az ember élete, tehát fejlődése is a természettudományi törvények bizonyosságával, határozottságával folyik le. Hogy testileg így, ahöz kétség sem fér; s hogy lelkileg is, már a lelki működések kerete valószínűvé teszi.

Azonban a szellemi tudományok terén, akármit igyekezzenek is erre, a természeti törvényekhez hasonló törvények alig vannak. Exakt mérték egyáltalában nincs. Így pl. a lélektan terén mivel vagyunk előbb, mint amit Wundt kimondott, hogy t. i. a lelki jelenségek folya-

matokban jelentkeznek és fejlődnek? De hol van egy folyamatnak egy-sége? Hol vannak az összetétel tényezői, arányai? Hol van ezekben az egyéniség biztos meghatározása?

Szép beszédek hangzanak el ezekről, s erős dialektika folyik ezek körül, de ha építeni akarunk, a fundamentum ingatag s egyre máshol kereskedünk,

A sociológiában, etikában is van egy pár az általánosságba vesző törvény, de időről-időre változik a kommentálásuk.

S minden szellemi tudománnyal így vagyunk.

Ezért a pedagógiában is mintha bizonyos szemüveget tenne fel, aki az idevonatkozó ismeretek valamely részletét kiemelkedőleg érvényesíti s amellet a többit elhanyagolja. Egyoldalúvá lesz s egyoldalúvá teszi a pedagógiát is. Ezért van egyre új és egyre régi pedagógia, minden különösebb előhaladás nélkül.

Egyetemes érvényre törekszünk az egyetemes érvény feltételét alkotó egyetemes szempontok és ismeretek nélkül. S hogy ez baj, az eléggé evidens.

Nincs ma az a polyhistor-féle ember, aki az emberre vonatkozó ismereteket — a nevelés szempontjából — hatásaikban és ellenhatásaikban együttesen vizsgálhatná. Van sok kitűnő biológus, fiziológus, pszichológus, logikus, anatómus, sociológus, pszichiater stb., de olyan, aki az ismereteket együttesen használhatná, — nincs. Nincs igazi, való-ságos *embertan* egy emberben.

S ez magában még nem baj, de hiba az, hogy a legtöbb ilyféle kiemelkedő, tudós férfiban a tudománya vizsgálata közben, mikor pedig igen fontos pedagógiai ismereteket vethetne felszínre, ez a pedagógiai szempont fel sem vetődik. S ezért az egyetemes érvényű pedagógiai okoskodáshoz az egységes ismeretek nem is csoportosulnak, nem is igen szaporodnak. (Példa a Műveltség könyvtárának Ember című kötete.)

Ide szervezkedés kell t. i. a tudomány érdekének szervezete, hogy t. i. ne mindig csak az állás, hivatal szakköre, szűk köre és érdeke mozgasson.

Ne említsek egyebet; egy pedagógiai szempontú fiziológia, ethika, anatómia, sociológia, stb. teljesen hiányzik irodalmunkból is, tudomá-nyunkból is, mert ilyenekre nincsen tanszék.

Azért nincsen nekünk szempontunk, önálló szemléletünk, ismerek-tünk. Amig pedig ez nincs, addig akár a *Huszadik Század* (Méray Horváth K.: A pedagógia reformja) akár *Knety* fejtegetése (Társadalom-tudományi Társaság) itt nemesebb, gazdagabb gyümölcsöket nem teremhet.

Nem az a hiba, ha nem tudunk, csak az a hiba, ha elhitetjük magunkkal, hogy tudunk. Pedig inkább ez a jelenség fordul elő nálunk, emlegetvén hol Seyfert-et, hol Lay-t. Meumann-t, stb. akiknek ideái csak általánosságban hangzanak, de részleteikben nem teremnek.

Mindent meg kell tennünk nekünk, tanítóképző intézeti tanároknak, mert a pedagógiához — hivatás — állás szerint is e hazában leg-több közünk van, hogy pedagógiánkat a bizonytalanságok köréből kiemeljük. S ha a magunk eszközei kevesek és gyengék, izgassuk a

M. Ped. Társaságot, mert célja szerint annak a feladata, hogy bármily szervezkedéssel magyar pedagógiai tudományt teremtsen.

Addig is az lehet praktikus feladatunk, hogy a szállóigékként köztünk elterjedt pedagógiai elveket a magunk tudásához képest rostálgasuk meg, mert a régi közeliőről a távolira-féle elveket elhagytuk, de új bálványokat emelünk magunknak, amilyen részben a cikk címében foglalt gondolat is, mindaddig, míg csak szó az és nem tartalom. Igen tele vagyunk nem helyesen értelmezett gyermekpsychológiával s talán nem is tudjuk, hogy mi a kenyerünk. Abban szép lehet a törekvés, buzgóság s haszonnal is járhat; a pedagógiából ellenben tanítanunk kell. S hogy mit tanítunk, annak a felfogása is a cikk címének kommentálásától függ.

Törekedjünk tudásunk tisztázására. Ami érdemes, kövessük, ami nem érdemes, azt végezzük ki.

Ily szempontok szerint tárgyalom a következőkben ama „lélektani és élettani alapot,” mint amelynek, így csak általában elmondva és sokat emlegetve, nem soká tarthat a hitele.

Hogy a nevelés elméletének és gyakorlatának élettani és lélektani alapon kell állania, helyesebben ezen az alapon is kell állania, azt mindnyájan valljuk és hirdetjük. Csak az a baj, hogy ez az élettani és lélektani alap többnyire csak szóban van meg.

S ha mondjuk, hogy élettani és lélektani alapon állunk s mások kíváncsian várják annak az élettani és lélektani alapnak konkrét kifejtését, — többnyire adósok maradunk, vagy megelégszünk egy pár, majdnem közkézen forgó általánossággal, amely miszticizmusánál, vagy inkább homályánál fogva hat inkább, mint az általunk beléje öntött világosságánál fogva.

Igy ápoljuk tovább a frázisok uralmát, amelyben — úgy látom — csak a szavak mások; a lényeg ugyanaz, mint az előbbi korszakban.

S e tény nemcsak a tanítóképző-intézeti pedagógiát jellemzi, hanem ezt az egész tudományt.

Hozzájárulnak ehez a gyermekpsychológiai vizsgálatok némely képtelenségei szintén a lélek-élettani alap hangoztatásával, amelyben a legszolidabb eljárás rendesen avval a megjegyzéssel végződik, hogy „mindez azonban tapasztalat itt-ott, vagy feltevés, de nem exakt bizonyosságu.” Így szól a tudományos irányú kutató; sokan pedig örülnek az új bálványoknak, melyekkel Kárpátoktól Adriáig ma még lehet imponálni s melyekben lehet hinni. A hit alapján pedig újabb kombinációk indulnak meg, amelyek az első komoly megjegyzésre összeomlanak.

Nekünk e játék nem lehet örökre komoly foglalkozásunk.

Nekünk egész területünkön le kell lepleznünk az ilyen játékokat, mert, hogy számbavehető pedagógusok lehessünk valaha, e negatív, vagy kritikai szellem nélkül nem érhetjük el soha.

Ha a jelen állapotot teljesen nullifikálnunk kellene is, jövőnk érdekében e látszólagos pusztítást el kell végeznünk.

Szól ez különösen a tudomány nélkül való s mondjuk, némely gyermekpsychológiai vizsgálatoknak, jobban mondva utánzatoknak,

amelyek egykor meghalának erőtlenségüknél fogva is; továbbá szól különösen azon tanítóképző-intézeti gyakorlati berendezkedéseknek, melyeket részemről soha sem bámultam meg, jószágukat soha el nem ismertem, csak a gyermekkel való foglalkozás buzgalma előtt emelek kalapot. S ez utóbbi egészen más dolog.

Itt nem modernségről, vagy konzervatív szellemről van szó, hanem józan észről.

Mert akármilyen hirdetője is valaki a tudományos működés bár mely hiányának, egyet hirdetni kell; azt t. i. hogy a pedagógusnak és azzá leendőnek minden körülmények közt célszerű a gyermekkel sokat érintkeznie, foglalkoznia. S ami ellen a tiltakozás szól, az csak az, hogy éretlen. bizonytalan tételek oktrojálásának véget kell vetnünk.

4) A fiziológia mindenesetre alapja a pedagógiának, de ez csak akkor lesz éltető, idomító, ha e tudomány megmásíthatatlan törvényeket állít a pedagógus elé s példákkal is be tudja bizonyítani, hogy e törvényeket itt nem követted, itt meg követted: ennek, meg annak itt meg itt, ezek meg ezek a következményei. (Mi hát a teendő? Tartózkodva haladjunk, de unos-untalan ne emlegessük az élettani alapot, úgy, mintha abból minden a kezünkben volna, mert evvel csak az elv általános igazát ingatjuk, ha t. i. beszélünk, de közben fel-felsülünk.)

De hol van ettől a fiziológia?

A lélektannal kapcsolatban kimutatja, hogy az idegek funkciójával párvonalas a lelki funkció, de hogy miben áll ez vagy az, azt csak találgatják.

Tudjuk-e hogy miben áll pl. az idegínger? Nem.

Tudjuk-e, sejtjük-e, hogy ez az idegínger hogy hoz létre lelkijelenséget? Még kevésbé tudjuk.

Hol van még mindezeknek okvetetlenül egyéni érvényesülése?

Feltevésekben, spekulációkban!

Mit ér emellett a bizonyosságra az, hogy egy-egy érzetingeret mérek s azt összehasonlítom messze fekvő lelki eredményekkel, amikor nem is sejtjem, hogy e lelki eredmény miféle utakon jött létre s csupán a mért érzetnek eredménye-e?

Hátha a tónak innenső partjáról abba beledobok egy követ, s a tulsó partra akkor kiloccsan a víz, vagy ott benne felugrik egy hal; ez utóbbi bármelyik jelenség az én követem beledobásának a következménye-e?!

Naivság volna ezt állítani.

S ilyen naivságokat követhet el a fiziológiai mérés és annak minden következtetése, nem tudván az érzetinger és az érzet között lévő közvetítő útakat.

Azt tudjuk pl. hogy a funkcióban lévő ideg, a nyugvóhoz képest megszínesedik egy kissé, de pl. Ziegler kísérletét az ő beszélő papagálya agybeli idegpályájának kiemelésével mindenki nevette.

Hiszen itt a tudomány előtt nagy problémák állanak. Bizonyos-e végleg pl. hogy a mozgató és érző idegek feltétlenül ugyanazon szerkezetűek és hivatásúak? Biztosan tudjuk-e az idegsejt munkáját, amellyel az idegszál munkáját közvetíti?

S ha pl. a *Broca*-féle, *Reil*-féle szigeten, a *Sylvius* árokban van a beszédképesség középpontja, amiből spekulatív is bizonyos, hogy sok ilyen, más funkcióju „sziget” is van, tudjuk e funkcióját! Csak azt tudjuk, hogyha ez a sziget megromlik, vége a beszédképességének. S ez ugyan már sok, de elég-e arra, hogy erre pl. gyakorlati nevelésben ki-hatóbb eljárást alapítsunk.

Pl. az *életfája* arra int, hogy a gyermeket nyakon különösen ne veressük, a has idege arra int, hogy a szív működése szempontjából is a hasat ütéstől kiméeljük s hogy a *nyúltagy* sértése a lélekzetet rögtön megállítja stb. stb

Gyönyörű és hasznos részletek! De hol van ezekből az a fiziológiailag ismert életegység, egész élet, egész ember, amely nevelő szempontból egész rendszerre alapot adna. Ha pedig nincs fundamentum, mire akarunk házat építeni.

A szkepszis fog el azért minden fiziológiai [hangzatosságra; mit csináljak; kételkedem mindenben. Egyebet nem tehetek emellett, csak gondolkodom, hogy lehetne ezt a nagy homályt eloszlatni; próbálom így is, úgy is, de két-három köre, egész fundamentum helyett pedagógiai — házat nem építek.

Ez lehet okos teendők mindnyájunknak: a kételkedés és tovább kutatás.

De miközben oly sok kétely merül is fel a fiziológiai tudomány fogyatékossága körül, aközben is két kérdés áll előttünk.

1. Mit mondanak a bizonyosra vehető fiziológiai ismeretek és

2. Miféle módon szokták azokat a pedagógiai tudomány alkotó részeivé tenni. Mert ez a kettő külön két dolog, de pedagógiai alkalmazásukban egyetlen egy hiba rejlik.

Ami legtöbb exaktságot felmutathat a fiziológia, azt többnyire az abnormis állapotokból merítette, amihez tartoznak a pszichiatria eredményei. Igazság-e most már, ha ezeket normális egyénre vonatkoztatva alkalmazzák?

Igazság-e megint az, hogy a gyermeki élet terén tapasztaltakat a fejlődöttebb korra és viszont alkalmazzák? És miért? Mert a kevés biztos ismeret alapján is hol itt, hol³ott okoskodni kívánnak. Ez pedig, mikor a fiziológiai ismeretek annyira nem általánosak s különösségükben is oly határozatlanok, majdnem semmi ellenőrzés nélkül történik.

Ilyen komolyabb ellenőrzés nélkül dühöng nálunk legtöbb helyen a gyermekpsychologia, amelynek tehát nem elve, törekvése, de általános mai ténykedése ellen kell vetet kiáltanunk. (Tisztelet a csekély kivételnek.)

B) A lélektan terén több az ellenőrzés, már amennyiben újabb műszavak, szofizmak könnyen elhallgattatják a főkép bátoritan okoskodót. Különben csak úgy vagyunk vele, mint a fiziológiával.

Nincs itt sem egyetlen alaptörvény, amely konkrét esetben az eligazodásnak biztos támasztéka lehetne. Elmúlt a tehetségek psychológiája; felmerült a lelki mozzanatok és folyamatok lélektana. S mivel vagyunk előbb?

Nemcsak tapasztalatból, megfigyelésekből merít ma a lélektan, de

kísérletez is. S ma is csak mi a felfogott lelki jelenség? Az, amit önmegfigyelésünkben ismerünk. Pedig az újabb pszichológiából az önmegfigyelés t. i. a subjektumoknak önmaga által való megfigyelése, mint abszurdum, van kizárva.

Hol van az ismeret, érzelem, vagy érzethangulat egysége? Hol van tényezőik megállapítása, fejlődéseik különböző megindítója.

Mert vagy komoly tudomány akar ez lenni, vagy nem. Ha nem, akkor tegye le a nagy képet. Ha pedig az, igyekezzék meghatározásai-val használhatóvá lenni.

Itt is vannak részletek, de a pedagógiai tudománynak az egész ember lelki életét feltűntető lélektan kell.

S amíg ez nincs meg, addig legalább a közkézen forgó pedagógiában csak frázisok teremhetnek.

Ez a pedagógiának, mind fiziológiai, mind lélektani szempontból meztelen képe, ami arra int bennünket, hogy ami általános vonásokban megállapítható gyermekre-felnőttre, azt valljuk, de bennebb olyannal, aminek mesterei nem lehetünk, ne pompázzunk a frázisokban.

Ugyanis amire törekszünk, amit akarunk képzeletben s amit annyit emlegetünk a lélektani és fiziológiai szempontban, alapon; az még nem a mi birtokunk.

Mindezekből a következő tanulságok következnek. A pedagógia Comenius, Rousseau, Pestalozzi, Herbart óta általában lényegében alig haladott. Vannak azonban benne főképp az oktatást tárgyaló részletek, mint pl. az ismeret szerzésében a szemlélet ereje, a figyelemnek idevonatkozó munkája, felkeltése, az iskolai szervezet stb. stb., amelyek részben nem újak, mert amazok is mondták, részben világosabbak.

A más részekben általában csak ott állunk, ahol amazok állottak.

Az újabban sokat emlegetett élettani és lélektani alap tehát még nem dicsekedhetik sikerekkel, hogy azokra hivatkozva verhessük a mellünket. Ami némi eredmény annak rovására íratik, az is többnyire inkább általános tapasztalatból szűrődött le.

Ha igazság van az eddigi okoskodásban, eredménye rendkívül leverő, mert azt deríti ki, hogy semmit sem tudunk biztosan a pedagógiában.

Ez azonban nem a Nirvána, csak újabb kiinduló pont a sikeresebb haladásra.

Gondoskodnunk kell, hogy mi tanítóképző-intézeti tanárok több és jobb fiziológiát és pszichológiát tudjunk. S legelőször talán ebből kellene számunkra tanfolyam, de fiziológiával kapcsolatban. Gondoskodnunk kell továbbá idevonatkozó könyvekről, amelyek nálunk megfelelő terv megszabása után nyert megbízások alapján lehetségesek.

Mikor érjük el, nem tudom, de ha alapos munkát akarunk, itt kell kezdenünk.

Addig pedig neveljünk, tanítsunk mai ismeretünkkel, de nagyon meggondolt óvatossággal, kételkedéssel és ama lélektani és élettani alap-pal, unos-untalan, tartalom nélkül oly sokszor ne frázisoljunk.

Közben legyen szerve egyesületünknek, amely tapasztalatainkat, gondolatainkat provokálja, megrostálja, gyűjtögeti.

Hosszú időre szóló program ez, de ha egyszer el nem kezdjük, még későbbre jutunk eredményre.

A negáció csak akkor üdvös, ha új alkotásokra izgat.

Cikkem ez irányban fogandó fel; ily céllal irtam.

Budapesten, 1906. február 25-én.

Dr. Baló József.

Az elemi iskolai rajzoktatás reformja.

— Hetedik közlemény. —

Hatodik osztály.

„Nunc veniamus ad fortissimum virum!” Ezen osztály részére tartottam fel azt, ami a rajzolásban a legérdekesebb — de legnehezebb feladat is. Ez az állati test rajzolása. Legmagasabb csúcsa pedig: az emberi alak *eltalálása*.

Nehézségek itt: a szigorú arányok, melyektől függ, hogy a rajz nemcsak hasonló legyen a lerajzolttal. Az arányok eddig is folyton szerepeltek és követelményként léptek fel. De, míg a mesterséges tárgyaknál, a növényeknél kisebb eltérések nem változtattak az illető dolgokon valami nagyot, mert azok mégis hasonlítottak azon tárgyak típusához és tényleg a természetben lehettek is olyan arányú példányok, amilyeneket a rajzunk feltüntet: itt szigorúan véve, oly egyezőnek kellene lenni a rajznak a mintául szolgáló természeti tárggyal, hogy az első pillantásra is kétségtelenül felismerhető legyen, melyik dolgot akarja kifejezni. Mert enélkül csak az állatot, az állatfajt vagy általánosságban csak *embert* állít elébünk.

És előre is sietek jelezni, hogy csak *az általános típus* kifejezése lehet az elemi fokon a feladat. Csak általánosságban az emberi fej, az emberi arc, a kar, a kéz, a láb, a lábfej — és egész test is csak vázlatosan, sematikusán rajzolható: *a részek megszabott összefüggésének feltüntetésével*. Épp úgy az állatoknál is csak arra törekedhetünk, hogy egyes állatokat fej, végtag és ezeket a test főbb körvonalaival fejezzük ki.

Mindenesetre nagy és nehéz feladat ez, de teljesen mellőzni ezt mégsem lehet. Mert figyeljük csak meg a pingálgatni kezdő gyermeket, legelőbb is az embert kívánja rajzolni minden életjelenségben; vagy az állat vagy az ember érdekli őt leginkább és pedig cselekvése közben. Azért jól-rosszúl ezt jelezik ákombákomjainak első vonásai. De hovatovább felismeri e feladat nehézségeit és *visszavonul e térről: abbanhagyja az emberi alak rajzolását*. Sőt tekintve, hogy mily hévvel fog első rajzolásához, alig lehet másképp megérteni a rajzolási kedvnek oly rohamos

hanyatlását, amint azt a kis gyermek praxisában tapasztalni lehet, mint-hogy összehasonlításai által csalódottnak érzi magát. Maga is látja, hogy nem találja el, hogy nem tudja rajzbelileg kifejezni azt, amit lát és úgy, amint látja. És képessége hajótörést szenvedvén az emberi alakon, ez az összes rajzolási tevékenység összezsugorodását, sőt megszűnését is vonja maga után. Mert bár a tárgyak könnyebben foghatók fel és jobban találhatók el vezetés nélkül is, mégis itt is felfedez az ő primitíven figyelő lelke oly tökéletlenségeket, melyek készségeinek hiányából származnak — és abban hagyja a munkát. Mintha azt mondaná magában: úgy sem tudom úgy megrajzolni, ahogy van, olyanná, amilyen; hát inkább nem is próbálok tovább, nem is rajzolok. S leszen a rajzolás ezentúl a legfélelmetesebb, a legnehezebb munka előtte. Innen van az, hogy annyi ember van közöttünk, aki kijelenti mosolyogva, önmagát tréfázva, hogy ő nem tud egy világért sem rajzolni! Innen, hogy a gyermek fél a rajzolástól, mint a tűztől! Fél attól, ami az emberiség régesrég multjában, ősi korában a legtermészetesebb foglalkozása volt az embernek.

Csak az a gyermek nem törik itt le ezen időponton, aki képességgel bir, hogy mintegy önmagától találja ki a főbb, jellemzetes vonalakat, köztük az arányokat — és egyúttal a grafikai kifejezési módokra is rájön.

Az ilyen gyermeknek a művészetre hajlandósága van. Ez nem is csalódik oly nagyot és annyit az alakváltozatok viszonyaiban, mert önmagától javítja hibáit. S így nem csalódás jár munkájával, hanem öröm, a nehézségek, a tökéletlenség legyőzésének öröme.

Ám nekünk az elemi iskola nagy néptömegeivel van dolgunk. Ezek a nagytömegek pedig normális és természetes, koruknak megfelelő fejletlenségekkel birnak. Ezek számára áll az iskola, ezek részére fejt ki elméletet, dolgoz ki gyakorlatot a pedagógus. Ezeknek a módszeres vezetéséről fog szólni értekezésem ezen utolsó része.

Nehézséget okoz, hogy az állati test a legfejlettebb az összes teremtmények alakjai között. A térben való 3 irányú kiterjedése nem egyenletes. Sőt nem is 3 irányú a fejlődés, hanem a gömbalakú tér sugár irányai majdnem mindegyikében más és más. Magasabb fejlettségű alakjai éppen csak a kétoldalú symmetriában egyeznek. Ennélfogva a testalak körvonalai más-más beállításban, más vonal-komplexeket mutatnak. *Valóságos vonal- és alakhullámzások azok.*

Ezek közül a jellegzetesebb konturvonalat felkeresni, lefutásukban a törvényszerűséget kiérintetni és felfogatni, grafikai eszközökkel rögzíteni: ez a feladata az állati test rajzolásának.

Az állati test alakulatát s ezzel együtt a körvonaláiban jelentkező törvényszerűséget megközelíthetjük, ha az állatok phylogenetikai fejlődését vizsgáljuk. Azért itt is célszerű a rajztanítást a természetrajzzal párhuzamosan tanítani. Persze, hogy ezen követelmény szerint a mai elemi természetrajzi tanításnak *oktatássá* kell átalakulnia. Nem maradhat meg az abban a *rendszertelenségben*, amelyre a mostani tanterv is kárhoztatta. Enélkül a gyermek tudása folyosóktól és emeletektől, közöktől át és átjárt értelmetlen kőhalmaz marad, amelynek az élet különböző viszonyaiban hasznát sem igen veheti. Sőt az emlékezetben megtartása is az ilyen ismereteknek nagyon kétséges.

És addig is, amíg a természetrajz a maga jogaiba és természetes tanítási módszerébe bele lépzen illesztve, ezen fenti fontos hiányon a *rajzoktatás* segíthet. Végre bekövetkezik az az idő, hogy e két tanítási tárgy egymást itt e fokon is támogatni fogja.

Az állati alakok phylogenetikai egymásutánja azon természetes fokozat is egyúttal, amely az alakok rajzolásbeli nehézségeinek is a legtermészetesebb fokozata. Csak ezen az úton érthetjük meg valamelyest az emlősök bonyolultabb alakjait és csak így nyerhetünk eleinte sematikus rajzolatokat majd az alak-vonalakból természetes összetételeket. És ez úton a legbonyolultabbat: az emberi arcot és egyes részleteit is megközelíthetjük.

A következőkben azon lassú menetet vázolom előbb, amely a VI-ik osztályt megelőző években folytatva, fokozatosan előkészíti ezen feladatok megoldására.

Az állatok, t. i. a kutya, a macska, a galamb, kakas stb. elejétől fogva érdeklik a gyermeket, az emberrel együtt, amint azt már megjegyeztem. Érdeklik pedig életnyilvánulásaik folytán. Nem lehet ezt tehát figyelmen kívül hagyni az iskolai együttlét kezdetétől fogva. Meg kell tehát állapítani a módokat, hogy az állati és emberi alakokkal hogyan lehet a legalsóbb fokon is a legegyszerűbb módon foglalkozni úgy, hogy ez lassan a test-alakok vonalainak értékeléséhez, elemzéséhez és emlékezetbe véséséhez vezet. Amiből azután ezeknek természet utáni és emlékezetből való rajzolása előáll.

1. Az első és második osztályban nincs más módja a magával ragadó vágy kielégítésének, mint az emberi és állati test alakjai *körvonalainak körülvonása*. E célra szolgál a gyermektárs. A gyermek tehát rajzolja körül iskolatársát, amint az a fal vagy a kerítés, vagy a nagy fekete tábla mellé állva mutatkozik. A mintául szolgáló gyermek eltávozván, ott marad valami tömzsökös alak, amely emberhez hasonlít. Hasonlíttatni fog e rajz azon karc-rajzokhoz, a melyek a történelem előtti korból

reánk maradtak s amelyek az ősemlék rajzbeli kezdetlegeeségeit mutatják. De azzal a különbséggel, hogy ezek arányai az ősemlék rendkívül éles megfigyelőképességét kifejezik. Azok a vén szarvasok, bölények, elefántok, mammutok és emberek, de kiváltképen a lovak, bizonyítékai a meg nem tévesztett megfigyelő képességnek. Valóban jeles vázlatai azok az emberi, állati testnek.

Ezt a mi kis emberünk nem is képes megcsinálni, mert még sem a természet, sem az emberi irányítás nem vezette rá ezen megfigyelésekre. Azonban ezen karcolatok tisztán elénk állítják, hogy mi az elérendő cél itten és azt is, milyen kivitelben. Ha a mi elemi iskolás gyermekünk eredeti minta után ilyen modorban és kivitelben fog majd tudni rajzolni az ötödik és hatodik osztályban, ha a mi középiskolai ifjunk így lesz képes emlékezetből emberek, állatok és csoportulatok, élet- és csendéleti képek, történelmi jelenetek vázlatait egybeállítani: az általános oktatás fokán a legmagasabban elérhető célt ezzel bevégezettnek tekinthetjük. A részletezés, a finomabb kidolgozás már sokkal könnyebb s részben a technikai fogások dolga s lehet az öntevékenység, művészi törekvés feladata, célja.

De ehhez a készséghez való vezetés az, hogy minél előbb fogjunk hozzá. Tehát már akár a gyermek iskolaköteles kora előtti, családi körben való élete idején. Persze, hogy itt e korban nem lehet ily bonyolult vonalrendszert tárgyalnunk, sem egyes kiszakított részletekkel kezdenünk. A gyermeket e korban az egész ember, az egész állat érdekli. Ebből kell tehát kiindulnunk. Ezt azon közvetítő mód nélkül, hogy a testet körülvonjuk, alig lehetne meg is közelíteni. Majd ebből az utánvonásból vonja el a gyermek az állati test tagosultságának, majdan a tagok egymás közti és egymáshoz való arányainak értékét, tudomását. Az a sejtelmem, hogy az ősi első ember is így végezhetett első kísérleteit, de ezeknek nyomait még nem találtuk meg, mert eltörölődhetnek azon porondokban, amelyekben az első rajzolások folyhattak.

Az emberi alaknak ilyenén egész természetben való utánvonásai itt e fokon csak állóhelyzetre szorítkozzanak és vagy arccal vagy háttal a néző felé (oldalállásban nem). Azonban ezen állóhelyzet változatait adhatják az egyik vagy mindkét kinyújtott, felemelt s meghajtott kar, a szétterpesztett lábak, a jobbra balra hajló fej.

Ennek kellő próbálgatása után megkísérlik a gyermekek az álló alakot táblákon kicsiben maguktól is előállítani. Ez esetben semmi szigorú követelményt nem állítunk, legfeljebb a keskenyedő és szélesedő részekre figyelmeztetünk. Természetes, ezt már megelőzte az értelmi és beszédgyakorlatok tárgyalása az emberi test részéről és viszont az

ilyetén rajzolás ismét figyelmeztetésül szolgálhat a testrészek észrevételére, megkülönböztetésére.

Az egész emberi test körülvonása után következzen az egyes külön részek: fej, nyak a törzssel, jobb-, balkar, jobb-, balláb, kéz-, lábfej, kéz- és láb ujjai. Ezek is körülvonva sokszor és pedig akként, amint a ruha fedi azokat. Először is ingben, mellényben, nadrágban fluknál. Azután kabátban is. Egyes testrészek külön is fedő ruhadarabjaikkal. Ennek folyományaképpen maguk az egyes *ruhadarabok*: csizma, cipő, keztyű, harisnya, nadrág, szoknya, mellény, derék, kabát, ing, kalap is rajzolandók, de már szabadfelfogással.

2. Az állati testalak érzékeltetésére alkalmas játékszerű foglalkozás lehet az állatoknak fa-, bádogg-mintákba való sajtolása homokból, agyagból, gipszből. És pedig vagy teljes, vagy hosszsmetszeti fél-domborúságban. Ez utóbbi esetben azután megszáradva igen alkalmasak a táblára való letevésre és utánvonásra, melynek sokszori ismétlése után következik mindig a szabadfelfogás szerinti rajzolásuk. A leányoknál vonatkozhatnak ez ugyanolyan formákban való téstáctáskák formálására s egyúttal utánrajzolásukra.

3. Az alak iránti érzéket erősítheti az *agyaggyúrás* vagy mintázás. Ez az emberi alaknak, vagy az állatoknak kezdetleges mintázásából áll. A legprimitívbb felfogás kifejezői lehetnek azok, aminőkkel a ma élő vadnepek, eme *felnőtt gyermekek* faragásaiban, agyagformálásában találkozunk. Meglepetésszerűen és meggyőzőleg hatottak rám Athenae műkincseinek gyűjteményei közt látható s Attika művészeti emlékeiként őrzött ember- és állat-alakocskák, amelyek a híressé vált görög gelenccsértség őskori munkáiból kerültek elő. Valamint a későbbi korból azok, amelyek a görög gyermek mulattatására készültek: mind bizonyítván a legfejlettebb művészetnek és műiparnak ilyenén durványos kezdeteit. Ugyancsak támogatást véltem meríthetni az archaicus művészeti kezdetek vázlatos formáiban is, amelyeknek gondos átszemelgetése tanulságos tanulmányt nyújthatna az emberi és állati alak domborművi és rajzbeli kifejezésének fejlődési menetéről.

4. A rajzolás lényegének érthetőbb felfogására vezethet a tárgyak árnyék-vetette képe. Tán ez lehetett ama ősidőkben az a titokszerűnek hitt szellem, amely nemcsak mindenfelé kísért az embert, hanem a testek alakjainak a földre vetítésével, felébresztette az állati testek határ- és körvonalai iránti figyelmet és ennek alapján azoknak eleinte a földön, a porban való utánrajzolásokra vezethetett.

Az emberi alakot azután az ú. n. *árnyképekben* a legváltozatosabb helyzetekben kaphatjuk le — és a vonalkomplexumokban a test külön-

bőző fordulatai és forgásai szerint meg is figyelhetjük. Különösen alkalmas ez a finom arcél vonalainak rajzónnal való követésére. Igen kedves és tanulságos szórakozást, foglalkozást nyújt ez a családi körben. Régebben pedig egyesek ezen ügyességet annyira vitték, hogy az ember képét arcélben vágták ki fekete papírból. Ez volt akkoriban a falusi emberek fényképe, amelyet különösen vásárok alkalmával, az ott megjelenő ügyeskedők vágtak ki. A mi foglalkozásaink körében ez lehetne a gyermek egymás lefenyképezésének eljárása s azután fekete papírból kivágva az egymásközi ismeretség és barátság megörökítésére is szolgálhatna alapul. No de ez, ilyen kivitelében már inkább a II-ik osztály teendői közé tartozik.

Első osztályban szerepelhetne még az állatok sorozata árnyképek alakjában előállítva, amely célra pedig állatmodellek volnának alkalmazhatók.

Hogy ezen eljárással bizonyos beállításokban torzulások is állhatnak elő, azt itt még nem vesszük tekintetbe. Itt csak a rajzolás elvét, elvontságát és kivitelét akarjuk szemléltetni és felfoghatóvá tenni. És amellet alkalmat adni sok és könnyű rajzolási foglalkozásokra, hogy azokat megkedvelje a gyermek.

(Folyt. köv.)

I R O D A L O M.

Az akarat nevelése.

Irtá: *Payot Gyula*. Franciából fordította: *Weszely Ödön*. (A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 1905.) 288 l.

Franciaország sokáig nem vett tudomást a külföld pedagógiai törekvéseiről. Csak újabb időben fordult figyelme a külföld felé, midőn nagy megrázkódtatások kiábrándították abból az erős nemzeti önértetből, mely azon vezérlő szerepből fakadt, melyet politika, tudomány és irodalom terén Európában századokon át gyakorolt. Csak újabb időben kezdi figyelmére méltatni azt a nagyarányú munkásságot, melyet a többi nemzetek, főleg a német, ez a par excellence pedagógus nemzet, a nevelés körül kifejt. Ebből a méltatásból, kölcsönhatásból Franciaországban az utóbbi években érdemes pszichológiai és pedagógiai irodalom sarjadt, mely ugyan nagy, összefoglaló munkákban kevésbé gazdag, de számos és kitűnő monografikus munkákkal szaporította már is az enemű irodalmat.

A M. T. Akadémia, habár kissé megkésve, nem végzett hiába való munkát, midőn egyet ezekből lefordíttatott. A választás is eléggé sikerült.

Payot munkája megérdemli, hogy a magyar közönség megismerje. Egyike azon kitűnő munkáknak, mely világos és szép előadásánál fogva nálunk is népszerűsége számíthat. Ez a munka tette Payot nevét ismertté messze, hazája határain kívül is. Röviddel megjelenése után Európa csaknem minden művelt nyelvére lefordították. Franciaországban rövid idő alatt 22 kiadást ért. Németre dr. Voelkel fordította és rövidesen itt is már a második kiadás forgott közkezen.

Annak oka, hogy e könyv annyira népszerű lett, a szerző mesteri előadásán kívül, első sorban magában a tárgyban keresendő. Az akarat nevelése egyike a pedagógia legérdekesebb, de egyszersmind legnehezebb kérdéseinek. Általában azt mondhatjuk, hogy az értelem nevelése felé már korán fordult a figyelem és a pedagógiának nincs is jobban átdolgozott, tagolt és módszeresebben kifejtett része, mint az értelmi nevelés. Századokon át a pedagógia első sorban intellektuális jellegű volt. Legfontosabb kérdés a tanítás kérdése s ennek szabályait, elveit a százados tapasztalat és gyakorlat már annyira kialakította, hogy az újabb didaktika, meg az is, amely természettudományi módszerrel iparkodik az értelmi nevelés elveit megállapítani, még az is alig tud egyéb eredményt felmutatni, mint kísérletileg igazolni a századokon át szerzett tapasztalatokat. A pedagógiának ez a túlnyomóan intellektuális jellege csak akkor változott, midőn a filozófia erősebb hatást gyakorolt rá. Kant egész filozófiájából mintegy az a nagy igazság vonható le, hogy az ember értéke első sorban nem értelmétől, de ethikai értékétől függ. Pedagógiai felolvasásainak tárgya főleg az erkölcsi nevelés. A kötelesség pedagógiáját fejt ki. Fichte meg már az akarat pedagógusa; Schopenhauer meg az akarat filozófusa. Ezen hatások alatt a pszichológia és a pedagógia voluntarisztikus jellegű lett. Legfontosabb és legkívánandóbb tulajdonság az akarat, ezt kell első sorban nevelni és edzeni. Nyilván ez egy másik véglet: az intellektualizmusból a voluntarizmusba. Minden véglet téves és bizonyára az lesz a leghelyesebb és tudományosan is legigazolhatóbb irány, mely mindent a maga értékére szállít és mindent fontossága szerint méltat.

Napjainkban, az organikus világfelfogás napjaiban, amidőn jól tudjuk, hogy minden egységes egész, amely egésznek minden egyes tulajdonságára egyformán szüksége van, hogy azzá fejlődjék, a mi, — nem törekszünk eldönteni, hogy az individuum lényeges tulajdonságai közül melyik fontosabb: a test, az értelem avagy az akarat-é? A harmónikus fejlődés szempontjából mindenik egyformán fontos és szükséges. Az akaratot nem emeljük ki mint domináns legértékesebb valamit.

Ámde ez csak elméletileg van így, a gyakorlatban mást látunk. Mindenütt a tanítás lép előtérbe, a nevelés mostoha gyermek és főleg az akarat, a személyes erőfeszítés nevelése nagyon el van hanyagolva. És az a tény bizonyos aktuálitást kölcsönöz Payot művének, mint amely éppen az akarat nevelésének kérdésével foglalkozik.

Payot műve nem szorosan vett pedagógiai mű, hanem inkább ifjúsági irat. Szerző maga mondja, hogy könyvét első sorban tanulóknak és szellemi munkásoknak szánta. E könyv tehát nem annyira a pedagógusoknak akar utmutatásokat adni, hogyan neveljék az akaratot,

hanem inkább arra törekszik, hogy önmagunknak adjon direktívákat arra nézve, hogyan neveljük önmagunkat, amiből természetesen nem következik, mintha e munkából a gyakorlati tanítással és neveléssel foglalkozók is ne meríthetnének hasznos ismereteket. *Az akarat nevelése* az önnevelésnek és önfegyelmzésnek a könyve. És épen ebben rejlik e mű jelentősége, mert a nevelésnek nem az a legfontosabb része, melyet mások irányítanak, de melyet önmagunk, egyéni erőink latba vetésével, személyes erőfeszítéssel végzünk. Igaz, hogy a nevelés folyamatának legfontosabb része nem az iskolai kor keretébe esik, de azon kívül. Payot *Az akarat nevelése*-ben megmutatja az utakat és módokat, melyek a produktív szellemi munka felé vezetnek.

A mű két részre oszlik: egy teoretikus és egy praktikus részre. Az élet szempontjából bizonyára az utóbbinak van nagyobb értéke, az elméleti rész pedig legfőképp arra való, hogy a gyakorlatit igazolja és megvilágítsa. A munkának ez a második része, amint a szerző maga is mondja a második kiadás előszavában, csaknem egyhangú elismerésre talált, míg az elméleti rész ellen, magában Franciaországban is, több kifogást emeltek.

Az ember annyit ér, amekkora a tetteje — mondja Payot. Szellemileg akarni és dolgozni végelemzésben annyi, mint figyelni. De a figyelem nem állandó, megállapodott, hanem szakadozott, megújuló erő kifejtés. Arra kell törekednünk, hogy annyira vigyük, hogy e megújuló erő kifejtések oly gyors egymásutánban következzenek, hogy folytonosság látszatával bírjanak. A szellemi munkában a legfontosabb nem a rendszeresség, hanem a folytonosság. De az igazi szellemi munkának csak az olyan figyelem a lényeges feltétele, amely nemcsak a folytonosság látszatát kelti, de amely egyuttal egy cél felé irányul. A sok tárgyra irányuló figyelem, amely épen azért, mert sok tárgyra irányul, önkéntelen figyelemnek nevezhető és még nem jelent erőfeszítést, tehát nem is jellemző sajátossága az igazi produktív munkának. A szándékos, egy tárgyra irányuló figyelésben kell magunkat gyakorolni, vagyis akaratumkat egy tárgy felé irányítani. Ez a cél. Most következne annak kifejtése, hogyan lehetséges ez. Előbb azonban két elméletet kell eltakarítani az utból. Az egyik, amely a *jellemet változhatatlannak* és örökölnék hirdeti, a másik a *szabad akarat* teóriája. Mindkettővel rövidesen végez Payot, mondhatnók francia felületességgel.

Hamar végez Kanttal és Schopenhauerrel. Helyesen emeli ki, hogy a szabad akarat elméletét, úgy látszik, mindinkább elvetik a nevelők, akik nem elvont fogalmakkal, hanem élő valósággal foglalkoznak. Magunk is végtelenül tarthatatlannak tartjuk a szabad akarat tanát, mégis kissé alaposabb és bővebb fejtegetést szerettünk volna látni. Miután rövidesen végezt velük Payot, áttér a maga álláspontjának kifejtéséhez. *A gondolatok jelentősége az akaratra nézve* c. fejezetben azt tárgyalja, hogy a gondolatnak mily csekély ereje van az akaratra, nagyobb, döntőbb csak akkor, ha érzelmi momentumokkal kapcsolódik. A gondolatok erőtlensége annál elszomorítóbb, mert ezek fölött teljes hatalmunk van és az érzelmek, melyek fölött pedig nem tudunk uralkodni, annál hatalmasabbak, be-

folyásosabbak. A gondolat magában véve még nem erő, az érzelmektől kell vennie az erőt.

Úgy szellemi, mint szervi életünkben az érzelmek domináns szerepet játszanak. Hiszen, végső genezisében, maga az ismeret, a tudás is érzés. Szemünk megérzi a fényt stb. Egész szellemi világunk elemi érzésekből épül fel.

Mivel az érzelmek ily korlátlan uralkodók, a nevelésnek is legfőbb feladata, erős érzelmeket teremteni, melyek képesek a gondolkozást és a cselekvést szokássá tenni. Ámde hogyan? Hiszen az érzelmeknek fiziológiai okai vannak, amely okok felett mi csak kevésbé rendelkezünk; nem idézhetjük elő és nem tüntethetjük el. Hogy lehetséges ez mégis? Ezt fejti ki Payot *Az értelem uralmának lehetősége* c. fejezetben. Képzet és érzelmek között kapcsolatot kell létrehozni; ha ez mesterséges uton nem lehetséges, úgy az akarat minden nevelésének is vége volna. A nevelés lehetősége éppen ezen alapszik. Mivel az értelem uralma gyenge, erősíteni kell azáltal, hogy gondolatok és érzelmek között kapcsolatokat létesítünk. De hogyan lehetséges ez? Foglalkoznunk kell a társítások *mikéntjével*. Payot megkülönböztet belső, szubjektív és külső, objektív eszközöket. Az elsők közé tartozik: *a szemlélődő elmélkedés és a cselekvés*. A szemlélődő elmélkedés célja a szellemi munkára kedvező kedélyállapotokat erősíteni és állandósítani. Mivel a kitartó munka sokkal inkább az érzelmektől függ, mintsem a képzetektől, a szemlélődő elmélkedés feladata a kedvező érzelmeket nagyra növelni, ami úgy lehetséges, hogy soká és gyakran idézzük vissza a tudatba azokat a képzeteket, amelyekről ezek az érzelmek függnek, amelyekkel ezek az érzelmek kapcsolódtak. Az ilyen értelemben vett szemlélődő elmélkedések eredményeként elhatározások keletkeznek, amelyek a *cselekvésre* szorítanak. Ha az érzelmeket sikerült állandósítani, a cselekvések is állandók, állandó az akarat iránya. És ez által már elértünk mindent, amit elérni lehet és kell, mert minden siker az egy cél felé irányított erőfeszítések folytonosságával érhető el. A lángész nem egyéb, mint hosszú türelem.

Látni való mindezekből, hogy Payot a jellemet igen megváltoztathatónak tartja s igen tág keretek közé helyezi azon egyéni erőfeszítést, amellyel akaratunk nevelésére közrehatni tudunk. Erről az oldaláról bizonyára erősen megtámadhatnók; nem számol eléggé a jellem és így az akarat fiziológiai feltételeivel, de ha meggondoljuk, hogy mennyivel vigasztalóbb és serkentőbb egy oly könyv olvasása, amely nagyobb, sőt a legnagyobb sikerekkel kecsegtet, melyeket emberi munka elérhet, ha igazán dolgozunk és erőnket megfeszítjük, mint az a merev, csüggesztő determinisztikus felfogás, mely a jellemet változhatatlannak és öröklöttnek hirdeti, ha ezt meggondoljuk, Payot művét nem bírálhatjuk csak tisztán és szigorúan tudományos szempontból. Serkenteni, bátorítani akart, lelkesedést és szeretetet kelteni a munka iránt és ezt bizonyára elérte.

A szemlélődő elmélkedés és a cselekvés az akarat edzésének pszichológiai feltételei és eszközei. Mielőtt a gyakorlati részre áttérne, szerző nem feledkezik meg a fiziológiai eszközökről sem. Az egészség az erkölcsi erő lényeges feltétele. Egészség nélkül nincsen tartós erő-kifejtés. Payot sok szépet mond a testi erő és egészség fentartásáról,

szabályairól, elveiről, melyek habár nagyrészt általánosan ismert dolgok, de melyeket nem győzünk elégszer ismételni és hangsúlyozni, mert a tapasztalat azt bizonyítja, hogy az emberek nagy része nem szívéli meg eléggé és nem követi a hygienia szabályait.

A gyakorlati rész, amely a könyv 191—277. lapjait tölti be, sok becses és hasznosítható tanáccsal szolgál az akarat nevelését illetőleg. Bár igaz, hogy nagyon is a francia viszonyokhoz van alkalmazva, de a figyelmes olvasó könnyen rátalál arra, ami belőle a mi viszonyaink között is hasznosítható.

Szerző az akarat nevelését főleg mint összmunkát, mint a magára hagyott egyén művét ismerteti és csak röviden, néhány lapon végez azon szociális tényezőkkel, melyek akaratunk nevelésében segítségünkre lehetnek.

Payot munkáját első sorban azon tanuló ifjuságnak szánta, amely a középiskola végeztével valamely nagyváros egyetemére megy, ahol elhagyatva, támasz és utmutató nélkül, kitéve a pajtások és környezet káros hatásainak, a nagyvárosok ezernyi csábításainak, rendszerint gondolkodás és ellentállás nélkül beleveti magát a rohanó áradatba s csak akkor siratja elvesztegetett éveit és erejét, mikor már késő.

Habár e könyv első sorban főiskolai hallgatóknak van szánva, a tanítóképzők ifjusága is nagy lelki gyönyörűséggel és haszonnal forgathatja. Payot könyvét is azon csekély számú jó könyvek közé számítjuk, melyekből egynek sem volna szabad hiányoznia egy ifjusági könyvtárból sem.

(Budapest.)

Molnár Oszkár.

A természettan tanításának módja és eszközei különös tekintettel a hazai tanítóképző-intézetek céljaira. Irta: *Wagner János* áll. tanítóképző tanár. Arad. 1905.

Általános harc folyik még mindig a humanióra és a reális tárgyak nevelő értékének mérlegelése körül és sajnosan tapasztalható, hogy népoktatásügyünket intéző körök ez utóbbiakat még most sem méltatják kellőképen. Bár újabban kiadott tanterveinkben már érdemesebb helyet foglalnak el, még most sem emelkedtek fel a legfontosabb közmívelődési tényezők sorába s inkább csak oly hasznos, gyakorlati ismereteknek tekintetnek, melyeknek a lélek mindenoldalu kiművelésében sok szerep jut; pedig alaki és tartalmi formáló hatásukon kívül még erkölcsi tekintetben is sokkal nagyobb nevelő erejük van, mint a józan ésszel fel nem fogható dogmáknak, melyeket hagyományosan mint nyügöt, az emberi értelemre oktrojálnak. Ki a természetben búvárkodó szemmel él, oly remek törvények ismeretére jut, melyek Isten iránt a legnagyobb tiszteletet gerjesztik s amelyek az emberi lélekbe a legboldogítóbb erkölcsi megnyugvást plántálják.

Korunk erkölcsstelensége, az emberiség elégtelenségét jelző mozgalmai mind onnan erednek; mert az ember nem ismeri sem testének sem szellemének természetrajzát s még kevésbé Istennek a természetben

megalkotott örök törvényeit. A természet az a remekmű, melyből az isteni tökéletesség kiolvasható, s amely az emberiséget életbölcsekre tanítja.

Miért érzi magát az ember gyengének az élet küzdelmére? Mert nem ismeri a természetet, amelyben él. Társadalmi életünknek ésszerűtlen beosztása, a természet rendjével össze nem egyeztethető, rossz szokások követése csak elkorcsosítja az ember testét és szellemét s az a sok áldozat, mely e bajok folytonos növekedésével csak szaporodik, talán már elég okot nyújt arra, hogy radikális társadalmi mozgalommal az emberiséget e végromlástól megóvjuk. Szerintem csak egy mozgalom mentheti meg az emberiséget s ez az, mely őt a természetben tiszta látásra tanítja.

Be kell ismernünk, hogy köznépünkben a természettudományi gondolkodás csaknem teljesen hiányzik s az a nagyfokú érdeklődés, mellyel a közönség a népszerű természettudományi előadások iránt viseltetik, eléggé bizonyítja, hogy ezen ismeret hiányait érzi s hogy ezt vallja a gyakorlati élet tudományának.

Mezőgazdasággal és iparral foglalkozó népünk szaktudásának első sorban a természettudományi ismeretekben kell gyökerednie. Mit ér a nemzet a föld gazdagságával, ha azt okszerűen nem tudja kihasználni s iparunk fejlesztésére irányuló minden törekvésünk csak meddő fáradozás marad, míg az iparos nem igazi szaktudással űzi mesteriségét.

E célok elérésére nagyon bölcsen szervezte közoktatásügyi tanácsunk a gazdasági ismétlő iskolákat valamint városokban az ipariskolákat, de nem gondoskodott arról, hogy a néptanítók, kik ezek vezetésére hivatva volnának az életben, a nép javára első sorban felhasználható ismeretekbe kellőképpen beavatva legyenek. Emiatt ez iskolákban bizony csak lassú vegetatív élet mutatkozhatik.

Ugy hiszem, ezen s hasonló gondolatok egész láncolata hatotta át Wagner lelkét, midőn művét megírta s midőn minden törekvése oda irányul, hogy a néptanító lelkét a természet iránt fogékonnyá tegye, hogy alapos természettudományi ismerettel munkálkodhassék a haza népe javára és boldogítására.

Módszeres könyve a tanítóképző-intézetekben reformálni akarja a természetrajz tanítását s a természetrajzi oktatás emelését és a tanítóképző-intézeti új tanterv helyesbítését célozza. Működő tanári pályáján, valamint külföldi tanulmányútján tett tapasztalatai érelték meg benne azon eszméket, melyeket logikai rendbe szedve meggyőző érvekkel bizonyít. Semmit sem hagy figyelmen kívül, mi a természetrajz tanításával a legcsekélyebb viszonyban áll.

A munka tanulmányozása csak örömmel tölti el lelkünket; mert azt olvashatjuk ki belőle, mit mindnyájan, kik a természettudományok tanításával foglalkozunk, általános hitvallásunknak kell mondanunk. Minden szava elárulja, hogy írója tárgyát szerető munkás tanár, ki szaktudásától és tárgyszeretetétől áthatva oldotta meg feladatát. Nagyon becses munkát végzett avval, hogy a természetrajz tanításának javítására irányuló eszméket rendszeresen összefoglalva felvetette s hogy *ezáltal* alkalmat és gazdag anyagot nyújtott az eszmecserére, melynek egyesületi körünkben ki kell fejlődnie.

Dr. Vángel Jenő tanár ur volt az első, ki mély tudásával és gazdag tapasztalatával e reformáló munkát megkezdte s a gyakorlatban a saját hatáskörében szinte már teljesen keresztülvitte. Wagner most melléje szegődik s a küzdő téren melléjük állunk mi is, kik arra első sorban hivatva vagyunk. A legkedvezőbb alkalom kínálkozik most, hogy e gondolatok mindnyájunk lelkében egységesen kiforranak, hogy ezután a magasabb intéző körökben is méltánylásra találjanak. Mivel a nagy cél érdekében e munkát minden szaktanárnak tanulmányoznia kell, az alábbiakban csak főbb gondolatait adom.

A természettudományok fontosságát igazolja az a kulturális törekvés, mely a természettudományok felé irányul. Társadalmi korszakunk ez ismereteket nem nélkülözheti s kifejlődésük foka a nemzeti műveltség mértékének tekinthető.

A természetrajz minden irányban fejleszti az összes érzékeket s legbiztosabb tapasztalati ismereteivel az értelmet a leggazdagabban táplálja. A természet szépsége finomítja az izlést, nemesíti a kedélyt s felemeli a lelket az erkölcsiség magaslatára. Igen fontos nevelő hatása az, hogy munkára, rendre, szoktat, amennyiben a természeti tárgyak vizsgálása, aquariumok, terrariumok gondozása, kertművelés, virágápolás, hernyótenyésztés, oltás stb. a természet iránt nemcsak érdeklődést keltenek, de felebresztik a munkakedvet is, mert itt minden legcsekélyebb fáradozás gazdag jutalmat ígér. Az oly ember, ki a munkát szereti, ki a szép iránt fogékony, csak feddhetetlen jellemű lehet s a hazának megelégedett, munkás polgára lesz, ki jutalmat nyújtó munkája mellett mindig boldognak érzi magát.

A tanítás célja az iskolák minősége, a tanulók kora és neme szerint különböző. A középiskola és a tanítóképző természetrajztanítása között nagy különbség van; míg ott a helyes szemléletből és kísérletből csak az igazságot kell levonni, addig itt a kísérletezésben és a szemléltetés módjában maguknak a növendékeknek is gyakorlatot kell szerezni. Ugy a biztos tudás, valamint fenti cél elérése érdekében szükségesnek tartom, hogy állat-, növény-, ásvány-, vegytani gyakorlatok végzésére a tantervbe külön óra vétessék fel. Az 1882. évi tanterv szellemében e kérdést már régen kellett volna megoldani, mert szerinte „Megismertetendők azok a főbb módok és eljárások, melyek szerint valamely vidék természeti viszonyaival meg lehet ismerkedni.“ Sajnos, hogy az 1903.-i új tanterv e követelményt elhagyja.

A tanítás anyagára vonatkozó legfontosabb elv az, hogy igazat tanítsunk, miért szükséges, hogy tankönyveink a tárgyi hibáktól teljesen mentek legyenek; s hogy tanításunk a tudomány színvonalán álljon. A tanítás anyagát vegyük első sorban a lakóhelyről és annak környékéről, mert ezt kívánja a szemléltetés lehetősége s különösen a munkára való nevelés. A rendszertani szempontot figyelembe véve, a tanításra kiszemelt termékeknek mindenképen tipikusoknak kell lenniök, hogy azok egy nagy csoportnak jellemző tulajdonságait magukon viseljék; azonban a morfológiai, ökológiai s különösen a hasznossági szempontokat is kiváló figyelemre kell méltatni.

Sokat ne tanítsunk, de keveset alaposan; mert nem az anyag

mennyiségét, hanem az alapos vizsgálat által megedzett értelmi fokot, a megfigyelési és kutatási készséget kell emelnünk. A tanulás és nevelés értékét az a munka adja meg, mely benne érvényesül. A tanítás ne előadásokból álljon, hanem munkával járó induktív kutatásból. Minden tanítás kezdete a szemlélet vagy kísérlet legyen s lehetőleg mindig az élő természetet kell vizsgálnunk. Az érzékeknek és a gondolkodásnak helyes vezetése céljából alkalmas kérdésekkel kell a szemléltető tanítás egész menetét irányítanunk. A virágos növények leírásánál pl. a következő szempontok juthatnak érvényre: *a)* termőhely, *b)* életmód, *c)* testrészei, *d)* a viszony egyéb növényekhez, állatokhoz és emberhez, *e)* rokonfajok, *f)* összefoglalás. A diagnosisszerű leírások a logikai gondolatmenetnek akadályai s a növendékekben, kik a sablonos munkától irtóznak, az egyéniséget eltörpítik. Tanításunk álljon logikai formakból, helyes megfigyelésből és következtetésekből, mert ez fejleszti az észet oda, hogy a tünetényeket helyesen tudja megítélni és helyes okokra visszavezetni. Nagyon elősegíti ezt a rokon tárgyak, tünetények összehasonlítása is, valamint a különböző természeti tárgyak egymásra való hatásának ismerete. A természeti tárgyak szoros kapcsolatba hozataláért igen helyes elv az, hogy minden osztályban a természetrajzi tárgyak mindenike szerepeljen. Tanításunk mindig magáról a természeti tárgyról történjék; kép vagy modell sohasem pótolhatja ezt. A szemlélet megrögzítése céljából szükséges, hogy a tárgyak időről-időre a tanteremben elhelyezett üvegzett szemléltető szekrénybe kiállítassanak. Én magukat a tárgyakat a növendékek kezébe adom s megkövetelem, hogy arról tanuljanak. Ez az internátusi nevelés mellett a legnagyobb könnyűséggel megvalósítható.

A szemléltetés keresztülvitelére megfelelő iskolai gyűjtemény legyen rendelkezésünkre, mely a tanításra alkalmas típusokból álljon. Legyenek meg mindazon eszközök, melyekkel az állat-, növény- és ásvány-vegytani demonstrációkat, a terményeknek preparálását végezni lehet. Elsősorban az illető vidék tárgyait gyűjtsük össze s azok gyűjtésében, feldolgozásában maguk a növendékek is vegyenek részt, mert a tanárral végzett közös munkájuk felette gyümölcsöző. Áldásos volna az iskolai csereösszeállítás eszméjét is mielőbb megvalósítani. A tanítványok is, kik az intézetből mint természetkedvelők kerültek ki, szintén lesznek oly hálával volt tanáruk és iskolájuk iránt, hogy a vidékükön található érdekes természeti tárgyakat összegyűjtik és az iskolai gyűjtemény számára megküldik. Az állat-, növény- és ásvány-vegytani gyakorlati munkának végzése jelen körülmények között keresztül nem vihető, mert az a csekély évi átalány, melyet a kormány a szertárak gyarapítására kiutaltványoz, a legapróbb kiadásokat sem fedezheti s ezáltal százszor annyival károsul az a nemzedék, mely a meg nem felelő természetrajzi oktatásban részesült tanítók kezéből kikerül.

A növendékek gyűjtése, a gyűjtött anyag feldolgozása megbecsülhetetlen értelmi haszonnal jár, a megismerést könnyíti és igazi maradandó tudássá rögzíti. A gyűjtött anyagot elsősorban maguk részére gyűjtsék, rendezzék, hogy kimenve az életbe, meglegyen az alapja iskolai gyűjteményüknek, melyet szerzett tudásukkal tovább tudnak

fejleszteni. A természetet azonban magában a természetben ismerhetjük meg legjobban. Az ezt célzó kirándulások számát Wagner öt-ben állapítja meg, melyek közül négyet a környékbe, egyet pedig távolabb fekvő vidékre kellene tenni. Hogy a hosszabb időre terjedő tanulmányi kiránduláson a növendékek részt vehessenek, a kormánynak a vasuton ingyen utazást kellene engedélyeznie.

A kirándulásnak legyen határozottan kitűzött célja, részleteiben is kidolgozott programja s mindenkor az összes természeti tárgyakra terjedjen ki. A tanár, ki e kirándulást rendezi, jöjjön tisztába először az illető vidékkel s esetleg kirándulás előtt készítse elő a növendékeket is azon dolgokra, melyeket látni fognak. A növendékek legyenek felszerelve a szükséges gyűjtő eszközökkel, hogy a kirándulás gazdag sikerét lássák s hogy annak eredményéről be tudjanak számolni. Látni a természet szépségeit, annak célszerű beosztását, majd rajongni tudnak a természet minden tárgyáért.

A növénytan tanításának legfontosabb segédeszköze az iskolai növénykert. A tanítóképző-intézetekben annak létesítését kötelezővé kellene tenni. A költségek, melyek fentartására szükségesek, nem oly nagyok, hiszen egész megmunkálását a növendékekkel lehet végeztetni. E kert, mely egyuttal tanuló kert is lehet, nyújtja a friss élő anyagot, s így a növények hiánya miatt nem lesz soha fennakadásunk. Wagner ez iskolai kertbe való növények megválasztásával behatóan foglalkozott s könyvében e növények részletes jegyzékét nyújtja, mely a növénykertek létesítésénél igen nagy szolgálatot tehet. A kertet három részre osztja. Az első rész a természetes-rendszer szerint tartalmazza a tanítás anyagául szolgáló fajokat kellő számú példányban, a második rész a biológiai csoportokat, a harmadik pedig az ember életére fontos növényeket 1—2 példányban. Legyen benne cementezett vízmedence is vizinövények tenyésztésére s esetleg a legegyszerűbb meteorológiai megfigyelésekhez szükséges eszközök is ott helyezhetők el.

A vázlatos rajz a megértés nagy segédeszköze; sokszor pár vonással világosabban lehet a táblára vetni azt, mit a beszéddel csak burkoltan fejezhetünk ki. A tanulónak is le kell rajzolnia azt, amit lát, mert ez őt figyelemre, gondolkodásra készíti és tiszta, maradandó fogalmakat nyújt.

A tankönyv a tanításban csak segédeszköz lehet, mert egész tanításunknak a tárgyakról elvont szemléleten és következtetésen kell alapulnia, mit a tankönyv anyagának módszeres feldolgozásával nem nyújthat. Igen helyesen kel ki Wagner a tankönyvek módszeresnek gúnyolt ötletszerű beosztása ellen. A tankönyv adja az ismereteket a tudományos rendszer szerint, annak módszeres feldolgozása a tanárhoz tartozik. A rendszeres tudás biztos áttekintést nyújt, míg az ismereteknek bármely más gyakorlati szempontok szerinti csoportosítása zavarólag hat. A könyv tartalmazza elsősorban azon hazai típusokat, melyek legalkalmasabbak arra, hogy róluk a tanuló a természetet és annak nyüzsgő életét megismerje. A tankönyvekbe csak sematikus magyarázó képek valók. A legközönségesebb állat vagy növények színes képei inkább az elemi iskolai tankönyvet díszítsék. A tanításhoz szükséges

segédkönyvekben határozó és összefoglaló munkákban természetrajzi irodalmunk igen szegény. A kormányoknak és tudós társaságoknak kellene gondoskodni azok megíratásáról.

Wagner a tanítóképző tanárok képzésének módjáról is szól s a Paedagógiumnak akadémiai rangra való emelése által a kérdést véglegesen megoldottnak tekinti. Mi, akik a Paedagógiumban a lelkes tanárok vezetése alatt kifejlődött munkás seminarium életet ismerjük, szintén ezt az utat valljuk a legjobbnak, de kívánjuk, hogy az egyetemen eltöltött két esztendő rendes szakvizsgálattal nyerjen befejezést.

A tanítóképzők szakfelügyeletének végleges rendezésekor remélhetőleg azon követelmény is megvalósul, hogy a biológiai tárgyak külön szakfelügyelőt nyernek.

Fenti elvek a gyakorlatba csakis úgy mehetnek át, ha a tanítóképzők részére kiadott új tanterv módosítatik. A külföldi, különösen a német tanítóképző-intézetek tanterveinek összehasonlításából kiviláglik, hogy hazai tanítóképző-intézeteinkben a természetrajzi órák száma kevés. Tantervünk szerint heti 4—2—4—0=10 órában tanítunk természetrajzot. Wagner a heti óraszámot tanítóképzőben 4—4—4—2=14-re, tanítónőképzőben 4—3—3—1=11-re emelné. E javaslat szerint minden osztályban taníttatnék állat-, növény-, ásvány-, vegytan. Ezen eszméből áthatva lehetetlen a természettudományoknak népünk lelkében való felvirágoztatásáért nem küzdenünk s ez által boldogságot az iparban és mezőgazdaságban nem biztosítanunk. Adja Isten, hogy Wagner óhaja s véle a mienk is mielőbb meghallgatásra találjon a népoktatást intéző felsőbb körökben is.

Kiskunfélegyháza.

Pinkert Zsigmond.

OKIRATTÁR.

A tanítóképző tanárok képesítését és új képzését életbe léptető rendelet.

A vallás- és közokt. miniszter folyó évi február hó 17-én 11.890. szám alatt *dr. Pauer Imre* min. tanácsos, egyetemi ny. rendes tanár, az „Orsz. Tanítóképző-Intézeti Tanárvizsgáló Bizottság” elnökéhez a következő rendeletet intézte:

A tanítóképző-intézeti tanárok és tanítónők képzéséről és képesítéséről szóló szabályrendeletet szíves eljárás végett azzal küldöm meg Méltóságodnak, hogy a tanítóképző-intézeti *sene-, rajz- és tornatanárok kiképzetéséről* és képesítéséről külön szabályzat fog gondoskodni.

A tantervek képzésének és képesítésének, a tanítóképző-intézetek erősen kialakult szakirányával és sajátos jellegével számot vető egységes szervezete mint természetes következményt fogja magával hozni ezen intézeteknek céltudatosan egyöntetű munkálkodását; a férfi és női tantervek képzése között ezidőszert létező lényegbeli különbségnek elenyész-

tetésével kapcsolatosan pedig meg fog szünni a diszharmonia is, mely a rendszer hibájából eredőleg a tanítóképző-intézetek tanítási eljárásában itt ott elkerülhetetlenül mutatkozott.

A képzés irányának az 1906/7. iskolaév elején leendő életbe lépése iránt egyidejűleg intézkedtem; intézkedtem az iránt is, hogy a szabályzatban jelzett kollégiumnak *nő tagjai* a budapesti magyar királyi tudományegyetem bölcsészeti karának előadásaira mint rendkívüli hallgatók, itteni részről nyerendő engedély alapján beiratkozhasanak.

Végül még jelezni kívánom, hogy mivel nagy súlyt vetek reá, hogy a tanítóképző-intézeti tanár a népiskolai gyakorlatnak teljes tájékozottságával és jártasságával birjon és tapasztalásból ismerje az elemi iskola benső életét, ennél fogva a tanító- és tanítónőképző-intézetekhez kinevezendő okleveles tanárjelöltek — szolgálati idejük első évét, vagy legalább annak tekintélyes részét a *népiskolai gyakorlatnak* szentelve — a képzőintézet gyakorló iskolájában fognak foglalatoskodni.

Ezek után felkérem Méltóságodat, hogy az „Országos Tanítóképző-Intézeti Tanárvizsgáló Bizottság” szervezete tárgyában szíveskedjék javaslatot elem terjeszteni.

Szabályzat a tanítóképző-intézeti tanárok képzéséről és képesítéséről.

I. A tanítóképző-intézeti tanárok képzése.

1. §. A tanítóképző-intézeti tanárképzés célja:

a) hogy a jelölteket behatóbb filozófiai és pedagógiai tanulmányok alapján elméletben és gyakorlatban megismertesse a népoktatásnak, s ebben különösen a tanítóképzésnek feladataival, rendszerével és módszerével;

b) hogy egy-egy szakcsoportba foglalt tárgykörben a jelölteknek szakképzettségét kiegészítse s ezenkívül a szakcsoportnak legalább egyik tárgyában mélyebb tudományos képzettséget adjon.

2. §. Tanítóképző-intézeti tanárjelöltek lehetnek olyan okleveles polgári iskolai tanítók, akiknek oklevele azokból a tárgyakból, amelyek tanítóképző-intézeti tanári szakcsoportjának is tárgyai, jeles osztályzatú, a többi tárgyakból pedig legalább jó osztályzatú.

3. §. A jelölteknek az 5. § ban felsorolt szakcsoportokra való elméleti képzése az egyetemen, vagy műegyetemen történik, gyakorlati képzése pedig a vallás- és közoktatásügyi minisztertől arra kijelölt elemi iskolai tanítóképző-intézetekben.

4. §. A képzés tanfolyama két évig tart. A kétéves tanfolyam magában foglalja mind az elméleti, mind a gyakorlati képzést.

5. §. A szakcsoportok a következők:

I. Filozófia és pedagógia (lélektan, logika, ethika, a filozófia története; elméleti pedagógia, a pedagógia története, a hazai és külföldi közoktatás szervezete).

II. Magyar nyelv és irodalom, történet, földrajz.

III. Magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom.

IV. Történet, földrajz, német nyelv és irodalom.

V. Mennyiségtan, természettan (a természettani és csillagászati földrajzzal).

VI. Állattan, növénytan, chemia ásványtannal, természettan.

6. §. A szakcsoport egyik tárgya — szabad választás szerint — főtárgy, a többiek melléktárgyak; kivétel az I. szakcsoport, amelyben a filozófia és pedagógia egyenlő jelentőségű tárgyaknak tekintetnek s együttesen teszik a szakcsoport egyedüli tárgyát.

7. §. Valamennyi szakcsoporton kötelező tárgyak a filozófiaiak közül: a lélektan, logika, filozófia története; a pedagógiaiak közül: az elméleti pedagógia, a pedagógia története; továbbá a magyar népoktatás szervezete.

8. §. Minden jelölt köteles az egyetemen vagy műegyetemen fél-évenként legalább heti 20 órát hallgatni, beleszámítva a gyakorlatokat is.

9. §. A jelöltek kötelesek a hallgatott tárgyakból fél-évenként legalább 12 órai kollókviumot felmutatni; még pedig mind a filozófiai és pedagógiai tárgyakból, mind szakcsoportjuk fő- és melléktárgyaiból.

10. §. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az egyetem székhelyén elemi iskolai tanító-(tanítónő)-képző-intézeteket jelöl ki, amelyeken a jelöltek didaktikai gyakorlatukat végzik. Erre a célra nem csupán állami, hanem — a fenntartó hatóság beleegyezésével — más jellegű képző-intézetek is kijelölhetők.

11. §. A didaktikai gyakorlat áll: hospitálásból a tanítóképző-intézetben és a gyakorlóiskolában, és folytatólagos tanításból a tanítóképző-intézetben.

Egy-egy jelölt folytatólagos tanítása négy hétig tart, a tanfolyam tartama alatt a jelölt által bármikor kérhető időben.

12. §. A jelölttől kért időn belül a hospitálás és folytatólagos tanítás tárgyát, anyagát, osztályát és részletes módosításait a gyakorlatra kijelölt tanintézet igazgatója — az illető szaktanárok meghallgatása után — esetről-esetre állapítja meg saját hatáskörében.

Folytatólagos tanításait a jelölt az illetékes szaktanár vezetése alatt és állandó jelenlétében végzi.

13. §. Gyakorlatainak befejezése után a jelölt bizonyítványt kap a didaktikai gyakorlatokban való részvételéről.

A didaktikai gyakorlatok eredményét a gyakorlatra rendelt tanítóképző-intézet igazgatója és a jelölt gyakorlatainak vezetésében részt vett szaktanárok állapítják meg s ugyanők állítják ki és írják alá az erről szóló bizonyítványt.

A bizonyítványban feltüntetendő, hogy a jelölt az ezen szabályzatban megkívánt gyakorlatokban „sikerrel“, „jó“, „jeles“ vagy „kitűnő sikerrel“ vett részt.

14. §. Tanítóképző-intézeti tanárjelöltek számára az állam polgáriskolai-, illetőleg elemi iskolai tanító-(tanítónő)-képző-intézetekkel kapcsolatban kollégiumokat állít, ahol a fölvevett jelölteknek minden segítséget megad arra, hogy szakkpályájukra gond nélkül készülhessenek. A kollégium tagjai mellékfoglalkozásra nem vállalkozhatnak.

A kollégium tagjai kétfélék: belső tagok és külső tagok. Belső tagok (ösztöndíjasok) lehetnek, kik ilyenekül felvétetnek; külső tagok, kik ilyenekül jelentkezvén, erre engedélyt nyernek.

A kollégium vezető tanárait a vallás- és közoktatásügyi miniszter nevezi ki és a kollégium rendtartását külön szabályzat határozza meg.

A kollégium feladata, hogy:

a) az általános tanulmányi rend keretében részletesen megállapítsa az egyes kollégiumi jelöltek tanulmányi rendjét az egyetemi (műegyetemi) leckerend alapján;

b) támogassa és ellenőrizze a tagok egyetemi tanulmányait és szükség esetén kiegészítse azokat;

c) ellenőrizze a tagok iskolai gyakorlatait;

d) gondoskodjék, hogy a tagok a latin nyelvben és legalább egy modern idegen nyelvben, (német, francia, angol, olasz) magukat gyakorolhassák;

e) gondoskodjék arról, hogy a tagok testgyakorlatokat rendszeresen folytassanak:

II. A tanítóképző-intézeti tanárok képesítése.

A) *Vizsgáló-bizottság.*

15. §. A tanítóképző-intézeti tanárok képesítésére a vallás- és közoktatásügyi miniszter állami vizsgáló-bizottságot nevez ki Budapest székhellyel.

16. §. A vizsgáló bizottság áll: az elnökből — egy alelnökből, aki szükség esetén az elnököt helyettesíti, — egy jegyzőből és meg nem határozott számú vizsgáló-bizottsági tagokból. A tagok azok közül a főiskolai tanárok közül neveztetnek ki, akik az 5. §-ban felsorolt szakcsoportokban előforduló tárgyakat a budapesti egyetemen vagy műegyetemen előadják.

17. §. Az egyes vizsgálatokon jelen vannak: az elnök (vagy helyette az alelnök), a jegyző, aki a jegyzőkönyvet vezeti és az illetékes vizsgáló-bizottsági tagok.

18. §. Az ezen szabályzat szerint működő vizsgáló-bizottság hatásköre csak az 5. §-ban felsorolt szakcsoportokból való képesítésre terjed ki.

19. §. Az elnök (akadályoztatása esetén az alelnök) vezeti a bizottság mindennemű tevékenységét; az egyes vizsgálatokra ő hívja meg a vizsgáló-bizottsági tagokat. Minden év végén jelentést tesz a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a bizottság működéséről. Az elnöknek eme teendőiben a jegyző segít.

B) *Jelentkezés a vizsgálatra.*

20. §. A folyamodványok a vizsgálatra való bocsátásért a bizottság elnökéhez nyújtandók be. A folyamodványban megjelölendő a szakcsoport és a választott főtárgy.

21. §. A folyamodványhoz melléklendők:

a) *Születési bizonyítvány.*

b) *Honossági bizonyítvány.*

c) *Életrajz*, amelyben a jelölt leírja tanulmányainak menetét, irányát és terjedelmét. nyelvi ismereteit s esetleg irodalmi működését.

d) *Elemi népiskolai tanítói oklevél*, vagy pedig *középiskolai érettségi bizonyítvány.*

e) *Polgáriskolai tanítói oklevél*, abból a szakcsoportból, amely a választott tanítóképző intézeti szakcsoport tárgyait magában foglalja és amely a tanítóképző intézeti szakcsoport tárgyaiból *jeles*, a többi tárgyból *legalább jó* osztályzatú.

f) *Leckekönyv* (index), amely bizonyítsa, hogy a folyamodó a polgáriskolai-tanítói oklevél megszerzése után, valamely hazai egyetemen vagy műegyetemen már legalább három félévet hallgatott s a negyedikre beiratkozott és ott e szabályzat 8. és 9. §§-ban megszabott követelményeknek eleget tett.

g) *Bizonyítvány* a vallás- és közoktatásügyi minisztertől arra feljogosított tanítóképző-intézet igazgatóságától arról, hogy a folyamodó jelölt a 11. §-ban megszabott didaktikai gyakorlatokban sikerrel vett részt.

h) *Bizonyítvány* arról, hogy a jelöltnek valamelyik modern nyelvből (14. §. d), az I—IV. szakcsoportbeli jelöltnek ezenkívül a latin nyelvből is van annyi készsége, amennyi könnyebb prózai szöveg fordításához szükséges.

C) *Vizsgálati eljárás és általános követelmények.*

22. §. A képesítő-vizsgálat áll:

a) zárthelyi írásbeli vizsgálatból, és

b) szóbeli vizsgálatból; ez utóbbi nyilvános.

23. §. A *zárthelyi* dolgozat célja: meggyőződést szerezni arról, hogy a jelölt segédeszközök nélkül is képes-e fő tárgyában s annak egyes részleteiben megfelelő jártasságot felmutatni.

A zárthelyi dolgozathoz a logaritmuss-tábla kivételével semmiféle segédkönyv használata sincs megengedve.

A németnyelvi dolgozat németül irandó. A természettudományokból olyan feladat adandó, amely a laboratoriumi munkákban és kísérletekben való jártasság kipuhatólására is alkalmas.

A zárthelyi dolgozat elkészítésére az elnöktől kitűzött napon 10 órai idő engedtetik.

24. § A zárthelyi dolgozatot az elnök az illetékes vizsgáló-bizottsági tagnak adja ki bírálatra, aki arról a szóbeli vizsgálatot megelőzőleg jelentést tesz. A zárthelyi dolgozatról adott kedvezőtlen véleménynek visszavető hatása nincs s a végleges eredmény csak a szóbeli vizsgálat után, az egész vizsgálat együttes elbírálása alapján állapítatik meg.

25. § A *szóbeli vizsgálat* célja, a szóbeliség közvetlen útján meggyőződést szerezni arról, hogy

a) a jelöltnek választott *főtárgyában* megvan-e a tudomány mai álláspontjának megfelelő jártassága, kellő áttekintése a tudományág rendszerén és tájékozottsága a tudományos módszerekben; továbbá, hogy fő tárgyának általa megjelölendő legalább egyik részében van-e olyan rész-

oklevélben min. jóváhagyás?
Irod. bizonyítvány.

letes irodalmi tanulmányon alapuló képzettsége, amely tudományos munkásságra képesíti.

b) Van-e a jelöltnek tájékozottsága a *filozófia és pedagógia történetében*;

ismeri e behatóan a *népoktatás* összes intézményeinek és különösen a *tanítóképzésnek szervezetét és újabkori fejlődéstörténetét*, első sorban Magyarországon, továbbá Ausztriában, Német-, Francia- és Angolországban.

26. §. A sikerült vizsgálatok *osztályzatai*: kitűnő, dicséretes, jó, elégséges.

27. §. Ha a vizsgálat minden részletében sikerült, akkor az elnök a jelöltet szakcsoportja tárgyainak tanítóképzőintézetekben való tanítására képesítettnek nyilvánítja.

28. §. Amennyiben a vizsgálat nem sikerült, a jelölt javító vizsgálatra utasítatik, amelynek idejét és körét a vizsgáló-bizottság állapítja meg.

Ha kétszeres ismételés után sem sikerült a javító-vizsgálat, a jelölt véglegesen elutasítandó.

29. §. A sikerrel befejezett vizsgálat után a képesítésről pergamenre írt oklevél állíttatik ki.

30. §. Pecsét: Magyarország címere „Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló-Bizottság, Budapest” körirattal.

31. §. Okleveles középiskolai tanárok kérhetik képesítésük kiterjesztését tanítóképző-intézetekre, ha középiskolai tanári oklevelük szakcsoportja magában foglalja valamelyik tanítóképzőintézeti szakcsoport teljes tárgykörét.

A kiterjesztésért folyamodó s az Orsz. Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló-Bizottsághoz benyújtandó kérvényhez melléklendő az ezen Szabályzat 21. §. g) pontjában körülírt Bizonyítvány.

A folyamodó az Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló-Bizottság előtt szóbeli vizsgálatot tesz, amelyen ezen Szabályzat 25. §. b) pontjának második bekezdésében körülírt követelmények tételnek vizsgálat tárgyává.

32. §. A képesítésnek a tanítóképző-intézetekre való kiterjesztése az elnök s az illetékes vizsgálóbizottsági tagok aláírásával és a vizsgálóbizottság pecsétjével ellátva a középiskolai tanári oklevél hátára vezetetik rá, a következő szöveggel:

Mi Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottsági elnök és tagok igazoljuk, hogy N. N. úr előttiünk a számú szabályrendelet 31. §-ában megszabott körülményeknek megfelelt, minek folytán ezen középiskolai tanári oklevelének érvényességét tanítóképző-intézetekre is kiterjesztjük.

A vizsgáló bizottság tagjai.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter *dr. Pauer* Imre miniszteri tanácsost, tudomány egyetemi nyilvános rendes tanárt az „Országos Tanítóképző-intézeti Tanárvizsgáló Bizottság” elnökévé az első öt évi ciklusra kinevezte.

A miniszter az országos tanítóképző-intézeti tanárvizsgáló bizott-

ságba az első öt évi ciklusra kinevezte elnöknek *dr. Pauér Imre* min. tan. tud. egyetemi tanárt, továbbá *alelnöknek Sebestyén* Gyulát az állami tanító és tanítónőképző-intézetek szakfelügyelőjét.

A bizottság tagjainak:

1. *A magyar irodalomra:*

dr. Beőthy Zsolt budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Riedl Frigyes budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

2. *A magyar nyelvészetre:*

dr. Simonyi Zsigmond budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Szinnyey József budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

3. *A németnyelv és irodalomra:*

dr. Heinrich Gusztáv nyug. tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Petz Gedeon budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

4. *A történelemre:*

dr. Ballagi Aladár budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Lánosz Gyula budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Marczali Henrik budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Mika Sándor budapesti tud. egyetemi magántanár és gyakorló főgimnáziumi r. tanárt.

5. *A földrajzra:*

dr. Lóczy Lajos budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Kövesligethy Radó budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

6. *A mennyiségtanra:*

dr. Beke Manó budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Rados Gusztáv budapesti műegyetemi ny. r. tanárt.

dr. Scholtz Ágost budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

7. *A természettanra:*

dr. Báró Eötvös Loránd budapesti tud. egyet. ny. r. tanárt.

dr. Fröhlich Izidor budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Klupathy Jenő budapesti tud. egyetemi ny. rk. tanárt.

8. *Az állattanra:*

dr. Entz Géza budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

9. *A növénytanra:*

dr. Klein Gyula budapesti műegyetemi ny. r. tanárt.

dr. Mágocsy-Dietz Sándor budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

10. *Az ásványtanra:*

dr. Krenner József Sándor budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

11. *A kémiaira:*

dr. Hlosvay Lajos budapesti műegyetemi ny. r. tanárt.

dr. Lengyel Béla budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

12. *A filozófiára és pedagógiára:*

dr. Pauer Imre budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

dr. Medveczky Frigyes budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

13. *A pedagógiára:*

dr. Finácsy Ernő budapesti tud. egyetemi ny. r. tanárt.

A bizottság jegyzőjéről:

dr. Kovács János I. ker. áll. polg. tanítóképző intézeti r. tanárt.

Kézimunka-tanfolyam tanítóképző tanárok számára.

Az 1903. évben életbe léptetett tanítóképző-intézeti új tanterv, valamint a legújabban kiadott elemi népiskolai tanterv is, a fontosságnak megfelelő előkelő helyet biztosítván a kézügyességi oktatásnak (slöjd), mint képzőeszköznek az iskolában, legelső sorban arról kell gondoskodásnak történnie, hogy ebben a foglalkozásban rendszeres oktatás és irányítás mellett a tanító-jelöltek tegyenek szert oly fokú jártasságra, hogy az életbe kilépve, a rájuk váró feladatnak e téren is kellőképpen megfelelhessenek.

A jelzett cél elérése végett az 1905/6. iskola évet követő szünetidőben, lehetőleg már június hó második felében kezdődőleg, a kézimunkára nevelő országos egyesületnek helyiségeiben és ezen egyesület vezetése alatt hat hétre terjedő és a kézügyességi oktatás teljes anyagát felölelő kézimunka (slöjd) tanfolyamot fogok rendezni olyan tanítóképző-intézeti tanárok (lehetőleg a természettudományi tárgyakat tanítók) részére, kik ezen tantárgy tanítására azután vállalkozni óhajtanak.

Az 1906/7. iskolaév kezdetétől számítottn az állami tanítóképző-intézetekben a kézimunkát (slöjd) csakis oly tanerők fogják taníthatni, akik ezen hathetes tanfolyamot jó sikerrel végezték.

E tantárgy tanításáért, amennyiben a kötelező heti óraszámot meghaladó időben taníttatnék, az illető tanerők a megfelelő órattöbbleti díjban fognak részesülni.

A tanfolyamra felvétetnek *bármily jellegű* tanítóképző-intézetnél működő tanerők. Az állami tanítóképző-intézeti tanárok közül egyazon intézettől többen is felvértetnek, ha ezért folyamodni fognak.

A felveendők egy része, a polgári iskolai tanítóképző-intézetben nyerendő ingyen étkezés és szállás mellett 60 (hatvan) korona segélyben is fog részesülni. A segély nélkül felveendők, ingyen szállás mellett, a hat hétre 60 koronáért fognak élelmezésben részesülni.

Tájékoztatásul figyelmeztesse a tanfelügyelő úr a fennhatósága alá tartozó állami tanítóképző-intézetek tanári testületeit, hogy amennyiben valamelyik intézettől senki sem jelentkezne felvételre, abban az esetben kénytelen lennének a tanév elején a szó alatt levő tantárgy szakszerű ellátása végett megfelelő áthelyezéseket eszközölni.

Az állami intézetek tanárai a tanfelügyelő úr után, a felekezeti intézetek tanárai pedig illetékes egyházi főhatóságaik után, kérvényeiket legkésőbbben folyó évi április hó elsejéig terjesszék ide. Későbbben érkező kérvények nem fognak figyelembe vétetni.

Lukács.

VEGYESEK.

Az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum Tagjai. A vallás- és közoktatásügyi miniszter az ujonnan szervezett «Országos pedagógiai könyvtár és Tanszermúzeum»-hoz az első három évi ciklusra kinevezte a következőket:

Elnöknek dr. Vängel Jenő tudományos egyetemi magántanárt és állami polgári isk. tanítóképző-intézeti rendes tanárt; *titkárnak Miklós Gergely* állami tanítóképző intézeti tanárt; *tanácsstagoknak: Bittenbinder Miklós* állami tanítónőképző-intézeti tanárt, *Gaul Károly* állami felső ipariskolai tanárt, *Lád Károly* székesfővárosi polg. iskolai igazgatót, *Komáromy Lajos* állami Erzsébetnőiskolai igazgató-tanárt, *Mosdóssy Imre* kir. tanácsos és tanfelügyelőt, *Petrovác József* róm. kath. elemi és polg. iskolai tanítónőképző-intézeti igazgatót, *Révy Ferenc* állami felsőbb leányiskolai igazgatót, *Szuppán Vilmos* kereskedelmi akadémiai igazgatót, *Trajtler Károly* székesfővárosi elemi iskolai igazgatót és *dr. Verédy Károly* kir. tanácsos és tanfelügyelőt; *kültagoknak: Ábray Lajos* felső kereskedelmi iskolai igazgatót, *Boga Károly* állami tanítóképző-intézeti igazgatót, *Berecz Ede* állami tanítóképző-intézeti tanárt, *Budacker Gusztáv* Károly ág. ev. tanítóképző intézeti igazgatót, *Bökényi Dániel* állami elemi iskolai igazgatót, *Dózsa János* állami iparos szakiskolai igazgatót, *Guzsvenitz Vilmos* róm. kath. tanítóképző-intézeti igazgatót, *Greisinger Ottó* állami polgári iskolai tanárt, *Havas Pál* állami elemi iskolai igazgatót, *Józsa Menyhért* állami felsőbb leányiskolai tanárt, *Karácsony József* róm. kat. tanítóképző-intézeti igazgatót, *Kiss Kálmán* ev. ref. tanítóképző-intézeti igazgatót, *Krammer József* áll. polg. iskolai igazgatót, *Kiss Béla* állami elemi iskolai igazgatót, *Kozma László* árvaházi igazgatót, *Lévay István* állami felső kereskedelmi iskolai igazgatót, *Straub L. Gyula* állami felsőbb leányiskolai tanárt, *Schmidt Boldizsár* elemi iskolai igazgatót, *Sudy Kapisztrán János* elemi iskolai igazgatót, *Scossa Dezső* kir. tanácsos és tanfelügyelőt, *dr. Csernátoni Gyula* kir. tanácsos és tanfelügyelőt, *Urhegyi Alajos* állami tanítóképző-intézeti gyakorló iskolai tanítót, *Wagner János* állami tanítóképző-intézeti tanárt és *Wolentzky Gyula* székesfővárosi polgári iskolai tanítót.

Kimutatás

a f. évi márc. hó 15-éig befolyt tagsági díjakról.

1905-re: Palágyi Lajos, Amler Antal (8—8 kor.). 1905. II. félévre: Hamar Gyula, Rónai Sándor, Zombory Dániel (4—4 kor.). 1906-ra: Áll. tanítóképző (Kolozsvár), Nagy F. Károly, Klotild-szeretetház, Komáromy Lajos, Kovács Dezső, Angyal Dezső, Galler Kristóf, Barabás Endre, Áll. tanítóképző (Budapest II. ker.), Nagy Károly (Arad), Pinkert Zsigmond, Pataki Vilmos, Wohlmuth István, Ág. ev. tanítóképző (Eperjes), Áll. tanítóképző (Igló), Sz. Szabó Géza, Thaisz Lajos, Fehérmegyei Tanítóegyesület (8—8 kor.). 1906. I. félévre: Hamar Gyula, Rónai Sándor, Staab Lénárd, Szőke Sándor, Zombory Dániel (4—4 kor.). 1907-re: Schreder Izabella (8 kor.).

Horvay Ede,
egyes. pénztáros.